

somut

21 EKİM 1983
70 LİRA
Yıl: 3 Sayı: 38

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

nasılsınız

Eski Roma'da diktatörler altı ay için seçilirdi. Çoğu da bu süre dahi dolmadan istifa etti. Tanınan süre biraz daha uzun olsaydı, süreyi daha uzatma tutkusuna kapılabilirdi diktatör. Ve işte bunun içindir ki ona ancak kendisini seçtiren ihtiyacı karşılayacak kadar zaman bırakılmaktaydı: Bu süre içinde başka niyetler tasarlayıp tezgâhlayacak zamanı yoktu katiyen.

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Nasıl bir hükümet?

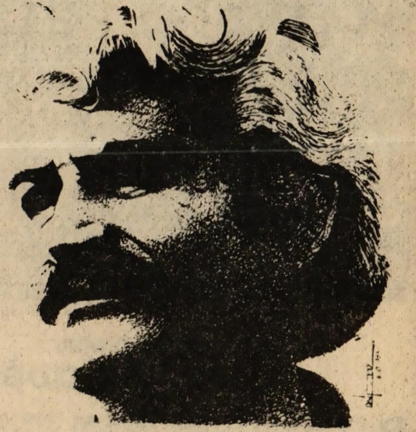
Yepyeni partilerle, yeni bir seçime gidiliyor. 1920'li yıllarda, Kurtuluş Savaşının ateşi içinde, bir yeni oluşum geçirmiş olan Türkiye toplumu, mirasına sahip bulunduğu Cumhuriyetin temelleri konusunda da fikir sahibi olmalıdır. Nasıl bir meclis düşünülmüştür? Nasıl bir Hükümet kurulmalıdır? Bakışlarımızı bir an geriye çevirerek, anılarımızı tazelemekte yarar var... Düşünülenle, yaşama geçirileni karşılaştırmak için, belleğimizin sürekli taze kalması yerinde olur düşüncesiyle, seçim ve Hükümet oluşumu sürecinde, hatırlatmamızı sürdüreceğiz....

● "Efendiler! Millet bizi buraya gönderdi. Fakat ilâahirilömür biz burada ve bu milletin idaresini ve hâkimiyetini mal-i mevrus gibi temsil etmek için toplanmış değiliz. Ve sizi toplamak ve dağıtmak hakkını hiç kimse haiz değildir. Millet bilmelidir ki, bir günde vekillerini toplar ve gönderir. Burayı hiçbir kimsenin takyid etmeye hak ve salâhiyeti yoktur ve olmamalıdır."

● "Kanun vaz'ında Heyeti Vekile müstakil bir vaziyet ile Meclisi âlinizin karşısında ahzi mevki etmek selâhiyetine malik değildir. Heyet-i celileniz onların mevcudiyetini nazarı itibare almayarak kanun vaz'eder. Ve onların vazifesi bu kanuna tebaiyet ve itaat etmekten ibarettir. Heyeti Vekilenin her bir uzvu olsa olsa heyet-i celilenizin içinde bir âza gibi, bir mebus gibi yalnız fikrinin tecelliyatını ve mütalâat-ı zatiyesini söyleyebilir."

(Yazısı 3. Sayfada)

Ozanımıza sahip çıkalım

Hasan Hüseyin'in bakım masraflarına katkıda bulunmak isteyen okuyucularımız için;
Türkiye İş Bankası Cağaloğlu şubesinde 2188 nolu hesap açtırılmıştır.

60. yılda genel af gereklidir

(Yazısı 12. Sayfada)

Oktay Akbal ile bir konuşma:

"Biz politikada, yönetimde bir yer kapmak niyetinde değiliz"

(Yazısı 12. Sayfada)

Üniversiteler açılırken

Belge alan öğrenciler... Üniversite kapısına yığılan yüzbinler... Diplomalıların da dahil olduğu işsizler ordusu... Tüm bunlarla birlikte çarpık bir ekonomik yapıyla birlikte geleneksel değer yargılarının yitirildiği, yerine yenisinin de konulmadığı bir kültürsüzleşme ortamı.

Kimdir genç insan? Üniversite kavramı nasıl algılanıyor? Bunca sorunlarına ve zorluklarına karşın gençler neden yüksek öğretim yapmaktadireniyor? Fakülte seçimlerinde etkin faktör nedir? Üniversite seçme sınavındaki başarıda etken olan faktörler, nelerdir? Sorunlar ve bunca soruna karşılık bugüne kadar ne gibi çözüm yolları aranmış, neler yapılmış, nelerin yapılması gerekmektedir?

Bu soruların yanıtlarını kapsayan, Mebuse Cinmen'in hazırladığı "Üniversiteler açılırken" başlıklı araştırmayı 5. sayfamızda yayımlamaya başlarken, tüm yüksek öğretim gençlerine, yeni öğretim yılının sorunlarının çözümünde ilerleme kaydedilen bir yıl olması dileğiyle başarılar diliyoruz.

● Bulgulara göre Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz kırsal alanlarında yüksek öğrenime girme arzusu diğer yörelere oranla daha fazladır. Bunun temel nedeni bu yöreler kırsal alanlarının ekonomik açıdan işgücüne büyük şeyler vaad etmediği noktasında düğümlenir. Gerçekten de bu iki yöremiz işgöçü veren yörelerdir.

● Bir çiftçi çocuğu ile bir sanayici çocuğunun sınava girme yönünden karşılaştırılması halinde çiftçi çocuğunun sınava girebilme umudu 1 iken, sanayici çocuğunun bundan 34.3 kere fazladır. Bu yapı Türkiye'deki yüksek eğitimin fırsat eşitsizliği açısından toplumsal içeriğini göstermektedir.

Af, geçmişe çekilen bir süngerdir

Gelecek hafta, Cumhuriyetimiz 60. yılını doldurarak, altmışbir yaşına giriyor. Toplumların tarihinde, altmış yıllık bir süreç, göz açıp kapayacak kadar bir zamandır. Ama, insanların yaşamından alındığında, öyle kısacık bir ana sıkıştırmak mümkün değil. Tam tersine, Cumhuriyetimizin ilân edildiği gün doğmuş olanlar, bugünlerde, saçı sakalı ağarmış,altmış yaşı gerilerde bırakan, çocuk ve torun sahibi insanlardır.

Taşbasması gravürlerdeki yaş basamaklarına oranlanacak olursa, merdivenin ilk bölümünü ardında bırakmış, iniş basamaklarına yürümüş bir düzlem...

Ve geçmiş altmış yıl, şöyle bir sinema şeridi gibi gözden geçi-

Ve Türkiye toplumu, önüne konulan böylesine büyük bir misyonu evlâtlarını kurban ede ede aşacak güçte bir sağlamlığa sahiptir.

İşte bu sağlamlığa dayanarak belirtebiliriz ki, oluşumların temelinde yatan toplumsal değişimin gerekleridir. Bazıları ne kadar kan akarsa o kadar tez sağlığa kavuşulur diye düşünür. Biz, toplumsal gelişmelerin, insan ögesine dayandığına inandığımız için, her oluşumun dönüşümünde kurbanlarımızı en aza indirmeyi bir toplumsal borç sayarız.

Bu borcu ödeyebilmek için, altmış yaşını dolduran Cumhuriyetimizin altmışbirinci yaşına, geçmişin üstüne bir sünger çekerek girebilmeliyiz. Seçim sonrasının politik çalkantıları ne getirir

Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülü sonuçlandı

Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülü Seçici Kurulu, Füruzan Toprak, Mehmet Başaran, Sennur Sezer ve Alpay Kabacalı'nın katılmasıyla toplanmış; İstanbul dışında olduğu için toplantıya katılamayan Tekin Sönmez'in raporunu da değerlendirmeye almıştır.

Seçiciler Kurulu, Ali Püsküllüoğlu'nun **"Gül, Sevgi, Yurdum"** adlı yapıtını ödüle değer gör

rilecek olursa, çoluk çocuğun da ötesinde gerçekten bir insan yaşamını dolduracak olaylarla karşılaşmak zor değil. Hatta, denilebilir ki, Türkiye Cumhuriyetinin altmış yılı, çatlayan bir toplumsal yapının, yeni bir yapıya dönüşmesi sürecini kapsadığı için, belki de bütün bir çağı bağrında taşımaktadır. Doğrudan tarıma dayalı bir feodal toplum yapısından, neredeyse endüstrisi toplumsal gelirinin yarısını aşacak bir kentli topluma merdiven dayamıştır. Böyle bir geçişin hiç sancısız olacağını sanmak, safdillik olur.

Toplumsal olaylara da safdilce bakamayacağımıza göre, gerçekleri bütün katılığıyla değerlendirmekten sakınmamamız gerekir. Gerçeğin bir yüzü bu ise, sancının getirdiği yükü de çekmeye hazırlanmalıyız. Heveslendiğimiz toplumların bir çağ boyunca yaşadıkları sancıları, bir batında yüklenmek gibi ağır bir sorumla karşı karşıya kaldığımız açıktır. Bir halkın önüne, yüzyılları on yıllar içinde yaşamak gibi bir durum çıkarıldığında, sancısız aşabilmesi zaten olanaksızdır. Değişimin ivmesi arttıkça, sancının zonklaması da yükselecektir. Geçen zamana onar yıllık dilimler halinde bakış , bütün bu dönüşümlerle, sancıların doğum yaklaşımlarını belirlemeye yetecektir.

kimse bilemez. Ama, seçim sonrasına-mahkemeler sürse bile-geçmişle hesabını tam görmeye hazır bir Türkiye bırakmak da, sorumluların görevi olsa gerektir. Unutmamak zorundayız ki, ceza bu hesaplaşmanın bir yüzü ise, af da öteki yüzüdür.

Çünkü, af, suçu ortadan kaldırmasa bile, suçlunun yeni bir yaşam düzeyine çıkmasına gerekçe oluşturur. Buna bütün suçlular dahildir. Toplumsal çalkantıya neden olan herkes, kendi vicdanını rahatlatmakta, bir ipucu bulacağından, af, aynı zamanda, yasal yolları zorlayanlar için de bir korunak haline gelir.

Yarına bakarken dünün yükünü üstümüzde taşımamalıyız. 29 Ekim 1983 geleceğin bağrına tertemiz doğmalıdır. Unutmamak gerekir ki, cezaevleri inanmışların okulu, yozanların cehennemidir. Gerçekçi bir karar, cehennemi söndürecek, yaşamı okul haline getirecektir. Öneri bizden, bunu gerçekleştirmek her zaman olduğu gibi karar sahiplerinden.

somut

Ölümünün 59. yıldönümünde Ziya Gökalp

Cahit Tanyol ve Emre Kongar, sosyolog, yazar ve şair Ziya Gökalp'i (Diyarbakır 1876-İstanbul 25 Ekim 1924) yaşamı, ideolojisi siyasal ve düşünce tarihimizdeki yeriyle inceledi.

(9. sayfamızda)

Cahit Tanyol:

● "Ziya Gökalp neden Marksçılığa ve sosyalizme yönelmemiş de toplumun ve devletin kurtuluşunu Durkheim sosyolojisinin kavramlarından biri olan dayanışmacılıkta aramıştır? Çünkü Marksçılık kapitalist bir toplumun ürünü idi. Orada söz konusu olan sömürü ve çatışmadır. Ziya Gökalp kafasını kuramsal ve soyut düşüncelerden kaldırıp biraz gerçeklere bakmış olsaydı Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinin gerisinde emperyalizmin ayak izlerini görebilirdi. Fakat o, yeni bir toplumun, yeni bir devletin yaratılması peşinde idi Bunun için de sosyal bir dayanışmaya gereksinim vardı, düşüncesinin odak noktası bu oldu."

Emre Kongar:

● "Gökalp yanlış ve eksikleri olan, fakat Türkiye'nin gerek siyasal, gerekse düşünsel tarihinde bir dönüm noktasını belirleyen bir bilim adamıdır. O'nu ne yanlışsız, eksiksiz, adeta insan üstü bir varlık haline getirelim, ne de düşünsel ve siyasal tarihimizdeki yerini yadsıyalım."

Şirince'de bir ev...

Efes- Şirince (Kırkıca) yol ayrımından

"Bu yazı, ne salt bir araştırma, ne bir röportaj, ne bir anlatı ne de anılar dizisidir. Öncelikle tarihsel ve güncel, bağlantılı bazı olguları deşeleme isteğiyle hazırlanmıştır. Süreç içinde ele alınan bu olguların en önemlileri, **Efes, Selçuk Kuşadası** ve özellikle Selçuk'a çok yakın **Şirince** (eski adı **Kırkıca)** köyünün geçmişi, toplumsal ve etnik yapısı ile özellikle yöredeki ekonomik değişmeleri olmuştur.

Ana endişe, hakim ırklar olan, Türk-Müslüman nüfus ile Anadolulu Rum nüfusun genellikle dostça ve sıcak ilişkilerinin saşırtıcı ve sevindirici yönlerini öne çıkarmak olmuştur.

(Yalçın Ulukaya'nın yazısı Erol Özdayı'nın fotoğraflarıyla 6. sayfamızda)

Zonguldak 100. Yıl Vakfı'nın yarışmaları sonuçlandı

Zonguldak 100. Yıl Vakfı'nın düzenlediği "1983 resim, fotoğraf, şiir ve öykü yarışması" sonuçlandı:
RESİM: (43 yapıt katıldı)
1. Mehmet Yücetürk "Zonguldak Yolu ve Uyuyan Kadın"
2. Şeref Bigalı "Ocakta Madenciler"
3. Mehmet Başbuğ "Zonguldak'da Kömür Taşıyıcıları"
FOTOĞRAF: (49 yapıt katıldı)
1. (Verilmedi)
2. Osman Zeki Oral "Alaplı, Bölücek Köyünde Güreş"
3. Turgay Atalay
ÖYKÜ: (20 yapıt katıldı)
1. (Verilmedi)
2. İnci Aral "Kıyıda"
3. Mehmet Güler "Bir Yürek Üşümesi"
ŞİİR (68 yapıt katıldı)
İlk üç ödül verilmedi.
Mansiyonlar: Yücel Barut "Zonguldak Kömürü Gözlerim", Hamit Kalyoncu "Zonguldak", Şevket Yücel "Zonguldak üzerine"
Yarışmada başarılı bulunan yapıtlar Ankara ve Zonguldak'ta sergilenecek.

muştu.

Ayrıca, Seçiciler Kurulu, ağır bir rahatsızlık geçiren, 1981'de "Toprak Şiir Ödülü"nü kazanmış ve sonradan Seçiciler kurulu üyeliğine getirilmiş olan Hasan Hüseyin'e sevgi ve saygı belirtisi olmak üzere, bu yıla özgü olarak bir **"Hasan Hüseyin Jüri Özel Ödülü"** verilmesini de uygun görmüş; bu ödülün Ali Cengizkan'ın **"Çocuk Ömrümüz"** adlı kitabına verilmesini kararlaştırmıştır.

Ataol Behramoğlu PEN Klubü onur üyeliğine seçildi

Finlandiya PEN Klüp Başkanı Lassi Nummi, bir açıklama yaparak, şair Ataol Behramoğlu'nun onur üyeliğine seçildiğini bildirdi. Nummi, yaptığı açıklamada ayrıca Kasım ayında düzenlenecek bir toplantıda Ataol Behramoğlu'nun şiirlerinin okunacağını da belirtti.

Ünlü gitarist Leo Witoszynskyj ülkemizde

Avusturyalı ünlü gitarist Leo Witoszynskyj, 27 Ekim perşembe akşamı saat 18.30'da Avusturya Kültür Ofisi'nde bir resital verecek. Sanatçının resital programında Narvaez, Giuliani, Uhl, Ginastera, Bennett, Leukauf ve Rodrigo'nun eserleri var.

1941'de Viyana'da doğan Witoszynskyj, Viyana Müzik Akademisi'ni bitirdikten sonra öğrenimini Andrés Segovia ve Narciso Yepes'in yanında tamamladı. Bugüne değin dünyanın birçok ülkelerinde konserler veren sanatçı, çeşitli ödüller kazandı, uluslararası festivallere katıldı ve çok sayıda plak doldurdu. Witoszynskyj, aynı zamanda Graz Yüksek Müzik Okulu'nda profesör olarak çalışıyor.

Gürol Sözer

Uluslararası 2. İstanbul Gitar Şenliği Kasım'da yapılacak

Uluslararası 2. Gitar Şenliği, 15-21 Kasım 1983 günleri arasında Atatürk Kültür Merkezinde yapılacak.

İstanbul Filarmoni Derneği'nin düzenlediği İstanbul Gitar Şenliği, 15 Kasım salı günü saat 16.30'da Atatürk Kültür Merkezinde **Ernesto Bitetti**'nin resitali ile başlayacak. 16 Kasım çarşamba saat 21'de **Serattino**'nun büyük salonda vereceği konserle sürecek. 17 Kasım perşembe 16.30'da **Costa Cotsiolis**, 18 Kasım cuma 16.30 **Paco Pena**, 19 Kasım cumartesi 16.30'da **Manuel Canu**, 20 Kasım pazar 16.30 **Eduardu Falu**, 21 Kasım, pazartesi 16.30'da **Ruhi Ayangil-Mutlu Torun**'un konseri ile şenlik sona erecek.

Türk Resim Ustalarının sergisi açılıyor

Türk resim ustalarının sergisi, 22 Ekim 1983 cumartesi günü saat 13.00'de Ümit Yaşar Sanat Galerisi'nde açılıyor. 5 Kasım cumartesi saat 17.00'ye dek açık kalacak sergide 45 ünlü sanatçının 70 tablosu sergileniyor. Halil Paşa, Hoca Alirıza, Nazmi Ziya, Namık İsmail, Avni Lifij, İbrahim Çallı, Osman Asaf, Sami Yetik, Hayri Çizel, Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Şevket Dağ, Ruhi Arel, Mehmet Ali Lağa, Zeki Kocamemi, Fikret Mualla, Cemal Tollu, Şeref Akdik, E. Kalmık, Naci Kalmıkoğlu, Hamit Görele, Nurullah Berk, Arif Kaptan, Bedri Rahmi, Fahrünisa Zeid, İlhami Demirci, Orhan Peker, Ayetullah Sumer, Pertev Boyar, İbrahim Safi Zonaro, Civanyan, Mahmut Cüda, Eşref Üren, Şefik Bursalı, Edip Hakkı, Eren Eyüboğlu, Avni Arbaş, Ali Çelebi, Abidin Dino, Malik Aksel, Elif Naci, Şükriye Dikmen, Nazlı Ecevit, Nuri İyem.

İSÜK'ün mizah dergisi çıktı...

Kısa adı İSÜK olan İstanbul Üniversitesi Karikatür Klübü aylık mizah dergisi çıkarıyor.

"Papağan" adını taşıyan ve aylık yayınlanacak olan dergide üniversite öğrencilerinin çalışmalarına yer verildi. Genel yayın müdürlüğünü Ahmet Akanlı, yazı işleri müdürlüğünü Yaşar Özen ve kültür yönetmenliğini de Alaaddin Göndür'ün yaptığı derginin ilk sayısında karikatürleriyle K. Bayraktar, K. Ülker, F. Develioğlu, R. Yakalı, S. Günbilen, N. Yavuz, M. Onat, E. Yurdakul Ragıp ve Zafer Temoçin yer alıyorlar.

MUKAVVA BİR KAFAYA

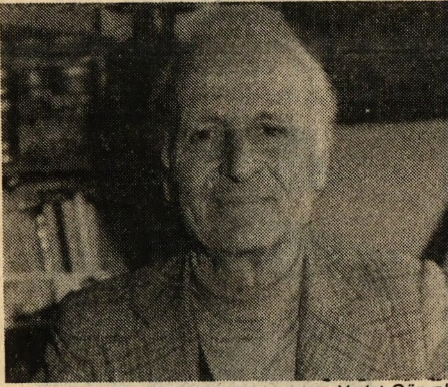
Ben ki Çakal Tepe'deyim, hayret
Buralara dek nasıl da vuruyor
Motorun vurultusu!...
Yükü ağır, aygaz tüpü olmalı
Soluğundan belli,
Halim de olsa öyle derdi
Lâcivert üstüne kırmızı boyalı...
Yürüyor Çengelköy'e doğru
Su yürür gibi mor salkımlara...
Sancağında şimdi tam
Mr. Philby'nin bizamanlar oturduğu
Erguvan çürüğü yalı...

Bu kadar kafiye sahibisin de
Niye deniz kenarına inmiyorsun
akıllım?...

CAN YÜCEL

SÖYLEŞİ

"Yurtsever aydınlara çok iş düşüyor"

Vedat Günyol

Yazı ve fotoğraflar:
ŞAHAP BALCIOĞLU

Bostancıda bir adam oturuyor tren yolunun bitişiğinde. Demiryolu boş, adamın kafası dolu. Yollar boşla dolu, adamın kafasıysa dopdolu. Bazısının kafası boş, cebi dolu. Onun kesesi boş, kafası dolu.

Kim bu yalnız adam? Kim bu, yalnız gibi görünen, oysa kocaman bir sevgi çemberiyle sarılı adam?

Bu "adam"ın adı Vedat Günyol. Yetmişiki yaşında. Bekâr. Bostancıdaki o kira evinde, anıları, kitapları arasında geçiyor günü. Akşamları kızkardeşinin Suadiyedeki evine gidiyor. Orada yatıyor.

Atatürkçü geçinmek bir süredir anahtar oldu. Vedat Günyol "ucuzcu" değil, gerçekten Atatürkçü, ilerici, pırıl pırıl bir kafa. Şu sıralarda "Güleryüzlü Ciddilik" adındaki yapıtının yeni baskısı üzerinde çalışıyor. O da güleryüzlü, ince, olağanüstü zarif ve terbiyeli. Yakın ve uzak. Dikkatli, ölçülü. Akılcı ama duygulu.

"Endüstri devrimiyle patlak veren sınıf bilincinin güçlenmesi sonucu ortaya çıkan parti olgusu seçimle özdeşleşerek sürüp gitmiştir, gidiyor da. Öyle ki, bugün demokrasi deyince, seçimle partilerarası amansız yarışma geliyor akla ilkten."

Yirmidokuz yıllık devlet hizmetinden sonra 1971'de Atatürk Lisesi Fransızca öğretmenliğinden emekliye ayrılan Günyol'un eline geçen aylık yirmidokuzbin lira. Yani, çalıştığı her yıl için bin lira. İyi para doğrusu. Bozdurbozdurye. Allah Devlete, millete zeval vermesin. Amin.

Bostancıda kirada oturacaksın. Nasıl edeceksin ki ayakta kalasın? Bir yanda yirmidokuzbin, öte yandaysa kira. Bunlar birarada yürümez. O zaman düş yollara Vedat Günyol, kendine yeni ekmek olanakları bul. Haftada iki gün "Yurt Ansiklopedisi"nde, iki gün "Meydan Larousse"da çalışır, geriye kalan üç gün de Bostancıda, tren düdükleri arasında kitaplar hazırlarsan biraz denge sağlıyabilirsin. "Yeni Ufuklar" neden kapandı? Parasızlıktan. Bu olay nedir, bilir misiniz? Kültürlü geçinen, Atatürkçü geçinen, insan geçinen varlıkların yüzkarasıdır, başka bir şey değil.

Ama Günyol, bütün bu çarpık oluşumlar-[illegible] Kapanır kiralık evi [illegible]

katma çabasını sürdürürler. Ve bu tür adamlar el evinde oturur. Bak şu dünyanın işine!

"Güleryüzlü Ciddilik"in yanısıra iki kitap daha hazırlıyor. Bunlardan biri Gandi'nin yaşamöyküsü. Yapıt 1963'de "Yeni İstanbul"da yayınlanmış, sonra da kitap olmuş ama tükenmiş. Dörtyüz sayfa tutacak.

Öbürü çok ilgimi çekti. Profesör Anhegger'le birlikte yürütüyorlar o konuyu. Bundan yüzyıl kadar önce yaşamış Evangelinos Mihailidis adındaki bir Osmanlı rumu "Temaşa-i Dünya" dediği bir kitap yazmış. Yapıt, Rumca harflerle Türkçe kalemle alınmış. 1870'lerin İstanbul'unu, o zamanlar adı "Pera" olan Beyoğlu'nu anlatıyor. Günümüzün iki aydın kafası işbirliğine girişmişler. Dipnotları ve açıklamalarla o ilginç kitabı yayına hazırlıyorlar.

★ ★ ★

GÜLÜMSEYEN BEYEFENDİ

O Allahsız tren sesleri arasında konuşuyoruz. Makinistin her düdük çalışında, lokomotif ve dizi dizi vagonlardan oluşan katar, felâket bir gürültüyle pencereden girip salonu yardıktan sonra kapıdan sittirolup gidiyor.

Günyol sadece gülümsüyor. Ben diş gıcırdatıyorum.

Bunca yıldır tonla adam, tonla da cudam tanıdım. Epey de yazı okudum. Türkçede "bay" ve "bey" sözcüklerini onun kadar "yerinde" kullanan "adam" görmedim. Günyol, yazısına "bay çokbilmiş" diye başladı mı, bilin ki bu, o kişi için kibarca yazılmış, dönüşü olmayan bir idam fermanıdır.

Ama Günyol ne bay, ne de bey. Vedat Günyol, sözcüğün tam anlamıyla Beyefendi.

★ ★ ★

Duvarlarda Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Orhan Burian, Sait Faik, Aziz Nesin, Harun Karadeniz, Orhan Duru, Cahit Sıtkı Tarancı, Alaattin Bilgi, Muhtar Enata, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Halikarnas Balıkçısı'nın fotoğrafları. Picasso, Klee, Kandinski, Chagall, Bedri Rahmi, Kadri Özayten, van Gogh, Cemal Nadir, Salvador Dali, Jeronimus Bosch, Folon, Goya'nın yapıtları ya da tıpkıbasımları. Kilimler, çoraplar, heybeler, mumlar, nargile, anılar, anılar...

Durdur şu treni makinist! Deli olacağım!

—"Olacağım" deyince aklıma geldi, dedim. Oluşmuş insan kimdir sizce? Geri kalmış kişiyi nasıl tanımlarsınız?

Efendi efendi gülümsedi ama sözü elbette ki "[illegible]" geldi[illegible]

riz ama, "oluşmuş"da daha bir anlam genişliği var. Oluşmuş, yani olmuş insan, olmuş meyva kavramını çağrıştırıyor burda. Olmuşun karşıtı çiğdir. Nasıl çiğ meyva, olmuş meyva varsa, olmuş insan, çiğ insan da var dünyamızda, hem de dört milyarı bulan dünya nüfusunun yüzde doksanını aşan oranda.

Yüzüme anlamlı anlamlı baktı:

— Biz İngiliz halkını olgun diye bellemişizdir. Oysa gördük, çok yakınlarda, Kral ailesinden bir saygın bayın (!) (veliaht olsa gerek), soylu bir bayanla evlenmesinin, o olgun denen halkı gece gündüz sokaklara döküp vur patlasın, çal oynasın hora teptirip nasıl oynattığını. Osmanlı şehzadelerinin sünnet düğünlerini anlatan surnâmelerdeki şenlik öykülerini anımsatan bilinçsiz çılgınlıkların bir benzeriydi bu. Olgunluk, öyle kolay ulaşılır bir erdem değildir.

Durdu. Sözcüklerini bir bir seçerek konuşuyordu:

— Dönelim biz yine, oluşmuş ya da olgun insan kavramına. Eskilerin Muhammet Peygamber'e, Mevlanâya, daha birçok kimselere yaraştırdıkları bir sıfat var: İnsan-ı kâmil, yani erdem sahibi, her bakımdan aranılır nitelikleri taşıyan kimse. Böylelerine Lâtincede, "bilen insan" anlamında "homo sapiens" deniyor. İlkkez, İsveçli hekim ve doğa bilgini Linnaeus'un ortaya attığı, sonra Henri Bergson'un benimsediği bu deyime göre olgun insan, "zekâsı sayesinde çevresiyle belli bir uyum sağlamış ve dolayısiyle, yaşanan anı aşarak serbestçe düşünmek, akıl yürütmek olanağını bulmuş insan"dır. Olgun insan, bugünkü anlamında, bir bakıma bilge kişi demektir. Sözlüklerde bilge şöyle tanımlanıyor: "Çok ve sağlam bilen, bildiğini kendisi ve başkası için en yararlı biçimde kullanabilen kimse. "Antik çağın en bilge kişisi Sokrates "kendi kendini tanı" derken, kendini de hesaba katarak, bilge kişiyi "bilmediğini bilen" insan olarak tanımlıyordu.

Nefeslenme payı verdi kendine. Sonra sürdürdü:

— Bırakalım herkesin bilge olmasını. Herkes elbette ki bilge olamaz. Ama, bilgeliğe ulaşmadan da insan olgun olamaz mı, buna bakalım. Olgunluk, kuşkusuz, eğitim öğretimle, daha çok da görmüş geçirmişlikle elde edilen bir erdemdir. Görmüş geçirmişlik değil mi ki, nice kentli köylü insanı, olaylar karşısında, okumuşlara, diplomalılara taş çıkartan bir sağduyu mantığıyla doğruya, güzele, iyiye parmak bastıran? Yaşar Kemal'in, Fakir Baykurt'un romanlarındaki Irazca'lar ve benzerleri bu olgunluğun birer örneğidirler. Kısacası, bugünkü ve her günkü anlamında "olgun insan kime derler" sorusuna vereceğim karşılık şudur: İnsanların halinden anlayan insana olgun denir.

— O ileri uca nasıl varılır?

— İnsanların halinden anlamak için, bir insanın önce kendinde, çevresinde, iyilikleri [illegible]

düklüklere, saygısızlıklara eyvallah demek anlamına alınırsa, Batı'da bunu aramayalım. Batılı, kendine saygı duyan ve başkalarının da kendine saygı duymasını isteyen insandır. Almanların Türklere karşı, bize ters görünen tutumlarında, her ne kadar olgunsuzluk varsa da, bunu gene de hoşgörmek gerek. Öylesine gerek ki, az gelişmiş bir ülke koşullarını gelişmiş bir ülkeye zorla kabul ettirme sözkonusu olunca, olgunluk, yerini çileden çıkmışlığa bırakır.

Lâf uzar gibi görünüyordu ama aslında bu, yüksek değerde bir analizdi. Sürdürdü:

— Gene dönelim olgun insan kavramına. Olgun insan bence, kendi kusurlarını bilen, kendi toplumunun yaşam, eğitim, görgü koşullarını hesaba katarak, benzerlerini hor görmeyen eğitimle her şeyin yoluna gireceğine inanarak geleceğe umut bağlayan insan olmalıdır. Olgun insan, ölümlü olduğu için, önce kendine, sonra da yanındaki, yöresindeki insanlara acıyan kimsedir.

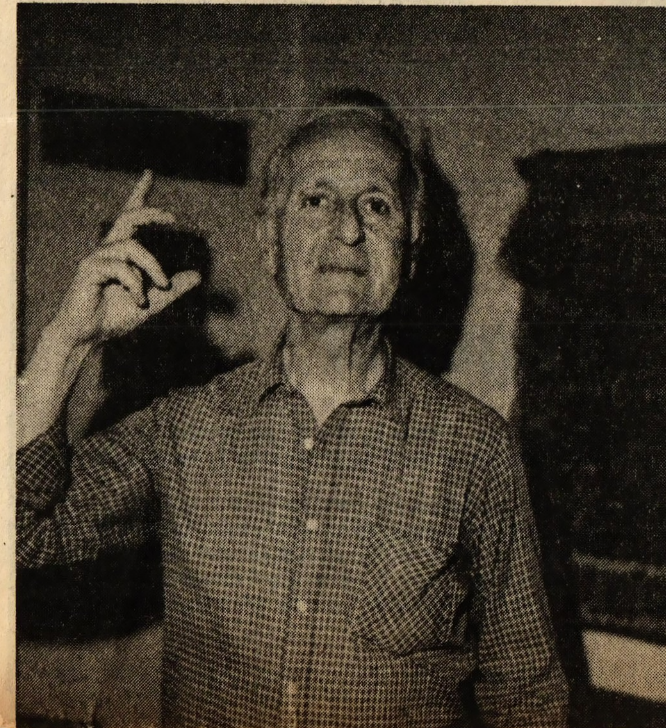
Güldü:

— Peki, kendi kendisini alaya almayan, ciddiliği güleryüzlülükle atbaşı birlikte yürütemeyen insan olgun sayılabilir mi? Bence sayılamaz.

Sözcüklerden oluşan bu portrede Vedat Günyolu görür gibi oldum. Hiç ses etmedim.

DEMOKRASİ NEDİR ?

— Ya demokrasi nedir sizce? Diye sordum. Hoşgörünün demokrasiyle ilişkisinden

"Bugünkü ve her günkü anlamda "olgun insan kime derler" sorusuna vereceğim karşılık şudur: İnsanların halinden anlayan insana olgun denir. İnsanların halinden anlamak için bir insanın önce kendinde, çevresinde, iyilikleri ve kötülükleri görüp tanıyıp, tartıp ölçüp, kırıcılıktan uzak yetişerek, hoşgörüye dayalı bir yaşam deneyiminde yoğrulması gerek. Peki, kendi kendisini alaya almayan, ciddiliği güleryüzlü-

YÖNETİCİNİN GÖREVİ

— Yöneticiye düşen başlıca görev "insan" olmaktır, yani "kendi özel çıkarını genel çıkara, kamu çıkarına üstün tutmadan, sıradan bir insan yaşamı ve de namusuyla benzerleri adına çalışmaktır" dersem, acaba yadırganır mıyım? Halkla özdeşleşmek, en yoksul halk düzeyinde yaşama becerisini gerçekleştirmek olmalıdır bence, yöneticilerin ilk ve son varlık nedeni.

Gene tren geçti. Gene o canavar yırttı konuşmayı. Sonra uzaklaşıp gitti. Söz Günyolun:

— Bunları söylerken, Mahatma Gandi geldi birden aklıma. Dünya görüşü, inanç düzeyi bize ters düşse de ona "büyük" dememek elimizden gelebilir mi? O, sadenin sadesi yaşayışıyla, halkının gözünde ululaşarak, kurtardı elbirliğiyle yurdunu İngiliz sömürgecilerinin elinden. Şimdi, halka, yani yönetilenlere düşen görev üstüne düşünelim. Nedir, ne olabilir yönetilenlere düşen görev, gözünü yönetenlerin yaşam biçimine dikerek, oldukları gibi görünüp görünmedikleri gibi olup olmadıklarına bakmak ve böylece bir yargıya varmaktan başka?

Gene gülümsedi:

— Yöneticinin içtenliği sözlerinden değil, davranışlarında gösterir kendini. "Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma" özdeyişinin altına yatan gerçek budur işte. Yöneticiler elbette insanüstü varlıklar değildirler, olamazlar da. Osmanlılar döneminde, başta Padi-

mak çok zordur, bilgelik katına ulaşmamışlar için özellikle. Yansız olmak, her şeyden önce adaletli olmayı gerektirmez mi? Yani, güçsüzü güçlüye ezdirmeyen, öfkesini aklıyla yenebilen, suçluyu cezasız bırakmamak isterken, acımasızlığın çukuruna düşmeyen bir tutum değil mi gerçek devlet adamına yaraşan erdem? Konfuçyus, İ.Ö. 500'lerde, devlet adamında, daha doğrusu, devletin başındaki adamda ya da adamlarda şu nitelikleri arıyor: "Fazla masrafa girmeden iyilik etmek, insanlara, sızlanmadan iş gördürmek, yapmak istediği işi açgözlülüğe kaçmadan yapmak, kibirliliğe düşmeden ağırbaşlı olmak, yırtıcı olmadan heybetli olmak."

Biraz dinlendi. Ama fazla düşünmesine gerek kalmadı:

— Yirminci yüzyıl, cunta rejimleri de içinde olmak üzere, iki tip devlet adamı tanımıştır: Çekirdekten yetişme politika adamı ve politika dışından gelme devlet adamı. Bu ikincilere örnek olarak Atatürk'le Tito'yu göstereceğim. İkisi de, devlet başkanı olurken getirdikleri ünü, dünyadan ayrılırken götürmemişlerdir. Çok az devlet adamı böylesine mutlu bir sonuçla yaşamlarını noktalamıştır. Politikadan gelen kaç adam sayabilirsiniz, bizde ve dünyada, ününü yitirmeden koltuğundan ayrılmış olsun?

Bardağıma çay koydu. "Şeker istemem" dedim. Sürdürdü:

—"Politikacı kimdir" sorusunaysa, önce politikanın ne olduğunu açıklıyarak yanıt vermeye çalışayım. Bir Fransız düşünürüne göre "politika, her birilerini korumak bahanesiyle, zenginlerden para, yoksullardan oy koparma sanatıdır. "Mao Çe Tung'a kalırsa, bir savaştır politika, kan dökmeyen. Savaşsa, kan döken, ortalığı kana bulayan bir politikadır. Proudhon'sa, politikayı, sermayeyi baştacı eden bir gölgeler oyunu, bir ölüler dansı diye niteler. Kuşkusuz, bütün bu tanımlarda, iktidar peşinde, iktidar yönünde oy avcılığı doğrultusunda, çıkar hesaplarına dayalı, partilerarası bir yarışma sözkonusudur.

Tavana doğru baktı:

— Bir de yüksek politika var. Bu, bir toplumun çıkarları uğruna, genel yarar adına girişilen bir savaşım, aklın, mantığın kılavuzluğunda bir yüce uğraştır. İşte, her gerçek aydının, şairin, sanatçının, özellikle de gerçek devlet adamının, aklında, yüreğinde, etinde, kemiğinde yaşadığı bir uğraş. Bu politikanın temelinde ahlâk yatar.

Sessiz sessiz gülümsedi:

— Bir Amerikalı düşünür, ahlâk açısından, devlet adamıyla politikacıyı şöyle tanımlıyor: "Devlet adamı koyunu kırkar, politikacıysa derisini yüzer."

VATANDAŞ VE SEÇMEN KİMDİR ?

— Lâfımız buraya gelince, kendisine hizmet götürülecek ya da türlü yollarla oyu alı-

[illegible] ne, alır eline kalemi, yazar ha yazar. Kimisinin eli senin benim cebimizdedir. Vedat Günyol ve onun gibilerse, kafamıza, kültürümüze, düşünce ufkumuza yeni bir şeyler

OLUŞMUŞ İNSAN KİMDİR ?

— "Oluşmuş insan kimdir" diye soruyorsunuz, karşıtını "Geri kalmış kişi" diye vurgulayarak. Buna "olgun insan" da diyebili-

ve kötülükleri, görüp tanıyıp, tartıp ölçüp, kırıcılıktan uzak yetişerek, hoşgörüye dayalı bir yaşam deneyiminde yoğrulması gerek. Hoşgörülü insan olmak, yabanlıklara, hö-

lükle atbaşı birlikte yürütemeyen insan olgun sayılabilir mi? Bence sayılamaz."

Vedat Günyol

nacak insan yani hem vatandaş, hem de seçmen vatandaş konusu sahneye çıkıyor. Sizce vatandaş kimdir? Seçmen kimdir? Hangi nitelikte olmalıdır?

— Vatandaş, yani yurttaş uyruk demektir, bir ulusun bireyi yani. Her seçmen bir yurttaştır ama, her yurttaş seçmen değildir belli bir yaşa gelmedikçe. Seçmen, oy veren kişi, oy verme hakkına sahip kişidir. Seçmen, önce, bilinçli bir insan olmalıdır. Okumuş olsun olmasın, bir kimsenin, yurdunun koşullarını algılayacak bir anlayış, görüş düzeyine ulaşmış olması gerekir. Hiçbir etki altında kalmadan oyunu kullanabilme yeteneğidir bence önemli olan. Bir eski politikacının, "istersek bir odunu da milletvekili seçtirebiliriz" diyen bir politikacının "oy deposu" diye nitelendirdiği insan kümesine "seçmen topluluğu" diyebilir miyiz? Demokrasiler seçmen kavramını çok geniş tutuyorlar. Okumuşu okumamışı, bilinçsizi bilinçliyi aynı küfeye koydunuz mu, işin sonu, yakın geçmişteki dengesizliğe varır.

— Öyleyse, gelecek Türk kuşaklarının bugünden alacakları başlıca dersler neler olacaktır, ya da olmalıdır?

— Gelecek Türk kuşakları, yakın geçmişte oy avcılığı adına yapılan kaldırmacılıktan elbette ders alacaktır. Körükörüne inanmanın, koşullandırılmanın zararlarını ölçe tarta varacaktır bilince.

BASININ VE AYDININ GÖREVİ

Tren, çığlıklar atarak rezillik görevini bir kez daha yaparken:

— Sizce, dedim, Türk Basını ve Türk aydını, sözünü ettiğimiz konularda kendilerine düşen görevi yapıyorlar mı?

Gözlerini biraz kıstı:

— Türk basınının bu görevi genelde yapmadığını vurgulamak gerek. Dünyanın her köşesinde satılmış kalemler varolmuştur vardır da. Sermayenin buyruğundadır böyleleri. Bugün bunlardan, yani holding yazarları kimliğinde yazan çıkarcı kalemlerden ne beklenebilir, gazete sahiplerinin, başka bir deyişle holding babalarının dümen suyunda dil kıvırmaktan başka? Kendi yağıyla kavrulup okuyucu desteğinde yaşamasını sürdürebilen kaç gazetemiz var, sorarım size. Halka doğruları yansıtmak uğruna hapisleri göze alan yazarlar var bereket. Ne var ki, bunların sesleri büyük yığınlara ulaşamıyor. Ama onlara "görevlerini yapmıyorlar" diyemeyiz. Aydınlara gelince, ötedenberi kara aydınlar kaplamıştır dörtbir yanımızı. Onun için, gerçek yurtsever aydınlara çok iş düşmekte. Ama nasıl?

Uzaklara baktı:

— Bunu da zaman gösterecek.

Yersiz sürtüşmeler

ERHAN BENER

Somut'un Ağustos sayılarından birinde, "Bir Hesap Sorunu" başlığıyla yayınlanan kısa bir yazımda, her hangi bir yanlış anlamaya olanak vermeyecek kadar açık ve seçik bir biçimde, "Cevdet Bey ve Oğulları" romanının yazarı Sayın Orhan Pamuk'un çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan yazılarında ve kendisiyle yapılan konuşmalarda, başlangıcından bugüne tüm Türk romanını ve romancılarını genel sözlerle eleştirmesini, küçümsemesini, bir bakıma yok saymasını ele alarak, bu tür kapsamlı ve genel değerlemeler yapmak için insanın pek çok okuması gerektiğini, henüz yirmi altı yaşında olduğunu öğrendiğimiz yazarın böylesine iddialı sonuçlara varmak için çok genç olduğunu, Türk romanı ve romancıları hakkında bir sentez yapacak kadar kitap okumasına bile yaşının yetmeyeceğini belirtmiştim.

Bu sözlerim kuşkusuz yalnız Orhan Pamuk'a yönelik değildi. Bu tür genel değerlendirmelere, sağda solda sık sık rastlıyoruz. Yalnız edebiyat alanında da değil. Öteki sanat dallarında, bilimde, politikada, ekonomik ve toplumsal sorunlar tartışılırken, birtakım genellendirmelerle sonuçlara varmak kolayımıza gidiyor anlaşılan. Hele, araya ustalıkla, "Bazı istisnalar dışında" gibi gerektiğinde kendimizi arkasına atabileceğimiz savunma sözcükleri de kullandık mı, uzun boylu araştırmalar yapmağa, kanıtlar göstermeğe, belgeler bulmağa, nesnel davranmağa gerek kalmadan, herkese ve her şeye yukardan bakmağa kendimizi yetkili ve haklı görüyoruz.

Somut'ta yayınlanan yazım açıkça işte bu tür davranışları eleştirmeye yönelikken, Sayın Önder Şenyapılı, Milliyet Sanat Dergisinin 15 Eylül tarihli sayısında, Orhan Pamuk'un romanını ele aldığı yazısında, benim bu yazıma- isim vermeden- değinerek, nerdeyse okuduklarını hiç anlamadığını sandıracak biçimde, söylemediğim şeyleri bana söyleterek, yakışıksız birtakım sonuçlar çıkarıyor.

Gösteri dergisinin Ekim sayısında yayınlanan "Sanatçının saygınlığı" başlıklı yazımda, yazarların, sanatçıların önce birbirlerine karşı saygılı davranmalarından sözederken, bu yazımı haklı çıkaran bir örnekle hemen karşılaşacağımı doğrusu düşünmemiştim.

Ne diyor Önder Şenyapılı? Yazısının bu bölümünü aynen aşağıya alıyorum:

"... Daha daha, insan günde 50 sayfadan yılda şunca, onca yılda bunca kitap okuyabilirmiş. Yazarın yaşı dikkate alındığında, bunun şu denli yılını da "çocukluk yılları" olarak düşmek gerektiğine göre, okuyabilecekleri sınırlı. Üstelik, okumakla bitmiyor ki iş, okuduklarını özümleyecek, yoğuracak, yeniden yorumlayacak ve... Ve "Cevdet Bey ve Oğulları" gibi bir yapıtı gerçekleştirecek!... Olur mu?.. Haydaaaa!.. Bu mantıkla, genç yaşında bu dünyadan çekip gitmiş ama, geriye bir değil birkaç yapıt bırakmış, bu yapıtları "klasik"ler arasında yer almış, yazınsal yetenek ve becerileri günümüzde de yadsınamayan bir sürü yazar da harcanmış oluveriyor."

El insaf! Büyük bir sanat eseri yaratmanın yaşla ilgisi olmadığını, Orhan Pamuk'tan daha genç yaşlarda daha büyük yapıtlar vermiş yazarlar ve sanatçılar bulunduğunu, bu satırların yazarı da çok iyi bilir. Ama, geniş kapsamlı incelemeler yapmak, bir ülkenin edebiyatı hakkında iddialı yargılar vermek için çok okumak, okuduklarını iyi anlayacak bir olgunluğa erişmek de şarttır. Orhan Pamuk'u kıskandığımı sanmasın diye şunu da belirteyim, bu satırların yazarının ilk romanı yayınlandığında o henüz 23 yaşındaydı. Fethi Naci'nin 20 yapıtlık listesine aldığı Yalnızlar'ın ilk basımı yapıldığında da 26 yaşında!

Bu "kıskanma" sözünü de nerden çıkardın, diyeceksiniz. Sayın Şenyapılı'nın yazısının yukarıya aldığım bölümü şöyle sürüyor: "...Galiba yapıt "yadsınamadığı" için yazarı yıpratılmağa çalışılıyor. Neymiş, bu yapıt hakkında son yargı, Orhan Pamuk'un bu ay içinde çıkması beklenen ikinci kitabı görüldükten sonra verilecekmiş. Diyelim, Pamuk'un ikinci yapıtı birinci ölçüsünde "etkileyici" bulunamadı. "Cevdet Bey ve Oğulları" gerçeği değişecek mi?... Atı alan Üsküdar'ı geçmiş olduğuna göre, biniciyi nasıl alaşağı ederiz, atın önüne nasıl bir engel koyarız da tökezlenir, diye kafa patlatmak yerine, daha hızlı koşmasını nasıl sağlarız ya da ben daha hızlı bir yarış çıkarabilir miyim diye düşünmek daha doğru değil mi?"

Yazarlığı yarışçılığa, yazarları yarış atlarına benzetmek ne derecede yerinde olur, bir yana bırakalım. Ben, Somut'taki yazımda, Orhan Pamuk'un romanını okuduğumu, ancak roman üstündeki düşüncelerimi, onun ikinci romanını okuduktan sonra açıklamayı yeğlediğimi söylemiştim. Bu sözden, "İkinci romanı ilki kadar başarılı olmaz da ben de ilk romanının başarısını unutturum" diye bir kötü niyete sahip olduğum düşüncesi nasıl çıkarılır, doğrusu şaşılacak bir şey. Sanki Orhan Pamuk'la paylaşamadığım bir nimet var orta yerde! Sanki o başarı kazanırsa, benim başarım gölgelenmiş olacak! Otuz yıldır roman yazan bir yazara böyle bir kötü niyet atfetmek en azından ayıp oluyor sayın Şenyapılı. Bir daha yapmayın. Tam tersine, genç bir yazarın başarısı beni ancak sevindirir. Somut'taki o yazımı da, başarısını gölgeleyecek yanlış çıkışlar yapmasını önlemek için yazdım. Çünkü o tür sözler, bir yazarı kolayca yıpratabilir. "Cevdet Bey ve Oğulları"na gelince, romanın başarısı yadsınamıyormuş da o yüzden yazarı yıpratılmağa çalışılıyormuş.

Ayaküstü eleştiri yapmaktan, bir kitabı, kaypak birtakım sözlerle beğenmiş ya da beğenmemiş görünmekten özenle kaçınmışımdır. Bu kitapda da beğendiğim ve beğenmediğim taraflar var. Ama açıkçası onu son yılların en önemli yapıtı sayanlardan da değilim. Bazı yargılarımdayanılmış olabileceğimi düşünerek, bu kitap hakkındaki düşüncelerimi, yazarın ikinci kitabından sonra açıklama hakkını saklı tuttum. Kaldı ki ben bir eleştirmen de değilim. Belki haksız bir tutum ama bir yazarın ilk yapıtı hakkında biraz çekingenlik duyulması doğal. Örneğin, Milliyet Sanat'ın aynı sayısında, Tahir Özçelik, Sevim Burak'ın ilk oyun denemesinden sözederken, "Acele hüküm vermemek gerekir, biliyorum, ancak bir ilk izlenim olarak..." demek gereğini duyuyor. Dilerim Orhan Pamuk ikinci romanıyla gerçek ve büyük bir başarıya ulaşır. O zaman ilk romanında, varsa eğer, kimi acemilikleri daha büyük bir hoşgörüyle karşılanır.

Burada Sayın Orhan Pamuk'tan özür dilemem gerek. Onun, iki ödül aldıktan ve övgülere boğulduktan sonra yazdığı yazılardaki sözlerini, üstten bakışlarını, gençliğe ve ne de olsa başarının kaçınılmaz esrikliğine vererek hoş görebiliriz. Ama sayın Şenyapılı için böyle bir özür de yok.

Bakın, sayın Şenyapılı ne diyor: "Cevdet Bey ve Oğulları, Türk romanı yıllardır arpa boyu ile ölçülen ilerlemeler gösterirken, birdenbire uzun atlamayı başaran bir yapıt kimliğinde."

Sayın Şenyapılı da, sayın Pamuk gibi, son yılların Türk romanını bir kalemde silip atıveriyor. Daha doğrusu bu tümceden bu anlam çıkıyor. Ama yanlış. Bu sözü yüzünden sayın Şenyapılı'yı tüm romancılarımıza jurnal ettiğim sanılmasın. Çünkü asıl düşüncesi başka. Bir paragraf öncesinde şöyle diyor: "Cevdet Bey ve Oğulları, **çağdaş** Türk yazınının soluklu, güçlü, kıvandıran umut veren, olumlu bir gelişmeyi haber veren örnekleri arasında yerini almıştır kanımızca..."

Demek ki neymiş? Çağdaş Türk romanı öyle arpa boyu yol gitmiyormuş. Sayın Şenyapılı'nın bu son sözlerine ben de yürekten katılıyorum. Ama o zaman da önceki sözlerine ne anlam verelim?

Asıl sözüm sayın Orhan Pamuk'a. Ne denirse densin, eksiğiyle, fazlasıyla, şimdiden yetenekli bir yazar olduğunu kanıtlamış bulunuyor. Bu önemli bir saptamadır. Bıraksın, yersiz sürtüşmeler içine girmesin. Bize çok daha güzel, daha başarılı romanlar yazsın. Hatta, izin verirse, "Roman gibi romanlar" yazsın, diyeceğim. Çünkü, kendisi ne derse desin, yazdığı, gerçek bir roman. Yani roman gibi bir roman. Yok eğer, bundan böyle roman gibi roman yazmayacaksa, o zaman yazacaklarına başka bir ad bulsun. Roman demek şart değil ya!

Aklıma gelmişken sorayım. Sayın Pamuk'la birlikte Milliyet Roman ödülünü paylaşan öteki yazarın romanına ne oldu? Kimse sözünü etmiyor da...

söz eder misiniz?

Pek fazla düşünmedi. Bu konularla zaten doluydu. Girişti:

- Demokrasi, bildiğiniz gibi, halkın kendi kendisini yönetmesidir. Antik Yunan'dan başlayan doğrudan demokrasi, toplumlar gelişip büyüdükçe temsil yoluyla, dolaylı bir yönetim biçimine dönüşmüştür. Endüstri devrimiyle patlak veren sınıf bilincinin güçlenmesi sonucu ortaya çıkan parti olgusu seçimle özdeşleşerek sürüp gitmiştir, gidiyor da. Öyle ki, bugün demokrasi deyince, seçimle partilerarası amansız yarışma geliyor akla ilkten. Bu yarışmada hoşgörü, bir denge ögesidir, ögesi olmalıdır da. Oysa, az gelişmiş ülkelerde, iktidara gelen partilerin devleti babalarının çiftliği sayma eğilimleri ve de eylemleri ağırlık kazanmaktadır. Yakın tarihimizde bunun acı örneklerine tanık olduk. İktidara gelen parti ya da partiler "biz devletiz" diyebilmişlerdir. O zaman da ne ol-

"Kendi yağıyla kavrulup okuyucu desteğinde yaşamasını sürdürebilen kaç gazetemiz var, sorarım size. Halka doğruları yansıtmak uğruna hapisleri göze alan yazarlar var bereket. Ne var ki, bunların sesleri büyük yığınlara ulaşamıyor."

muştu? Demokrasi gitmiş, bir avuç insanın, parti üstü, parti dışı kimi zaman seçmen uzağı yönetici tuzağı, başına buyruk bir zorbalığa bırakmıştı yerini. Seçmen saygısı, baş olma kaygısına kurban edilmişti.

Gözleri daldı. Geçmişimiz bir filim şeridi gibi geçiyordu beyninden. Sonr asürdürdü:

— Demokrasileri bekleyen tehlike de burada işte. Temsilcilerini seçinceye dek özgür olan seçmenler, belli bir süre içinde köle durumuna düşerler. İngiliz halkına seslenen Rousseau dile getirmişti bu gerçeği. Temsilcilerin kulu kölesi olmak.

— Bundan kurtuluş var mı?

— Başına buyruk bir avuç yöneticiye "dur" demenin klâsik yolu, bugüne değin, bıçak kemiğe dayanınca ve de halkça ayaklanmaktı. Ama çok yakın bir geçmişte, yöneticiyi langur lungur yerinden atmanın kansız, topsuz tüfeksiz yolu bulundu.

— Nerede bulundu o yol?

— Hani şu "emperyalist" dediğimiz Amerikada. Basını, yargı organları, derken kamuoyu, elbirliğiyle deviriverdiler, adı skandallara karışmış başkanlarını. Bir devlet başkanının alaşağı edilmesinin belki de ilk örneğidir bu, gerçek bir demokrasiye yaraşır ilk örneği.

Gülümsedi:

— Böylesi bir örneğin, yasallaşmasa bile, geleneklesmesini umalım derim.

— Dileğinize aynen katılırım. Bir de şu konuyu incelesek: Demokrasi adı verilen yönetim düzeninde yöneticiye ve yönetilene düşen başlıca görevler nelerdir?

şah olmak üzere, yöneticiler kendilerini her zaman halkın, hani, o fetih çılgınlıklarında kanlarını canlarını acımasızca harcadıkları halkın çok üstünde görürlerdi. Ne acınılası, ne utanılası bir durummuş o. Bereket, geldi geçti o dönem. Türkiye, Atatürk'le Cumhuriyet düzeyinde kavuştu onuruna ulus olarak.

POLİTİKACI DERİ YÜZER

— İsterseniz, ayağımızı biraz daha yere basalım. Sizce devlet adamı kimdir? Politikacı kimdir?

Kafası dolu olan için bu sorunun yanıtı kolaydı. O da hemen girdi konuya:

— Biraz önce yöneticinin niteliklerinden söz ederken, bir ölçüde devlet adamlığı niteliklerini dile getirmek istemiştim. Şimdi soruyorsunuz düpedüz, "devlet adamı kimdir" diye. Önce Xenophones'den bir alıntıyla gireyim konuya. Xenophones, Keyhusrev'in ağzından şöyle tanımlıyor devlet adamını: "İyi bir devlet başkanı, bir aile babası gibi davranır. Bir babanın bütün kaygısı, çocuklarının geleceğini sağlama bağlamaktır." Aile babalığı simgesi güzel olmasına güzel ama, bunun altında, astığı astık, kestiği kestik, buyrukçu bir yetki anlayışı yatmaktadır. Bugünün demokrasilerinde devlet adamı, bir baba olmaktan çok, çeşitli düşünüş ve görünüşteki aile bireylerinin, yani yurttaşların buyruğunda, kendi davranışlarından sorumlu, attığı adımların hesabını vermek zorunda olan bir yüksek görevlidir sadece. Bu bakımdan, gerçek devlet adamını, Hollandalı düşünür Van den Bosch'un ağzından şöyle tanımlayabiliriz: "Gerçek devlet adamı, kendi özlemleriyle genel yarar arasında, yansız bir yargıcı olabilen insandır." Bir devlet adamı için, yansızlık, vazgeçilmez bir zorunluk olmalı. Devlet adamı da, eti kemiğiyle bir insan olduğuna göre, önce canına, sonra cânanına, sonra sonra gönüldeşlerine, yandaşlarına yönelik özlemlerin tutkusunda, vurgusundadır ister istemez. Peki, kendisi ve çevresindeki insanlar gibi düşünmeyenlere karşı nasıl yansız olabilir? İşte, asıl sorun burada. Platon, düşsel Devlet'inde, filozofların başa geçmesini boşuna mı istiyordu? Sınıflı toplumlarda devlet adamları için yansız ol-

yazko **somut**

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

Yıl: 3
Sayı: 38
Fiyatı: 70 Lira
Tarihi: 21 Ekim 1983

S.S. Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi-YAZKO adına Sahibi ve Genel Yayın Müdürü: Erol Toy / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Hayati Asılyazıcı / Müessese Müdürü: Hayri Eroğlu / Teknik Yönetmen: Refik Sinan / İlan Müdürü: Nuri Dikeç / Ankara Temsilcisi: Ali Alkan İnal / Yönetim Yeri: Türkocağı Caddesi No: 17 Kat: 2 Cağaloğlu / Yazışma ve Havale Adresi: YAZKO, P.K. 442 Sirkeci, İstanbul / Telefon: 522 78 45 / Abone Koşulları: 6 aylık: 1750 lira, 12 aylık: 3500 lira / Yurtdışı için iki katıdır / İlan sayfalarında santim / sütun: 800 lira, diğer sayfalarda santim / sütun: 1000 lira (İlanlar için sütun eni 3 cm'dir) / Dizgi film, ofset hazırlık: Çağdaş Yayıncılık ve Basın Sanayii A.Ş. / Baskı: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. / Dağıtım: Hürriyet Holding A.Ş.

Nasıl bir hükümet?

Atatürk'ün, Bakanlar Kurulu'nun Görev ve Yetkisini belirten kanun teklifi dolayısıyla T.B.M. Meclisi'nde yaptığı konuşma.

1 Aralık 1921

Efendiler!

Bir haftadan beri müzakere ve münakaşası devam eden, Heyeti Vekilenin vazife salâhiyetinin tâyinine ait kanun lâyihası üzerinde en son müdafaatta bulunan mazbata muharriri Beyefendinin söylediği sözleri hatırlıyorum. Buyurdular ki: "Mevzuubahis olan kanun fevkalâde mühimdir. Doğrudan doğruya Heyeti Vekileye aittir. Halbuki Heyeti Vekileyi burada göremiyorum. Alâkadaranın dahi bu mesele hakkında beyan-ı fikir ve mütalâaları lâzımdır... "Beyefendi bu mütalâalariyle bir noktada bendenizce haklıdır. Fakat diğer noktada fikirlerine iştirak etmiyorum, yani kanun vaz'ında Heyeti Vekili müstakil bir vaziyet ile Mèclisi âlinizin karşısında ahzi mevki etmek salâhiyetine malik değildir. Heyet-i celileniz onların mevcudiyetini nazarı itibare almıyarak kanun vaz'eder. Ve onların vazifesi bu kanuna tebaiyet ve itaat etmekten ibarettir. Heyeti Vekilenin her bir uzvu olsa olsa heyet-i celilenizin içinde bir âza gibi, bir mebus gibi yalnız fikrinin tecelliyatını ve mütalâat-ı zatiyesini söyleyebilir. Fakat iştirak ettiğim nokta şudur: "Bu meselede kendini alâkadar telâkki edenlerin hakikaten mütalâa ve nokta-i nazarlarını beyan etmesi lâzımdır". Âcizleri mevzuubahis olan meselede kendimi bütün mecudiyetimle cidden alâkadar telâkki edenlerden birisiyim. Bu itibarla mazbata muharriri Beyefendinin tekliflerini maalmemnuniye kabul ederek dâvetlerine icabeten huzur-u âlinize çıkmış bulunuyorum.

Efendiler!

Bu mesele hakkında beyan-ı fikir ve mütalâa eden rüfeka-yi muhteremenmiz ikiye ayrılmış görülüyor. Bunlardan bir kısmı bu kanunun lüzum-u kabulünden bahseden rüfekamızdır. Diğer bir kısım arkadaşlarımız da teklif edilmekte olan bu kanunun ruh ve mahiyetine muarız olarak beyanatta bulunmuşlardır. Bendeniz, her iki nokta-i nazardan beyan-ı mütalâa eden rüfekamı gayet samimi bir surette ve dikkatle dinledim: Heyeti umumiyesinin beyanatından cidden müstefit ve müstefiz oldum. Ancak tarz-ı istifadem başka başka tecelli etmiştir. Bu kanunun lüzum-u kabulünden bahseden rüfekamın mütelâalarına her noktasında mutabık değilim. Mutabık olduğum noktalar vardır. Fikrimin tehalüf ettiği noktaları da sırasında birer birer arz edeceğim. Beyanatımla rüfekayi kiramımdan hiçbirini, hiçbir surette rencide etmek mutasavver değildir. Katiyen böyle bir niyette değilim. Hepsine ayrı ayrı hürmetkârım. Bu kanun lâyihası veya teklifinin muhteviyatının ve bunun üzerinde dermeyan edilmiş olan mütalâatın bazı nikatını o kadar ciddi, o kadar mühim gördüm ki bunları birer birer tenkid edeceğim. Binaenaleyh tenkid içindeki tarz-ı beyanatımın şimdiden mâzur görülmesini rica ederim. Ve bu ricamı mukaddeme-i mütalâatım olarak kabul ediniz. Salâhattin Beyefendi bir kanunun ruhuna muarız mütalâat dermeyan eden arkadaşlarımıza karşı en son sözlerinde buyurmuşlardı ki: "Söylenilen şeyler yalnız teklif edilmiş olan maddelerin tahribine aittir, tenkidine aittir, fakat bunların yerine nelerin konulması lâzım geleceğine dair mütekâsif efkâr ve mütalâat dermeyan edilmemiştir."

"Bakınız Teşkilât-ı Esasiye Kanununa, altıncı maddeye: "Büyük Millet Meclisi'nin heyeti umumiyesi teşrinisani iptidasında dâvetsiz toplanır." Efendiler! Bu nokta şekil itibariyle Teşkilât-ı Esasiyeyi tahrip etmekle iktifa etmiyor bu nokta hakikat-ı halde milletin hâkimiyetini tahdit ve iptal ediyor."

Belki kendileri bir nokta-i nazardan böyle telâkki edebilirler. Fakat bendeniz böyle mütalâa etmiyorum. Bilâkis, bu tarzda beyanatta bulunan rüfekamızın bütün beyanatı tetkik ve tahlil edildikten sonra şu netice çıkar ki bu teklif olunan kanunun her maddesi yalnız tahrip edilmeğe mahkûmdur. Bunu tahrip ettikten sonra bunun yerine başka bir şey koymak için beyanatta bulunmamak demek, zaten mevcut ve zaten mer'i olan kanunumuzun mevcudiyetini tasdik etmek demektir. Onun için bu teklif tahrip olunması lâzım gelen bir şeydir. Bu ortadan bertaraf edildikten sonra zaten mevcut olan şey muhafaza-i meriyet edecektir. Maahaza gerek mazbata muharriri Beyefendinin fikrini ve gerek kendilerinin bu tarz beyanatından mühem olan teşevvüş-ü fikriyi bertaraf edebilmek için kendilerinin bu arzusunu muvafık buluyorum. Kendileri o nokta-i nazarı heyet-i celilerine vazıh bir surette gösterebilmek için bir ricada bulunmuştu. Müsaade buyurulursa aynı ricada ben de bulunacağım, yani bu teklif-i kanuniyi bir defa da lûtfen beraber baştan nihayete kadar mütalâa edelim. Bu ricama bir noktayı daha ilâve etmeme müsaade buyurunuz. Bu teklifin karşısına da Teşkilât-ı Esasiye Kanununuzu koyunuz. Arkadaşlar! Mâruzatım bittabi teklif-i kanuninin heyeti umumiyesi üzerinde olacaktır. Mesele o kadar mühim ol ki kadar tetkik ve tahlile muhtaçtır ki bu mütalâat-ı umumiyenin nikat-ı istinadiyesini maddelerin içinde almak zaruridir. Buna binaen birinci maddeye atfı nazar buyurmanızı rica edeceğim. Efendiler! Bu madde üç nokta-i nazardan Teşkilât-ı Esasiyemizin mevaddı asliyesini ve ruhunu tahribeden bir maddedir. Birinci nokta: Teşkilât-ı Esasiyenizin birinci maddesinde "hâkimiyet bilâkayd-ü şart milletindir" denmiştir. Hiçbir takyit, hiçbir tenkid kabul etmez. Teşkilât-ı Esasiye Kanununuzun yedinci maddesinde bu hâkimiyetin ve irade-i milliyenin suret-i tecellisi maddeten izah edilmek lâzım geldiği vakit "hukuk-u esasiye denilen şeylerin kâffesi Türkiye Büyük Millet Meclisine âittir" denilmiştir. Hukuk-u esasiyenin kâffesi ve bir kayd-ü şartla; hâkimiyeti daima elinde tutmak şartiyle... Halbuki bu birinci ve yedinci maddelerde mevcut olanlardan başka şu ve şu vazifeler teşkilât kanununa mugayir olarak heyet-i celilenize tevcih edilmekle heyet-i celilenizin salâhiyeti ve kudretinin vüsati tahdidedilmiştir. Efendiler, bir heyet ki milletin irade ve hâkimiyetini tecelli ve temsil ettirmiştir ve bunun fevkinde bir kuvve-i âliye yoktur! Bu maddeyi vaaz etmek, bunun vazifesini tahdidetmek; bunun kudret ve kuvvetini tenzil etmektir. Milletin bize emanet etmiş olduğu hâkimiyet ve iradeyi suiistimal etmek demektir. Binaenaleyh Meclisi âlimiz ifa-yi vazifede hiçbir hat ve hudut kabul etmez. Bilcümle hukuk-u esasiyi yalnız ve ancak kendisi ifa eder. Tahdit olunacak şey Meclisi âlinizin hukuk ve salâhiyeti değildir, vezaifi değildir. Bu encümenden bu vazife talep olunmamıştır. Bu encümene heyet-i celileniz böyle bir vazife vermemiştir. Encümen vazifesinin hakikaten haricine çıkmıştır. Ve fevkine çıkmıstır. Hakikaten bu hakka kimse malik olamaz. Binaenaleyh kanunun şeklini olduğu gibi alırsanız onun bu söylediğim fıkaratı, Teşkilât-ı Esasiye'nin birinci maddesini tahdidetmiştir. Yedinci maddesini tahdidetmiştir.

Efendiler! Aynı maddenin içinde şu satırları okuyunuz "vekillerin münferiden veya müçtemian ıskatı", diğer taraftan Teşkilât-ı Esasiye Kanunuza bakınız. Sekizinci maddesi "Büyük Millet Meclisi inkısam eylediği devairi, kanun-u mahsus mucibince intihabkerdesi olan vekiller vasitasiyle idare eder. Meclis, icra-i hususat için vekillere

"Bir heyet ki milletin irade ve hâkimiyetini tecellî ve temsil ettirmiştir ve bunun fevkinde bir kuvve-i âliye yoktur! Bu maddeyi vaz'etmek, bunun vazifesini tahdidetmek, bunun kudret ve kuvvetini tenzil etmektir. Milletin bize emanet etmiş olduğu hâkimiyet ve iradeyi sui-istimal etmek demektir. Binaenaleyh Meclisi âliniz ifa-yi vazifede hiçbir had ve hudut kabul etmez. Bilcümle hukuk-u esasiyi yalnız ve ancak kendisi ifa eder. Tâhdit olunacak şey Meclisi âlinizin hukuk ve salâhiyeti değildir, vezaifi değildir. Bu hakka kimse malik olamaz"

veçhe tâyin eder ve ledelhace bunları tebdil eder". Demek ki burada mevzuubahis olan mesele muayyen bir şekil içinde gayet şâmil bir surette Teşkilât-ı Esasiye kanununda mevcuttur. Bunu buraya koymak demek onun bu maddesini tahrif demektir. Binaenaleyh bu nokta, Teşkilât-ı Esasiye Kanunumuzu tahrip ediyor. Aynı maddenin son fıkaratına nazar-ı dikkati âlinizi celbederim. Meclisin mebde ve zamanı inikadını tâyin ve tebdil ve indellüzum feshi gibi bir vazifeden bahsolunuyor. Bakınız Teşkilât-ı Esasiye Kanununa, altıncı maddeye: "Büyük Millet Meclisi'nin heyeti umumiyesi teşrinisani iptidasında dâvetsiz toplanır". Efendiler! Bu nokta şekil itibariyle Teşkilât-ı Esasiyeyi tahrip etmekle iktifa etmiyor bu nokta hakikat-ı halde milletin hâkimiyetini tahdit ve iptal ediyor.

(Sürecek)

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1

Milliyetçi Demokrasi Partisi

BİRİNCİ KISIM
TEMEL GÖRÜŞLERİMİZ

Amaç:

MADDE 1— Milliyetçi Demokrasi Partisi, Cumhuriyet rejimine ve Demokrasi prensiplerine dayalı siyasi hayatımızın, birbirine karşı saygılı partilerle idaresi lüzumuna inanmış; kendi görüşleri istikametinde Türk milletinin yücelmesi için çalışmayı ve Türk milletine en iyi hizmet verebilmeyi hedef alan bir siyasi partidir.

Hareket noktalarımız Atatürk Milliyetçiliği ve Demokrasi, dayanağımız Anayasa, uygulama sistemimiz 12 Eylül felsefesi ve hedefimiz, bu çerçeve içinde muasır medeniyet çizgisine ulaşmaktır.

Anavatan Partisi

BİRİNCİ BÖLÜM
GENEL ESASLAR

Madde 1 - GAYE

ANAVATAN PARTİSİ:

Milli hakimiyeti ve milletin üstünlüğünü, milli birlik ve bütünluğu herşeyin üzerinde telâkki eden,

Millet iradesinin tecellisinin ve millet hakimiyetinin tesisinin ancak halkın serbest oyunun esas olduğu hür demokratik düzen içerisinde mümkün olabileceğine inanan,

İnsan temel hak ve hürriyetlerini vazgeçilmez kabul eden,

"Adalet mülkün temelidir" anlayışına sahip,

Milliyetçiliği, milli ve manevi değerlere bağlılığı düstur ittihaz eden,

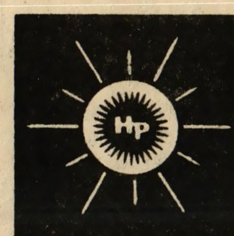
Cumhuriyetimizin kurucusu büyük önder Atatürk'ün ilke ve inkılâbları istikametinde muasır medeniyet seviyesine erişmeyi hedef alan,

"Asıl olan fertlerin ve toplumun mutluluğudur" görüşü içerisinde sosyal adalete ve fırsat eşitliğine inanmış,

İktisadi kalkınmanın hızlandırılrnasını, işsizliğin ve fakirliğin kaldırılmasını, gelir dağılımı farklılıklarının azaltılarak refahın yaygınlaştırılmasını öngören,

İktisadi gelişmede fertlerin teşebbüs gücünü esas kabul eden,

Geleceğimizin teminatı olan gençlerimizin modern ve ileri Türkiye idealine bağlı, milli ve ahlâki değerlerimizi benimsemiş, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı sev-

Halkçı Parti

1— HALKÇI PARTİNİN TANIMI

Halkçı Parti, sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışanların yaşam düzeyini yükseltmeye ve onların toplum içindeki saygınlığını yüceltmeye çalışan, devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü, parlamenter demokrasiye bağlı SOSYAL DEMOKRAT bir partidir.

Gücünü ve güvenini halktan alarak, halkla birlikte ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamda çağdaş uygarlık düzeyine çıkmayı, Türkiye'nin bağımsızlığını, insan haklarına saygınlığını ve hukukun üstünlüğünü esas kabul eder.

Halkın mutluluğu için ileri bir toplum düzeyine ulaşmak üzere HALKÇI PARTİ, CUMHURİYETÇİLİK, MİLLİYETÇİLİK, HALKÇILIK, DEVLETÇİLİK, LAİKLİK, DEVRİMCİLİK ilkele-

Seçimler partiler ve halk

Türkiye toplumunun yönetimi, gökyüzünün kutsal yüceliklerinden, halkın güncel seçeneklerine indiği her zaman, çeşitli gruplaşmalar oluşturmuştur. Asya Kurultay'larının Hakan seçimlerinden, Anadolu uçlarının Bey seçimlerine varıncaya, adaylar ve yandaşları bulunmuştur. Osmanlı, yüzyıllar boyunca, seçim yerine, mirası egemen kıldıktan sonra, Tanzimat yozlaşmasında yolunu ararken, yeniden seçime yönelmiştir. Yönelmiştir ya, Kutsal gökyüzüne dokunmaksızın, toplumsal işleyişi işletmenin olanaksızlığı da zaman içinde kendini göstermiştir.

Ulusal Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet ise, kutsal gökyüzünü, (Saltanatı,) yere çaldığından, egemenlik bütünüyle kitlenin

Temel Prensipler:

MADDE 2 — Partimiz:

—Türk milletini oluşturan tarih şuuruna ve milletin engin kültürüne,
—Atatürk milliyetçiliğine, inkilâplarına ve ilkelerine,
—Çağdaş medeniyet ve teknoloji çizgisine erişmek gayesine,
—%91,5 oyla milli irade haline gelen 1982 Anayasası'na,
—Türk devletini parçalanmaktan, Türk milletini bölünmekten kurtaran 12 Eylül harekâtının ruh ve felsefesine,

İnanır ve siyasi faaliyetini bu yönde yürütür.

Milli Hâkimiyet:

MADDE 3 — Millet iradesi, mutlak üstünlük taşır ve bir bütündür. Hâkimiyetin kayıtsız ve şartsız Türk milletine ait olduğu, hem demokrasinin, hem milli mücadele sonunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ana prensibidir.

Türk Milliyetçiliği:

MADDE 4 — Milli mücadele, Atatürk'ün vaz ettiği Türk Milliyetçiliği prensibi üzerinde yürütülüp başarılmış, Cumhuriyet Türkiyesi, bu temel üzerinde kurulmuştur.

Türk milliyetçiliği, dağıtıcı değil, toplayıcı; bütün vatandaşları birleştirici bir kültür milliyetçiliğidir. Kendini Türk Milletinin ferdi sayan, aynı tarihten gelen, devlete saygılı, milli sevinç ve kederi ortak bir şuur içersinde paylaşan her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, Türk milliyetçisidir.

Türk Milliyetçiliği, milli, tarihi, manevi değerlere saygılı; Türk milletini yüceltmeyi gaye edinmiş, Batı medeniyeti seviyesine çıkmayı hedef almış, komünizm ve milli iradeyi kısıtlayıcı ve Anayasada yasaklanmış diğer bütün rejim, felsefe ve akımlara karşıdır.

Lâiklik:

MADDE 5 — Lâikliği, Anayasamızda belirtilen mânada anlıyoruz. Din aleyhtarlığı, dine saygısızlık, dinsizlik şeklinde anlamıyoruz. Her vatandaş, mensup olduğu din ve mezhebin ibadet şekillerini icrada serbesttir. İtikat ayrılıkları, asla Türk kardeşliğine halel getiremez. Dinin devlet işlerine ve politikaya girmesi, dinin mutlak yüceliğini yıpratan, sömüren, en çok din için zararlı bir tutumdur. Din, böyle şeylere alet edilmeyecek ve siyasete karıştırılmayacak derecede kutsaldır.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması:

MADDE 6 — Temel hak ve hürriyetlerin Anayasamız çerçevesinde korunması ve geliştirilmesi, yakın geçmişteki uygulama ve zihniyet aksaklıklarının kısa vadede düzeltilmesi hedefimizdir. Ferdin hak ve hürriyeti anlayışımızdaki temel, diğer vatandaşların hak ve hürriyetlerine zarar vermemesi, toplum menfaatlerine karşı olmaması ve devletin varlığını yıpratıcı mahiyette bulunmamasıdır.

Anayasada ifadesini bulan demokrasi rejimini, kanun hâkimiyetini mülkiyet ve miras hakkını; tarihi ve manevi değerleri, aile mefhumunu, bütün varlığımızla savunmaya azimliyiz. Bu esaslara karşı çıkan, bu esasları açıkça veya kapalı şekilde yıpratmak isteyen her akıma karşıyız ve bu akımlarla mücadeleye kararlıyız.

Toplum Anlayışımız:

MADDE 7 — Türk toplumunun fertleri:

—Hukuk düzeninde ve hâkim önünde,
—Anayasamızla vatandaşa tanınan bütün hak ve hürriyetlerde,
—Her alanda ve seviyede öğretimde, şahsi yetenekleri çerçevesinde fırsat ve imkânda birbirine eşittir.

Türk toplumunun her ferdi, maddi kalkınma ve refah seviyesini yükseltmek için, şahsi teşebbüste tamamen hürdür.

Ülkemizin hür dünyanın ileri, müreffeh, kalkınmış, çağdaş teknolojiye erişmiş bir üyesi olması, başlıca hedefimizdir. Özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılık içinde çalışması ve hür teşebbüsün kudreti dışında kalan alanlarda devletin öncülük yapması ve bazı görevleri üstlenmesi fikrindeyiz.

Çalışanların sosyal hakları, devletin güvencesi altındadır. İşveren ve işçi, milli ekonomiyi hızla geliştirmek görev ve hedefi istikametinde, âhenk içinde işbirliği yapmalıdır.

Kalkınma planları, gerçekçi, demokrasi düzenine oturmuş, ideoloji ve fikir saplantılarından uzak, sadece ekonominin icaplarına uyan, yol gösterici ve teşvik edici olmalıdır.

Netice:

MADDE 8 — Partimiz, bütün millete ve Türkiye Cumhuriyeti vatandası olan, kanuni kısıtlaması bulunmayan her kadın ve erkeğe açıktır. Bir sınıf ve ideoloji partisi değildir. Milli, milliyetçi, Atatürkçü, demokratik, medeniyetçi, memleketçi, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmaya öncelik veren, bir kitle partisidir. Türk milletinin refah ve bahtiyarlığı ve Türk devletinin yücelmesi için çalışır. Bu inanç ve ülküyü taşıyan herkese, partimiz açıktır.

(Sürecek)

gi, saygı ve müsamaha besleyen medeni bir insan olarak yetişmelerini milli eğitimin esası sayan,

Demokratik siyasi mücadelede tek yolu ikna, uzlaşma ve fikirlere hürmet olarak gören; hür, bağımsız, gelişmiş, itibarlı, büyük ve güçlü Türkiye idealine ulaşmayı gaye edinmiş bir siyasi partidir.

Bu programda ve bu programda belirtilen esasların ışığında öngörülen hususların gerçekleşmesi maksadıyla her çeşit sosyal, iktisadi, idari, hukuki, politik ve diğer tedbirlerin alınması ve uygulanması için çalışmayı ve mücadele etmeyi aziz milletimize karşı vazgeçilmez görevimiz sayar, siyasi parti oluşumuzun sebebi görürüz.

Madde 2- DEVLET

Devlet, başta vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünün korunması olmak üzere, yurdun savunması, emniyet ve asayişin sağlanması, adaletin temini, sosyal ve iktisadi faaliyet ve hizmetlerin en verimli bir şekilde yapılabilmesi maksadıyla gene millet tarafından kurulu müesseselerden meydana gelir.

Devlet millet için vardır. Devletin millet ile bütünleşmesi esastır.

Sosyal adalet, sosyal güvenlik ve sosyal yardımın düzenlenmesi ve sağlanması; sosyal hizmet ve faaliyetlerin tanzim, teşvik ve yönlendirilmesi ve gereğinde doğrudan yapılması devletin başlıca görevleri arasındadır.

İktisadi faaliyetlerde devlet genel olarak bütün millete hitap edecek altyapı mahiyetindeki hizmetlere yönelmelidir.

Asıl olan devletin zenginliği sonucu milletin zenginliği değil, milletin zenginliği sonucu devletin zengin olmasıdır.

Devlet müesseselerinin kuruluşunda ve işleyişinde temel prensip işlemlerin müessir, süratli ve verimli bir şekilde yürütülmesidir. Bunun için sistem açık, basit ve kolayca anlaşılır olmalıdır. Devlet kuruluşlarının hakiki veya hükmi şahıslarla ilişkilerinde itimat esastır, şüphe istisnaidir.

Sistemin işleyişinde iyiliğin ve faziletin hakim kılınması, verimin geliştirilmesi hedefimizdir.

Madde 3 - ADALET

Adalet mülkün temelidir.

Adaletin temini ve dağıtımı devletin temel görevleri arasındadır.

Adalet, hak ve hürriyetlerin teminatı olduğu kadar, hürriyetlerin kamu menfaatları dışında kullanılmamasının da teminatıdır.

Kanun önünde eşitlik esastır.

Adaletin vatandaşlar arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın gerçekleştirilmesi, milli birlik ve beraberliğin tesisinde ve devlete güvenin temininde asli unsurdur.

Adalet süratle yerine getirilmeli, cezalar müessir ve caydırıcı olmalıdır.

Yargı organlarının bağımsızlığı ve tarafsızlığı esastır.

Madde 4 - HÜRRİYET

Toplumun maddi ve manevi olarak yükselmesinde ve yücelmesinde temel unsur insandır.

Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde ifadesini bulan bu hak ve hürriyetlerin sağlanması ve teminat altına alınması için hukuka bağlı ve hukukun üstünlüğünü esas alan devlet nizamını temel şart görürüz.

Madde 5 - DEMOKRASİ VE DEMOKRATİK DÜZEN

Millete en iyi hizmet verebilmesi, devlet idaresinde milletin en iyi şekilde temsil edilebilmesi ancak demokratik düzen ile mümkün olabilir.

Demokratik düzen insan hak ve hürriyetlerine saygının en yüksek olduğu, insan hak ve hürriyetlerinin en iyi şekilde korunduğu rejimdir.

Temel vasıfları adalet ve hukukun üstünlüğü olan demokratik düzen, insan şeref ve haysiyetinin, söz, düşünce, kanaat, din ve vicdan hürriyetinin en güvenilir teminatıdır.

Millet hakimiyeti demokratik düzenin esasıdır.

Cumhuriyet devlet ve demokrasi anlayışımızı mükemmel olarak ahenkleştiren bir idare şeklidir.

Halkın serbest oyu ile seçilmiş üyelerden kurulu Türkiye Büyük Millet Meclisi milli iradenin ve millet hakimiyetinin en üst seviyede tecelli ettiği müessesedir.

Cumhurbaşkanlığını, her türlü tartışmanın dışında tutulması gereken, demokratik siyasi nizam içerisinde tarafsız, devletin ve milli birliğin en yüksek seviyede temsil edildiği bir makam olarak görürüz.

Siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

İstikrarlı ve kuvvetli hükümet devlet idaresinin müessir bir şekilde yürütülmesinin ilk şartıdır.

Demokratik düzeni, insan hak ve hürriyetlerini zedelemeye, tahrip etmeye, ortadan kaldırmaya yönelik her türlü hareketin karşısındayız.

Demokratik düşünce ve haklara karşı olan her çeşit rejimi ve tasarrufu reddederiz.

Madde 6 - DİN VE LÂİKLİK

Herkes Anayasamızın teminatı altında vicdan, dini inanç ve ibadet hürriyetine sahiptir.

Maddi ve manevi gelişmeyi birlikte sağlamanın zaruretine inanırız.

Yüksek ahlâk sahibi dengeli bir nesil yetiştirilebilmesini teminen, devletin ilk ve orta öğretim kurumlarında dini eğitim ve öğretim yapılması için gerekli tedbirleri almasını zorunlu görürüz.

Lâikliği, manevi değerlerin korunmasında, vicdan, dini inanç ve ibadet hürriyetinin uygulanmasında ve dini kültürün geliştirilmesinde kısıtlayıcı bir unsur olarak anlamıyoruz.

Madde 7 - BASIN ve YAYIN

Söz, düşünce ve kanaat hak ve hürriyetlerinin kullanılmasında,kamu oyunun sağlıklı bir şekilde teşekkülünde, basın ve yayını hür demokratik düzenin temel vasıtaları arasında telakki ederiz.

Radyo, televizyon, gazete, dergi, kitap gibi haberleşme vasıtaları ilim, kültür ve sanatın gelişmesi ve yayılmasında da önemli görev ifa ederler.

Devletin murakabesinde bulunan radyo, televizyon ve diğer basın ve yayın vasıtalarının tarafsızlığı esastır.

Madde 8 - PLANLAMA

Sosyal ve iktisadi gelişmenin ahenkli, süratli, verimli olması, kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesi için plânlamayı önemli görürüz.

Kaynak ve tasarrufların arttırılması ve en iyi şekilde kullanılması, sosyal ve iktisadi gelişmenin hızlandırılması, farklılıkların adil ve pratik ölçüler içinde giderilmesi, fakirliğin kaldırılması, işsizliğin yok edilmesi, refahın ahenkli ve/dengeli olarak kitlelere yayılması planlamada ana hedefimizdir.

Partimiz, katı ve dogmatik merkezi plânlamanın tamamiyle dışında, demokratik, kuruluşların ve fertlerin kabiliyetlerini ve teşebbüs güçlerini kullanmalarına ve geliştirilmelerine imkân veren, düzenleyici, yönlendirici ve denge kurucu bir plânlama anlayışına sahiptir.

Sürecek

rine bağlı kalır.

2— İLKELER

A) HALKÇI PARTİ CUMHURİYETÇİDİR

CUMHURİYET, siyasal otoritenin kurulmasında ve devamında rejim için gerekli olacak gücü ulusta arayan bir devlet yönetim şeklidir.

CUMHURİYETÇİLİK ilkesi, siyasal otoritenin bu yönetim şekliyle oluşturulmasını, otorite için gerekli yasal dayanağın ulusun kayıtsız şartsız egemenliğinden alınmasını ve bu egemenliğin onun tarafından kullanılmasını öngörür.

HALKÇI PARTİ yurtdaşların ülke yönetimine eşit ölçülerde katıldığı, tüm bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin yasal ve kurumsal güvenceye dayandırıldığı çok partili demokrasiyi Cumhuriyetçiliğin gereği bilir.

B) HALKÇI PARTİ MİLLİYETÇİDİR

MİLLİYETÇİLİK, Ulusun tüm bireyleriyle amaçta, ülküde, kaderde, dilde, kültürde uluslaşma bilincine varması, tasada, kıvançta, Türkiye'nin siyasal ve ekonomik hak ve çıkarlarının korunmasında birleşebilmenin mutluluğuna ulaşması, ulus ve ülke bütünlüğü için devletin ve ulusun geleceği için birlikte çalışma, harekete geçebilme erdemini, özverisini göstermesi, yaşamın her alanında gelişmeye, çağdaşlaşmaya katkıda bulunmasıdır.

ATATÜRK milliyetçiliği, Türk toplumunu çağdaşlaştırmayı amaçlar. Bu, diğer ulusların bağımsızlığına saygı gösteren Milliyetçiliktir. Her türlü sömürü ve yayılmacılığa karşıdır. Türk yurttaşlığının yüksek değeri üzerinde durur. Yurttaşın Türklüğünü, ırk ve soy açısından değil, Türk ulusunun milli ülkü, kültür ve amaçlarına bağlılığı ile, Türk devletinin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğünü savunması ile ölçer. Ayırıcı değil birleştiricidir, bütünleştiricidir.

C) HALKÇI PARTI HALKÇIDIR

Halkçı Parti, halkçılık ilkesini ulusun yönetimde, siyasette, kalkınmada, gelirlerin dağılımında, devlete karşı sorumlulukların bölüşülmesinde, devlet ve ulus olanaklarının kullanılmasında halk yararının gözetilmesini amaçlayan bir ilke olarak kabul eder.

D) HALKÇI PARTI DEVLETÇİDİR

Sanayii ve tarımı yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla geliştirmek, ülke kaynaklarını bu amaca kısa sürede ulaşacak şekilde kullanmak devletin ana görevidir. Ekonomik kalkınma ve sanayi göstergelerine ulaşmada en büyük sorumluluk devlete aittir. Halkçı Parti, kalkınmanın ancak planlı bir ekonomik politikayla gerçekleşebileceğini düşünür. Kalkınma hedeflerinin süratle elde edilmesinde kamu ve özel kesim işbirliğinin zaruretine inanır. Ancak, bu gayelerin tahakkukunda KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERI'nin koordinatörlük rolünü üstlenmesini de öngörür.

Halkçı Parti devletçilik ilkesi ile ayrıca, sosyal ve ekonomik işlevler yanında, siyasal gücün belli kişi ve kurumlarda yoğunlaşmadığı, topluma dengeli olarak dağıtıldığı, tümüyle ulusun iradesini yansıtan bir devlet kavramı yaratılmasından da yanadır.

E) HALKÇI PARTI LAİKTİR

Dini devlet işlerinden ayrı tutar. Ne dinin baskı unsuru olmasından, ne de dinsel inançların baskı altına alınmasından yanadır.

Devlet inanç ve ibadet özgürlüğünü kişinin kutsal ve dokunulmaz hakkı sayar ve korur.

Halkçı Parti, laiklik ilkesini, çağdaş olmanın, toplum ve devlet yaşamının akla, bilime dayatılmasıyla ancak mümkün olabileceğine inanır.

F) HALKÇI PARTİ DEVRİMCİDİR

Çağdaşlaşma, bilinçli olarak yeniliğe yönelmektir. ATATÜRK'çülük, çağdaşlaştırıcı bir düşünce olarak yeniliğe daima açık olmuş, ona sürekli olarak yönelmeyi ilke edinmiştir.

Halkçı Parti, devrimcilik ilkesinin Cumhuriyet devrim ve ilkelerini dogma (doktrinler) olmaktan kurtaran, onu yaşayan, çağın, çağların, geleceğin yeni oluşumları karşısında sürekli kılan bir ilke olduğuna inanır. Devrimlerin dogmalaştırılması ve ilkelerin yeni gelişmeler karşısında yeni isterlere cevap veremez hale dönüştürülmesini çağdaşlaşmanın en büyük engeli olarak görür. Yaşayan ve yaşayacak olan devrimlerin ancak sürekliliği öngören devrimler olabileceğini düşünür.

(Sürecek)

eline geçmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin duvarında ve her anayasanın en görkemli yerinde yazılı duran, "Egemenlik kayıtsız koşulsuz ulusundur","özdeyişi, bu değişimi sürekli vurgulayacak bir niteliği böylelikle kazanmıştır.

Ancak, partileşme olayı, ne kadar yeni sayılırsa sayılsın, seçimlerin var olmasıyla birlikte ortaya çıkan bir durum vardır. Belki bütün ulus, bir kişinin yetkesinde birleşmektedir. Belki zaman zaman o kişi, bütün ulusal istenci kendi ellerinde tutabilmektedir. Ama, ulusal istenç, kendisini iki ayrı biçimde göstermeyi de sürdürmektedir.

Yüzyılın başında, İkinci Meşrutiyet'in seçimlere yönelmesiyle birlikte ayrışan toplumsal olgu, yüzyılın sonuna yürünürken, büyük bir değişiklik göstermeden sürmektedir. Toplumun kalkınma istencinde, iki ayrı görüş bütün kesinliğiyle kendisini göstermektedir. Bunlardan biri, herşeyin Devlet eliyle, Devlet tarafından yapılmasını savlamaktadır. İkinci görüş ise, herşeyin kişiler tarafından, kişiler eliyle...

İlk çıkış günlerinin değerlendirmesiyle, bunlardan birine Adem-i Merkeziyetçi, Liberal görüş dersek, ötekine Devletçi görüş tanımlamasını yapıştırmamız kaçınılmaz. Toplum bu iki görüşün çevresinde, İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaftan bu yana, yoğun bir biçimde toplanmaktadır. Her iki görüşün de ton farkları ile anlayış ölçekleri içinde değişik birimleri olmaktadır. Genelinde, pek büyük ayrılıklar taşımamakla birlikte özelinde ve ayrıntısında kesin değişiklikler biçiminde görülen fraksiyonlar ortaya çıkmaktadır. Ama toplum, kendi bölünmesinin genel çizgilerini sürekli korumuştur, denilebilir.

Bu durumda, yine genel hatlarıyla alacak olursak, ayrıntıya fazla girmeden devletçiliğe (sol), Adem-i Merkeziyetçiliğe (sağ) diyebiliriz. Gerçekten de, toplumun bir bölümü, zamanımızın deyimiyle, "Hür Teşebbüsçülük", düşüncesinde birleşirken, bir bölümü de, "Devletçilik", yandaşı biçiminde belirginleşmiştir. Cumhuriyetten bu yana kurulmuş partilerin hemen hepsinin programlarına bakıldığında, bu iki ana öge bütün açıklığıyla kendini göstermektedir. İttihat ve Terakki'nin Kurtuluş Savaşına katılan kanadından kaynaklanan Cumhuriyet Halk Partisi, "devletçilik"in simgesi olarak kök saldıysa, "Hürriyet ve İtilâf"tan kaynaklanan kesim de, bütün karşı çıkışların anası olmuştur. Bunun particilerin anlayışı olarak yorumlayamayız. Çünkü Partiler, doğrudan topluma dayanmak zorundadırlar. Sandık başına gidildiğinde, güçleri ve zaafları, aldıkları oyla sayısal oranda olduğundan, müşterilerin istencine göre davranmaya koşuludurlar. Bu nedenle de, toplumun yapısındaki bu genel ayrılık, partilerin yapısına da yansımaktadır.

Cumhuriyetin başından bu yana çeşitli denemeler sonucu,ayrılıklar kesin partileşme biçiminde belirginleşmiştir. Son otuz yıl ise özellikle "Hür Teşebbüsçülerin", sürekli iktidarda bulunmaları ve kendilerini inşa etmeleriyle geçmiştir. Buna karşın, son otuz yılın seçimlerinin hiçbirinde büyük çoğunluk sağlayacak bir sayısal orana varamamışlardır.

Demokrat Parti'nin 1954'lerdeki % 56'sı, her zaman sağın düşü olmuştur. Ama o zamanda bile, solun oyu, % 44'lük bir yoğunluktadır. Ama, sağın özellikle seçkinler üzerindeki büyük gücü, toplumun da bir tek potada dökülmüş, temel ayrılıklarda değil, ayrıntılarda bölündüğü sanısını uyandırmaktadır. Oysa tersine, toplumu partiler değil, partileri toplum belirlemiştir. Bu belirleme niteliğinden ötürü de, parti önderi olarak sonradan efsaneleşen kim varsa, ilk zamanlarında tanınmayan kişiler arasından çıkmaktadır.

Halk Partisi'nin simgelediği devletçi kanattan, sonradan Demokrat Parti'nin simgelediği liberal kanada geçenlere kadar, tanınmış olanı hep yeni partisinde tanınmıştır. Ve partisini bıraktığı anda, da unutulmuş ünlü olmanın yalnızlığına kapılmıştır. Menderes'ten, Köprülü'ye bu değerlendirme neyse, Feyzioğlu'ndan Ecevit'e de odur.... Elbette Halk Partisi içinde bulunmak, özellikle politikanın içinde bulunmak demek olduğundan, kitleler tarafından tanınma üstünlüğü ayrı bir şeydir. Ama kitlenin istencine biçimlenmek de tanınmanın ölçüsü olmaktadır. 1944'lerde, Menderes, sıradan bir milletvekilidir.... 1964'lerde de Demirel, bilinmeyen bir eski "Su İşleri Müdürü"..

Şimdi toplumun karşısına çıkan partilerin önderleri de, dünün bilinmeyenleri sayılabilir. Toplum kendi istenci doğrultusunda tuttuğu zaman, yarının büyük ünleri arasına katmakta duraksamaz. Bu nedenle, seçime katılan partilerimizin programlarını ayırım gözetmeden okurlarımıza sunuyoruz. Bu genel durum içinde, birbirleriyle karşılaştırarak, kendinize en yakın olanını seçmek, sizin kararınıza kalmıştır.

Yabancı sermaye nasıl gelir ?

SELİM BULUT

Azgelişmiş ülkelere doğrudan yatırım yerine borçlandırıp faiz çekmektedirler. Türkiye'ye 1979-82 arasında açılan kredi 8.8 milyar dolardır. Aynı senelerde yabancı sermaye ise 500 milyon dolayındadır. Ülke aynıdır, riskler aynıdır.

Son aylarda yabancı sermaye konusu Türkiye'nin gündeminde önemli yer tutuyor. Uluslararası mali kuruluşların, dünyanın en büyük bankalarının, şirketlerin temsilcileri uluslararası müşavir firmalar aracılığı ile toplantılar düzenliyor. Batılı ülkelerden işadamı toplulukları, uluslararası turizm yatırımcıları kendilerine sunulan projeleri inceliyor, ülkeyi dolaşıp havayı kokluyorlar. Kamu ve özel sektör temsilcileri de, yabancılara Türkiye'de yatırım yapmanın ne derece cazip, kârlı bir iş olduğunu anlatıyorlar; yasal ve yönetsel düzenlemelerin yapıldığını 24 Ocak'tan bu yana kendilerinin de takdirlerini kazanmış iktisat politikalarının, dolayısıyla siyasi ve ekonomik istikrarın süreceğini, seçimden sonra da "anlayışlı" hükümetlerin ülkeyi yöneteceğini en yetkili ağızlardan garanti ediyorlar.

Gelen yabancılar söz birliği etmişçesine, "Köşeyi dönmüşsünüz", "mucize" "kaynaklarınız, işgücünüz bol" diyorlar; ağırlanıyorlar, bu ülkeyi niye böyle geç tanıdıklarına hayıflanıyorlar.. Konu yatırımlara geldi mi kiminin ne dediği kamuoyuna yansımıyor, konuşanlar da yabancı sermayenin nazlılığından, ürkekliğinden dem vurup, 12 Eylül öncesini unutamadıklarından, bürokrasi sorunu, 1984-85 borç engelinin aşılıp aşılamayacağını bilmediklerinden bahsediyorlar.

Ve sonuç..."dağ fare doğuruyor."

Maliye Bakanı şunu demek zorunda kalmıştır: "Herkes yabancı sermaye Türkiye'ye gelmek için can atıyor da, hükümet bırakmıyor zannediyor. Bu kesinlikle doğru değildir." Bencede öyle.

Kısa Tarihi Geçmiş

Geçen haftaki Somut'ta okuduğumuz gibi Türkiye'de uluslararası sermayenin varlığı 19. yüzyılın ortalarına kadar gider. Tanzimatla başlayan liberalizm, yüzyılın sonlarına doğru İmparatorluğun zayıflamasıyla Kapitülasyonlara ortam hazırlamıştı. İttihat ve Terakki'ye kadar ülkede sanayi adına ne varsa büyük oranda emperyalistlerin kontrolündeydi. O dönemi 1917'de Maliye Bakanı Cavit Bey şöyle anlatıyor: "Türkiye'yi şebeke-i istibdat altına almış olan kapitülasyonlar dolayısıyla servet ve sermayelerine getirenler devletlerinin hakimiyetlerini de beraber getiriyorlardı. Tevzi-i adaleti kendi hakimleri yapıyordu. Her müracatları kendi sefirleri is'af ediyordu. Adeta memleketimizde onlar sahip ve hakim, biz ise müsafirden başka birşey değildik," (Zafer Toprak, Türkiye'de Milli İktisat)

1908 Jön Türk hareketi ile birlikte "milli iktisat" görüşleri duyulmaya başladı. Cumhuriyet devri yöneticileri gibi o dönem yöneticileri de **hızlı kalkınma** özlemindeydiler. Fakat, "İktisadiyyatın en müessir amili olan bir unsura, kendimize mahsus bir sermayeye malik değildik". Bu yüzden ki, milli iktisat görüşü ile yabancı sermayenin uyumu "geniş nazarlı siyaset-iiktisadiyye" benimsenerek sağlanmaya çalışıldı. Bugünkü adıy-

Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesidir. Bu kararname gelecek hükümetler tarafından kolayca değiştirilmesin diye ve yabancılara kanun güvencesi vermek için seçimden önce kanunlaşacaktır.

Tüm bu yasal teşviklere ve yönetsel düzenlemele rağmen 1954 yılında çıkarılan yasaya göre 1981'e kadar ülkeye gelen yabancı sermaye tutarı 662.6 milyon dolardır. 1980-82 arasında göreceli bir artış vardır; 600 milyon dolar. Fakat bunun yüzde yetmişini garantisiz ticari borçlar oluşturur. Yetkililerin son açıklamalarına göre sermaye girişindeki artış oranı yüksektir. Maliye bakanı 1983 yılı ilk altı ayında yabancı Sermaye girişi geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 53 artmıştır demektir. Anlatılan mutlak artış miktarı 12 milyon dolardır.

Siyasi ve ekonomik istikrarın olduğu, seçimden sonra da süreceğinin güvencesi verildiği Yabancı Sermaye Dairesi ile sözedilen bürokratik engellerin büyük ölçüde çözüldüğü, işçi sorunlarının olmadığı; kaynakları, geniş pazarı, ucuz işgücü olan Türkiye'ye yatırım yapmazlar. Eleştiriler hala teşvik tedbirlerine midir? Kamulaştırmadan mı korkarlar? Kâr oranı mı düşük, kârlarını mı aktaramıyorlar?

Sermaye ihracatçısı Ululararası şirketler

Uluslararası ticaretin yanında yatırım ve üretemin de yer alması geçen yüzyılın sonlarına gider. O zaman ihracat alanlarına dış temsilcilikler ve satış birimleri açarak giren emperyalistler, giderek madenler, demiryolları, haberleşme, petrol alanlarında üretim birimleri kurmaya başladılar. I. Dünya Savaşından önce, sermaye ihracının önder ülkesi İngiltere idi. Yatırımlar **dış doğrudan yatırımlar** yerine, büyük oranda tahvil, hisse senedi alınarak yapılan **portföy yatırımlarıydı.** Sermaye ihracında öncülük yirminci yüzyılın ilk yarısında İngiltere'den ABD'ye geçmiştir. Büyük sermaye ihracatının temsil-

91'den 206'ya çıkmıştır. Bu şirketler 1950'lerde kârlarının % 2-3'ünü borç faizi olarak öderken 1970'lerde bu oran % 25'dir. ABD Ticari bankalarının kredi taleplerini karşılamak için 1950'lerde % 50 olan likidite/depozito oranı 70'lerde % 20'nin altına düşmüştür. Bu durum sonucunda 1960'ların sonlarında ABD dışarıya sermaye çıkışını sınırlamıştır.

Yukardaki bilgiler günümüz dünyasının en büyük sermaye ihracaatçısının sermaye fazlasının olmadığını gösteriyor. Bunu gösteren bir gösterge de şirketler dış yatırımlarının %10-15'i oranında merkezden götürdüğü kaynakla finanse ediyorlar. Geriye kalan büyük oran faaliyet karı, yıpranma fonları ve yerel borçlarından karşılanır. (Bkz. Tablo I). Tablonun ilginç noktası az gelişmiş ülkeler içinde dış sermayeden en büyük payı alan Güney Amerika Ülkelerinin, ABD merkez kaynaklarından en az payı aldığıdır.

Uluslararası sermaye hareketleri incelendiğinde, bir diğer ilginç nokta sermayenin **gelişmiş ülkelerden, gelişmiş ülkelere doğru** aktığıdır. 1914'de ABD dış doğrudan yatırımlarının % 45'i gelişmiş ülkelerdeyken 1980'de % 66'ya çıkar. 1980 sonu itibarıyla ABD dış doğrudan yatırımlarının bölgelere göre dağılımı 'Tablo II'de görülüyor.

Sermaye hareketinin yüksek kâr oranı elde edeceği yöne olduğu savı da, sermayenin gittiği bölge ve sektörler incelendiğinde gücünü yitirmektedir. UŞ'ler petrol ve madenlerde yüksek kâr elde etmektedir. Madenlerin Dünya toplam artış hız düşük ve petroldeki ulusal akımlar nedeniyle bu iki sektördeki yatırımlar gerilemekte yüksek kâr oranı savın etkinliğini azaltmaktadır. Günümüzde yüksek kâr oranı yerine satış miktarını artırarak, mutlak kârı artırmak amaçtır.

Dış yatırımları ucuz işgücünden yararlanarak maliyeti düşürme ve ihracat üssü kur-

ya, Kolombiya, Ekvator, Peru ve Şili'de UŞ'lerle imzalanan 409 lisans anlaşmasından 317'sinin ihracatı tamamen yasakladığı, geri kalanlarınsa sadece belli bölgelere ihraç için izin verdikleri görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerde yabancı şirketlerin ihraç oranı yerli şirketlerle rekabet edecek kadar yüksektir. Hele içpazarın dar olduğu Belçika, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde daha da yüksektir. (% 40 ve 50) Oysa yapım sanayiinde Güney Amerika ülkelerinde bu şirketlerin ihraç oranı % 10'a inmektedir.

Uzak Doğu'da ABD Şirket yöneticileriyle yapılan bir ankete göre ihraç amaçlı yatırım yapanlar toplam içinde 1/10 dir. Nuri Yıldırım incelemesinde UŞ olayının özünü "topyekün uluslararası sermaye birikimi" olarak görmekte, "oligopolistik endüstriyel yapı ve bu endüstriye üye firmaların özellikle dolayısıyla kurumsal ve yapısal zorunluluk olarak bakmaktadır."

TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYEDEN BEKLENEN VE GERÇEKLER

Bugün yönetici kesim ve sanayiciler hepsi yabancı sermayeye taraftardırlar. Holdinglerimiz işbirliği için hazırdır. 24 Ocak piyasa ekonomisi yabancı sermayenin ülkeye gelmesiyle tamam olacaktır. Yapılacak dış yatırımlarla üretim ve ihracat artacak, işsizlik ve ödemeler dengesindeki açıklık azalacaktır. Bu amaçla düzenlemeler yapılmakta, yabancılara davetler çıkarılmakta, Türkiye'yi pazarlama daha güvenli olur inancıyla uluslararası müşavir firmalara verilmektedir.

1930 bunalımında yabancı sermayeye karşı Türkiye 17 sayılı kararnameyle çıkar ve kalkınmada ulusal sermayeye dayanır. 1980'lerde, benzer bunalım ortamında tam karşı uçtadır. 54 yasası da yetersiz görüldüğünden yabancı sermayenin daha rahat faaliyet göstereceği daha liberal yasa hazırlıkları içindedir. Sanayiciler sırtlarındaki iki kamburdan kurtulamazlar; devletinetkinliğini küçültüp, yabancı sermayeyi büyütmek amacındadırlar.

Şimdiye kadar yabancı sermayeye tek yanlı bakıldı, bakılmakta devamediliyor: Türkiye'den, Türkiye'nin yasal çerçevesinden, yönetici ve işadamlarının isteklerinden, diğer yandan yabancı sermayenin dünyadaki durumundan, günümüzde değişen stratejisinden işe bakılmadı. Özü aynıdır: Gittiği yeri sömürmek, büyümek, yutulmamak, yutmak.

Tablo- 1

ABD'nin Dışardaki Şirketlerinin Kullandıkları Fonların Kaynaklara Göre Dağılımı

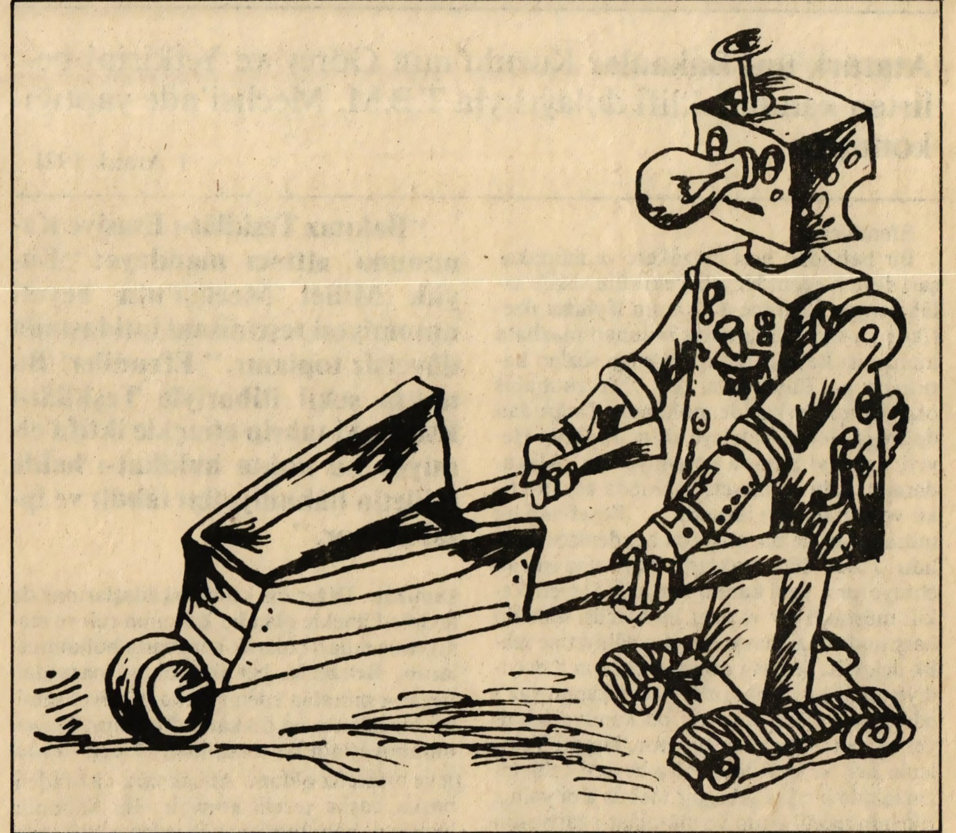
Tüm Endüstriler	Toplam	Şirketlerin İç Kaynakları	Dış Kay.	ABD Kay.	Diğer
	100	50	32	13	5
Bölgeler					
Avupa	100	44	35	17	4
G. Amerika	100	55	36	7	3
Diğer azgelişmiş ülkeler	100	50	31	14	5

Kaynak: Nuri Yıldırım, Uluslararası Şirketler

Tablo II

A.B.D. Dış doğrudan yatırımlarının Bölgelere Göre Dağılımı 1980 sonu

Toplam,%	100.0
Kanada	20.9
A.E.T.(9'lar)	35.9
Diğer Avrupa	8.9
Diğer Gelişmiş Ülkeler (I)	7.8

ye içerisinden elde edildiği bilinmektedir.

1983 yılı ilk altı ayında giren yabancı sermaye miktarı 36 milyon dolarken, aynı dönemde yabancı şirketlerin dışarıya aktardığı kâr 51,6 milyon dolardır. Türkiye'de 17 sayılı kararnameye göre kâr aktarımı yasaktır. 1982 sonu göstergeleriyle kayıtlı 158 yabancı firma vardır. Bunlar kârın serbestce aktarıldığı 54 de çıkan yasaya tâbidir. Kâr aktarımını yasaklayan 17 sayılı kararnameye tâbi olan sadece 5 firma vardır. Yani yabancıların kâr aktarımı korkusu yoktur.

Siyasal ve mali risk sorunu:

Kimi yazarlara göre Türkiye'nin geçmeşinde millileştirmeler olduğu için yabancılar bu korkudan yatırım yapamazlar Oysa bugün bu risk, yabancıların kendi ülkeleri dahil dünyanın her yanında vardır. Avrupa'da sosyalist hükümetler de çeşitli yollarla millileştirmelere gidiyor. Yabancı sermaye oranının azgelişmiş ülkeler içinde göreli olarak en çok olan ne Latin Amerika ülkeleri ne de İran, Lübnan Türkiye'den daha az risklidir. Uluslararası yatırımcılar mali risklere karşı güvenceyi uluslararası mali kuruluşlardan alıyorlar. Politik güvenceleri ise bir yanıyla bizzat kendi varlıklarının yayılıp gelişmesidir. Onlar için geleceğin potansiyel politik korkusu yerine; sermayeyi yeniden üretmemek rakip firmalardan daha büyük oranda büyümemek bu günkü korkusu ağır basar.

Günümüz koşullarında uluslararası sermayenin asıl üretim ve yatırım alanlarıgelişmiş ülkelerdeki otomativ, petro-kimya, elektronik gibi ortalama gelir seviyesi yüksek pazarlardır. Amaç yatırımı yerinde finanse edip üretimi yerel pazarlara sürmektir. Az gelişmiş ülkelere doğrudan yatırım yerine borçlandırılıp faiz çekmektedirler. Türkiye'ye 1979-82 arasında açılan kredi 8.8 milyar dolardır. Aynı senelerde giren yabancı sermaye ise 500 milyon dolar dolayındadır. Ülke aynıdır, riskler aynıdır. Bir hesaba göre ABD faizlerinin 1 puan yükselmesi, Latin Amerika ülkelerinin borcunu 4 milyar dolar artırmaktadır. Uluslararası sermayenin az gelişmiş ülkelerde günümüzdeki sömürü yöntemi budur. Ne üretim, ne işçi, ne bürokrasi sorunu.

45 milyonluk geniş pazar; tarım, madenler, turizm potansiyeli, genel istikrar Orta Doğu, Afrika ve Avrupa pazarlarına yakınlığı. Bunlar yabancı yatırımları çekecek etkenler olarak gösteriliyor. Gelişmekte olan ülkelerde ya bölgesel amaçlı olarak yatırım yapılıyor, ya da bu ülkelerde genel eğiliminin aksine turizm, maden, tarım, gibi kesimlere yöneliyor. Türkiye bu ülkelerden biri olur mu? Bunun cevabı yakında ortaya çıkacağa benzer.

Kaynakça

(1) Nuri Yıldırım, Uluslararası Sirketler — Kaynak Yayınları
(2) Zafer Toprak, Türkiye'de Milli İktisat — Yurt yayınları
(3) Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımı — YASED

Neler oluyor neler?

"Lütfen tehditkâr bakmayınız"

la dış yatırım teşvik tedbiriydi.

Cumhuriyet döneminde de milletleştirmeler ile dış yatırımları davet devam etmişse de Büyük Buhran yıllarında, ekonomi kendi içine kapanmış, devletçilik akımı hakim olmuştur. Bugün hâlâ göndemde olan, dışarıya kâr aktarımını yasaklayan 17 Sayılı Kararname o dönemin ürünüdür. 1950'de ekonomide liberalizm rüzgarının daha hızlı estiği dönemdir. 1954'de bir Amerikalı uzman tarafından hazırlanan, yabancılarca da oldukça libaral bulunan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu yasaya rağmen dışarıdan sermayenin önemli miktarda gelmeyişini yabancılar, yasanın uygulamadaki katılığa bağlamışlar, buna ülke yöneticilerini de inandırmışlardır. Bu alanda yapılan son düzenleme

geçmiştir. Bugün sermaye ihracatının temsilcileri uluslararası şirketlerin yarısı tek başına ABD şirketleridir Uluslararası şirketlerin büyümesi ve yayılması 1950'lerden sonra daha öncesi ile kıyaslanamayacak kadar hızlanmıştır. ABD UŞ'lerinin dışarıda 1950'de doğrudan yatırımı 11.8 milyar dolarken, 1981'de 213 milyar dolara yükselmiştir.

Uluslararası sermaye hareketlerinin yönünü, nedenlerini, etkilerini anlamak için öncelikle UŞ'leri incelemek gerekir. Klasik anlayışa göre sermaye hareketi fazla sermayenin sermayesi kıt, kâr oranı yüksek olan ülkelere doğrudur. Bugün bu savın doğruluğu şüphelidir. Amerika'daki parasal sermayenin durumunu gösteren rakamlara bakalım: ABD Şirketlerinin kısa vadeli borçlarının iç kaynaklara oranı 1950-74 arasında %

ma seviyle açıklayanlar vardır. İş gücünün maliyet içindeki payı üretimin yoğun teknik yapısından dolayı gittikçe düşmektedir. Ayrıca dış doğrudan yatırımı yapan şirketlerin oligopolistik yapısından dolayı maliyetler rahatça fiyata yansımaktadır. Dış yatırımların yer seçimlerinde ise işçi ücretleri yanında uzman işgücü arzı, sermaye ve para piyasalarına, araştırma ve geliştirme merkezlerine yakınlık etkili olmaktadır. İhracat üssü olma konusu bu yatırımlarda bazı özel yer seçiminde etkili olurken Güney Kore, Singapur gibi genelkarekteriolmamaktadırAksine merkez ve diğer yan şirketlerle rekabetin önlenmesi için yatırım yapılırken ihraç yasağı konmaktadır. Az gelişmiş ülke firma ve hükümetleriyle yaptıkları lisans ve işbirliği anlaşmalarıyla ihracat yasaklanmaktadır. Boliv-

Güney Amerika	17.9
G.Amerika'nın dört büyükleri (2)	8.3
Diğer azgelişmiş ülkeler	6.8
Dağıtılmayan	1.7

(1) Japonya, Avustralya, Y.Zelanda, G.Afrika'yı içerir.
(2) Arjantin, Brezilya, Meksika ve Venezüella'yı içerir.
Kaynak: Nuri Yıldırım, Uluslararası Şirketler

Uluslararası sermaye Türkiye'ye kaynak aktarmıyor. Merkezden % 10-15 oranında finanse ettiği yatırımları kalan % 85-90 oranını da yerel ve dış kaynaklardan sağlıyor. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı şirketlerin 1973 yılında kullandıkları kredi miktarının sermayelerinin % 81'i kadar olduğu ve üstelik bu kredinin % 96'sının da Türki-

Olay, Üsküdar'daki bir fabrikada geçiyor. İşyeri yetkililerinden biri, çalışmakta olan işçimizin başına dikiliyor. İşçimiz, toplu sözleşmedeki hakların kağıt üzerinde kalmaması için arkadaşlarına öncülük etmekle tanınmış. Bir ara başına dikilen yetkiliye bakıyor. Yetkili bu bakışı beğenmemiş olacak ki, bir süre sonra işçimize "Tehditkâr Bakış" gerekçesiyle "İhtar" geliyor.

Güler misiniz, ağlar mısınız? İnsan gibi çalışmayı istemek cezalandırılmak mı isteniyor? Alınteri ile geçinenler zaten her an işsiz kalma, kapının önüne konma endişesi ile işlerine gidiyorlar. İş kazalarının her gün dört can aldığı bir ülkede ellerini kollarını makineye kaptırma korkusunu içlerinde taşıyorlar. Bir yanda işverenlerin "Seni Öcüye Veririm" benzeri, "Seni Sıkıyönetime şikayet ederim" tehdidi, öte yanda geçim derdi. Bu koşullarda işçiler nasıl baktıklarını nereden bilsinler?

Bilirsiniz, fabrika duvarlarında iş kazalarına karşı işverenlerin astırdıkları uyarıcı levhalar vardır: "Görmek Güzel Şeydir, Gözlük Kullan", "Dalgın Olma Dalgınlık Felâket Getirir", "Ölüm Geliyorum Demez". Bu levhalar göstermelik, ucuz önlemlerdir. İşçilerle alay edercesine...

Bakışlardan bile nem kapanlar, size her yana asılabilecek bir levha önerimiz var: **"Lütfen Tehditkâr Bakmayınız"**.

Merbolin İşçileri:

"Alacaklarımız güvence altına alınmalı"

Tasfiye kurullarında ödemede 6. sırada olan işçi alacakları 1. sıraya çıkarılmalıdır.

Arı Bisküvi, Hoover, Herko, Maltepe İplik, Vinleks, Merbolin... Şu bizim tanıdık firmalar peşpeşe iflas bayrağını çekiyor, el değiştiriyor, fabrikalar ucuza kapatılıyor. Tekeller gittikçe devleşiyor. Bu arada nasıl oluyorsa, yabancı gözlemciler Türkiye'yi her ziyaret edişlerinde "Türkiye Köşeyi Dönüyor" demeden edemiyorlar.

Gelin şimdi Köşeyi Dönen Türkiye'de yaşayan Merbolin İşçilerinin öyküsünü kendilerinden dinleyelim.

"Bizler Topkapı'da MERBOLİN fabrikası işçileriyiz. Fabrikamızın iki yan kuruluşu var. Boyataş (Boya Dağıtım ve Sanayii A.Ş.) ve Bopaz (Boya ve Yapı Malzemeleri A.Ş.). Bu iş yerinin sahipleri geçen yıla kadar Yorgi Hristidis, Emre Hristidis ve Evantiye Hristidis idi.

1982 yılının sonlarına doğru Boyataş'ın hisseleri Malatyalı işadamı Nurettin Soykan'a devredildi. Bopaz ise 1983 yılı başlarında tasfiye edilip, elemanlarının bir kısmına tazminatları karşılığında senet verildi, onlar da ödenmedi. Diğerleri ise Merbolin'in bürolarına alındı.

Daha sonra işçilerin ücretleri ve öteki sosyal hakları çeşitli bahanelerle gecikmeli olarak ödenmeye başlandı. Bu yılın mayıs ayından sonra işyerinin senetleri sürekli protesto edilmeye başlandı.

Arkasından fabrikanın jeneratörü, tüm hammaddeleri ve daha önemlisi isim hakkı (Merbolin) Nurettin Soykan'a satıldı. İşçiler arasında fabrikanın Soykan'a geçtiği söylentileri de kasıtlı olarak yaygınlaştırıldı. Amaçları biriken işçi alacaklarının Soykan tarafından ödeneceği gösterip işçileri oyalamaktı. Bayram öncesinde Soykan, bize beşbin lira harçlık bile gönderdi. İşçi babası pozlarında...

İşveren vekilleri, 14 Eylül'de 3. Ticaret Mahkemesi'ne Merbolin'in iflası yolunda başvuru yaptılar. Bu karardan çok önceleri işçiler defalarca işverenin kaçacağı yolunda mali polise, sıkıyönetime ve bölge çalışma müdürlüğüne bildirimde bulundular. Bunlara rağmen 14 Eylül'den hemen önce Yunanistan'a kaçtığı söyleniyor. 116 işçi ve öteki personel ortada kaldı. Bundan sonra daha garip işler olmaya başladı. İşçiler haklarını tasfiye kurulunda savunmak için toplu olarak avukat tuttular. Bunun üzerine işverenin genel müdürlüğünü yürüten Yalçın Özden ve Avukat Cengiz Felek işçilerin tuttuğu avukatın onları satacağı yolunda söylenti çıkardılar. Bununla da kalmadılar, vekaletlerini Cengiz Felek'e vermeleri için tespit ettikleri işçileri kapı kapı dolaştırdılar. Kendilerine iş bulunacağı bahanesini yaydılar. Amaçları tasfiye kurulunda güçlü olmak ve işçileri bölmekti. Bütün bu oyunların arkasında, ismi değişik söylentilere karışan Soykan'ın bulunduğu biliniyor.

Biz 116 işçi ve personel onbeş günlük ücret, ikramiye, giyecek yardımı gibi haklarımızı ve en önemlisi tazminatlarımızı almak için tasfiye kurulunun çalışmasını bekliyoruz.

Aramızda emekliliğini bekleyen, üç kardeşbiraradaçalışan arkadaşlarımız var. Yıllarca verdiğimiz emek boşa gitmesin, işsizlik güvencemiz olan tazminatlarımız yok olmasın istiyoruz.

Devlet, batan şirketlere milyarlık operasyonlar düzenliyor, ortak olarak onlara destek oluyor. Öte yandan tasfiye kurullarında işçi alacakları 6. sırada bekliyor. Bize gelinceye kadar ilk sıradaki alacaklılardan bize para kalmıyor.

Peşpeşe yasa ve kararnamelerin çıktığı şu günlerde bizim için de yasa çıkarılmalı, işçi alacakları tercihli olarak ödenmeli, alacaklarımız güvence altına alınmalıdır.

İşçiler ve amatör uğraşları

İBRAHİM AKYÜREK

Bu sayımızdan başlayarak arada bir amatör sanat uğraşısı içinde olan işçilerimizi tanıtacağız. Amacımız bir yandan bu işçilerimizi yüreklendirmek; öte yandan çabalarını, düşüncelerini, sıkıntılarını size aktarmak. Bu arada işçi okurlarımızı da sanat çalışmalarına özendirebilirsek sevineceğiz.

İzleyeceğiniz örnek çalışmaların düzeyi belki çok iyi olmayacak. Ama, işçilerimizin çalışma ve yaşam koşullarını gözönüne getirirseniz (hele hele günümüz koşullarında) sanat ve kültüre ilgi duymalarını, bir şeyler ortaya koymalarını bile sevindirici bulmak gerekiyor.

Günümüzde emeğiyle geçinenlerin yaratıcılıklarını ortaya koymaları oldukça güç, ama aşılmaz değil. Yeter ki, emekten yana aydın güçler dayanışmayı elden bırakmasınlar.

Gerisi kolay...

ŞUAYİP ADLIĞ

Şuayip Adlığ T.P.A.O. Rafineri Müdürlüğü'nde Emniyet Yangın İşçisi.1979'dan beri bu işyerinde çalışıyor. Daha önceleri amelelik, simit satıcılığı, garsonluk, kundura boyacılığı, Adana'da pamuk işçiliği yapmış. İki yıl'da film yapımcılarının yanında çalışmış. İlkokul mezunu. Orta ve liseyi dışarıdan bitirmiş. 30 yaşında, evli ve sekiz çocuk babası Şuayıp Adlığ'ı böylece tanıdıktan sonra sorulara geçebiliriz:

Fotoğrafçılığa nasıl başladın?

İki yıldır Lubitel-2 marka makine ile başladım. Çalışmalarımı 1982 yılı Haziran ayında Batman Halk Eğitim Merkezi Salonu'nda YÖREMDEN RASTLANTILAR—1 adı ile sergileme olanağı buldum. Şu sıralarda YÖREMDEN RASTLANTILAR—2 İLE 83 adet fotoğrafımın Ankara'da sergilenmesi için müracaat etmiş bulunmaktayım.

İş arkadaşlarının uğraşına ilgisi nasıl?

Çevremin, işçi arkadaşlarımın, kültür alanında söz sahibi sanatçıların ve en önemlisi devletin bana ve benim gibilerine tutum ve davranışlarından edindiğim üzüntümü dile getirmek istiyorum. Önce iş arkadaşlarımın çalışmalarıma olan tutumunu anlatmalı: Çalıştığım servisin personel sayısı; amiri, şefi, memuru ve işçisiyle 48 kişi iken Batman'daki sergime ancak beş işçi arkadaşım gelmiştir. Genelde ise TPAO bünyesinde çok kişi gelmiştir. İşçi sınıfının sanata olan susamışlığını ve ilgisini ispatlamıştır. Üzücüdür ki, bu arada gelen ya da gelmeyen bazı işçilerimiz beni delilikle itham etmişlerdir. Ve yine üzücüdür ki aydın kadroların ilgisi az.

Uğraşın için zaman bulabiliyor musun?

Batman'ın gecekondu sayılabilecek mahallesinde emekli işçi babam, annem ve üç kardeşimle birlikte oturmaktayım. İşyerimde vardiye usulü ile çalışmakta, bedenen zaman zaman yıpranmakta ve bir gazete okuma olanağı bulamamaktayım.

Bilgini geliştirme olanakların var mı?

Çalışmalarıma yeterli zaman ayıramadığım gibi fotoğraf bilgimi geliştirme olanağı da bulamamaktayım. Bunda en önemli etken ise ekonomik güçlüklerin ve gerek işyeri amirlerimin, gerekse yetkili amir ve yöneticilerin çalışmalarımı teşvik yerine engellemeleri olmuştur. Bu engellerden en açığı da Batman Halk Eğitim Merkezi bünyesinde bir öğretmen arkadaşımla birlikte tiyatro çalışmaları ve yöneticiliği yaparak sahneleme aşamasına getirmemize rağmen basit bir iki eksik formaliteden dolayı tamamen çalışmaların durdurulması olmuştur.

İşçilerin sanat ve kültüre ilgisi nasıl artırılabilir?

Bu konuda hiçbir girişim yoktur. Girişimi bırakalım mevcut yasalar sanat ve kültüre gereken ilgiyi göstermemekte, sanat ve kültür faaliyetleri üzerinde kısıtlayıcı, caydırıcı rol oynamaktadır. İşçilerimizin ilgisini çekmek ve özendirmek için işyeri alanlarında fotoğrafçı kuruluş ya da dernekleri tarafından ülkemizin her yerini gezecek sergiler hazırlanmalı, Halk Eğitim Merkezlerinde fotoğrafçılık kursları açılması için girişimlerde bulunulmalı.

Çalışmalarından etkinlendiğin sanatçılar var mı?

Etkilendiğim herhangi bir fotoğrafçı olmamıştır. Ancak, ben isterdim ki, birkaç fotoğrafçı ağabeyimle görüşme olanağı bulabileyim. Ve birden fazla fotoğraf üzerinde konuşabilelim.

İşsiz kalman senin uğraşını nasıl etkiler?

İşsiz kaldığımda, bu tür çalışmalarımı ekonomik zorluklardan dolayı yapamayacağım.

Sanatçılarımızdan neler beklersin ?

Bu ağabeylerimiz neden Doğu'ya ve Güneydoğu'ya gelmezler? Hem de o kadar çok materyal varken (Her türlü sanat alanı için) ve bu ağabeylerimiz neden devletten sanat ve kültür faaliyetlerinin serbestliğini, kolaylık tanınmasını istemezler? Bu ağabeylerimiz il, ilçe, hatta köy birimlerinde devlet yetkililerinin bu tür engellemelerini yazmazlar. Neden işçi sendikaları ile görüşerek kültürel işbirliği, ya da iş alanı bünyesinde sanat kültürü yayın organları yaratmazlar? Ancak, sanat ve kültür adamlarımızın da zorlu koşullar altında, zorlu çalışmalar yaptığının bilincinde olarak takdir ettiğim, örnek aldığım çalışmaları var.

Şuayip Adlığ'ın bir yapıtı

GENÇLİK YAŞAMI

Üniversiteler açılırken

Üniversite kavramı ve yüksek öğrenim gençliği

MEBUSE CİNMEN

Bu günlerde hangi gazete, hangi haber dergisi açılsa, üniversite ile, yüksek öğretim gençliği ile ilgili yazılarla karşılaşmak olanaklı. İşte birkaç haber:

"Üniversiteler törensiz açıldı.

"3 Ekim Pazartesi günü öğrenime başlayan öğrencilerden 20.000'ini bu yıl yeni kayıt yaptıranlar oluşturuyor."

"Gerek bütünleme sınavlarının sürmesi, gerekse derslik yetersizliği nedeniyle bazı fakültelerin açılışları ileri tarihlere sarktı."

"Ankara Fen Lisesi'nden sınava giren 94, İst. Galatasaray Kız Lisesi'nden 53, Özel Amerikan Kız Lisesi'nden 99 adayın hepsi yüksek öğretim kurumlarına girdi."

"İstanbul'da üniversiteden atılan öğrenci sayısı şimdiden 1000'i aştı."

"Dumanlı Üniversite: Kahve." Yeni meslek grubu: Dershane işsizleri."

"Üniversite ve yüksek okul mezunlarının İş ve İşçi Bulma Kurumu'na kayıtlı toplam işsizler arasındaki sayısı % 2'ye ulaştı."

Yetkililer, sorunlarla ilgili demeçler veriyor, iş adamları ve öğretim üyeleri açıkta kalan öğrencilere önerilerde bulunuyor... İnsan bunları okuyunca, "yüksek öğretim gençliği çok önemli bir kesim olmalı" diye düşünüyor ister istemez ve yine düşünüyor ki, "bu kadar önemli ise elbette sorunlarına eğilinir ve bunlar çözümlenir."Sonra anımsıyor geçen yıl da bunlar yazılmıştı. Biraz daha zorlanıyor, evvelki yıl da, daha önceki yıllarda da yazılmıştı. Peki ne oldu?

Belge alan öğrenciler, üniversite kapısında yığılan yüzbinler, diplomalıların da dahil olduğu işsizler ordusu, üniversite gençliğinin istek ve tepkileri yöneticilerin çözüm bulmak zorunda oldukları sorunlar haline gelmiştir. Gençliğin sorunlarının toplumsal sorunlarla birlikte giderek artmasına karşın, onlara hak ettikleri ilginin gösterilmediği açıktır. Tersine, siyasal iktidarlar yıllardır, kendi sorunlarının, toplumsal sorunlardan kaynaklandığının bilincinde olan, bugünlerine ve yarınlarına sahip çıkmak isteyen gençleri başlı başına bir sorun olarak görmüştür. Çarpık bir ekonomik yapıyla birlikte geleneksel değer yargılarının yitirildiği, yerine yenisinin de konulmadığı bir kültürsüzleşme ortamında yetişen gençlerden, iyi yurttaşlar olmaları isteniyor. Kim için, kime göre iyi?

Bu araştırmanın sınırlı ölçüleri içinde tüm gençliği ve sorunlarını inceleme olanağı bulunmamaktadır. Bu nedenle gençliğin en çok önem verilen, en çok harcama yapılan ve zaman zaman gençlik içindeki tek baskı grubunu oluşturan yüksek öğretim gençliğine ve onun da bazı sorunlarına ağırlık verilmiştir. Bunların irdelenmesine geçmeden önce, genel olarak gençliğin tanımı, özellikleri, toplumsal yapıdaki yeri ve üniversite kavramına kısaca değinmek yararlı olacaktır kanısındayım.

KİMDİR GENÇ İNSAN?

Kimdir genç insan? sorusuna çeşitli yanıtlar verilmiştir. Ortak sonuç, gençliğin ne ayrı bir sınıf, ne de ayrı bir sosyal kesim olmadığıdır. Gençlik tüm sınıf ve katmanların belirli bir yaş grubundaki nüfustur. Ülkelere göre değişmekle birlikte, UNESCO'nun kabul ettiği 15-25 nüfus yaşı, gençlik çağı olarak benimsenmektedir.

Gençliğin toplumsal yapıda nicelik ve nitelik olarak önemli bir yeri vardır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi Türkiye'de de doğum oranının yüksekliği ve ortalama ömür yaşının düşüklüğü nedeniyle, genel nüfusun önemli bir bölümünü genç nüfus oluşturmaktadır. (Nüfus artış hızı % 25'in üstündedir bizde.) Nitekim nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında, gençlik çağı olarak kabul ettiğimiz 15-25 (25 hariç) yaş grubunun 1970'te 6.545.971 iken 1975'de 8.000.132'ye ulaştığını görüyoruz. 15 yaşın altındaki nüfus ise 1970'de 14.878.187, 1975'de ise 16.060.262'dir. Bu yılların genel nüfusunun 1970'de 36.605.176, 1975'de 40.197.670, olduğu düşünülürse, genç nüfusun toplam nüfus içindeki nicel önemi kendiliğinden ortaya çıkar. (Türkiye İstatistik Yıllığı, 1981. 100. Yıl Özel Sayı s.39-Bundan sonraki atıflarda TİY. olarak göstereceğim kısaca.) (Tablo-1).

Tablo 1'den de görüldüğü gibi genç çalışanlar toplam faal nüfusun da üçte birini oluşturmaktadır. Bu verilere bakarak gençliğin, dinamik, önemli bir toplumsal güç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

ÜNİVERSİTE KAVRAMI VE YÜKSEK ÖĞRETİM GENÇLİĞİ:

Üniversiteler ve yüksek okullar, yüksek öğretim kapsamına girmektedir. Yüksek öğretim, orta öğretimden sonra 2-7 yıl arasında eğitim veren kurumlardır.

Üniversite, üst düzeyde eğitim yapmış uzmanlaşmış, bilimsel düşünebilme yeteneğine sahip ve araştırıcı kişiler yetiştirmekle görevlidir. Okudukları konuda uzmanlaşan bireyler, bilimsel düşünebilme ve uygulayabilme yetenekleriyle ülkenin üretim güçleri arasındaki yerlerini alırlar. Üniversiteler aynı zamanda ülkenin sosyal ve politik yaşamını da ürettiği kültür, yarattığı değer, plan ve programları ile etkiler. Bu etkinin olumlu olması, eğitimin değiştirici, ilerletici ve araştırıcı olmasına bağlıdır. (Tablo 2).

ARAŞTIRMANIN TEMEL VARSAYIMLARI:

Her yıl üniversite seçme sınavlarına giren yarım milyona yakın öğrencinin ancak % 10'u üniversiteye girebilmektedir. Üniversite mezunlarının ilkokul mezunlarından daha yüksek oranda işsiz kaldığı (3.4.1982 tarihli Hürriyet) ülkemizde, üniversite kapısındaki yığılmanın nedeni nedir? Gençlik yüksek öğretim yapmak konusunda neden bu kadar ısrarlı davranmaktadır? Üniversite öğretimi konusunda direnen gençler, mesleğini seçmesine yetecek kadar kendi hakkında bilgi sahibi midir? Başka bir deyişle gençler, fakülte seçimlerinde sıralamalarını bireysel özelliklerine göre mi yapmaktadır? Üniversiteye kimler girebilmektedir? Eğitim sistemi ülke gereksinimlerine yanıt verebilir durumda mıdır? Bu yazı dizisinde yukarıdaki soruların yanıtı araştırılmaktadır.

Şahin Selvi

Araştırmada temel aldığım varsayımlar şöyle sıralanabilir:

1- Gençlerin yüksek öğretim konusunda direnmeleri, orta öğretimde yetenekleri geliştirici, beceri kazandıran mesleki ve teknik öğrenim görmemiş olmalarının yanısıra, toplumsal koşullanmadan ileri gelmektedir.

2- Üniversite seçme sınavlarına katılan öğrencilerin büyük bölümünün meslek seçimlerinde, bireysel özelliklerinden çok çevre faktörü ağır basmaktadır.

3- Üniversite seçme sınavlarındaki başarıda önemli etken olarak görünen bölgesel farklılıklar ve ekonomik koşullar fırsat eşitsizliğinin açık göstergesidir.

4- Sorunun çözümü, eğitim sisteminde köklü değişiklikler gerektirmektedir.

Araştırma yalnızca İstanbul Üniversitesi öğrencileri arasında yapılmıştır. (Tablo-3). Ne yazık ki, her fakültenin öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına olan oranı ölçüsünde o fakülteden ankete öğrenci katılması sağlanamamıştır. Bu nedenle özellikle öğrencilerin fakültelerine göre değerlendirme yapmaktan kaçınılmıştır. Yine aynı nedenle zaman zaman kendi anket sonuçlarım, daha önce yapılan örnekleme yöntemi sağlıklı, temsil yeteneği olan anket sonuçları ile desteklenmiştir.

(Sürecek)

Gençlerin yüksek öğretim konusunda direnmeleri, orta öğretimde yetenekleri geliştirici, beceri kazandıran mesleki ve teknik öğrenim görmemiş olmalarının yanısıra, toplumsal koşullanmadan ileri gelmektedir.

Şahin Selvi

(Tablo-1)

Yüksek öğretim kurumlarında öğretim üyesi, öğrenci ve diploma alanların sayısı şöyledir:

Yaş Grubu	Toplam Nüfus	Faal Nüfus	Yüzde
12-14	3.012.962	1.146.762	%38.1
15-19	4.462.541	2.337.428	%53.3
20-24	3.537.591	2.253.422	%63.5

(T.İ.Y. s.151) 1975 de 12-65 yaş arası çalışan nüfus 16.349.380 dir.

E.B...Som.I..tablo-1

Yıl	Fak.Aka,Yük.Ok.	Öğr.Üyesi Top.	E.	K.	Öğrenci T.E.	K.	Diploma Top.	Alanlar E. K.
72/73	69	7559	5719	1840	7018555997	14188	10792	83382454
79/80	155	14775	11308	3467	167848125961	41887	17919	138104109

(T.İ.Y. s.115)

(Tablo-2)

1982 yılında İstanbul Üniversitesine devam eden ve ankete katılan öğrenci sayısı fakültelerine göre şöyledir:

Fakülte	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	Genel Toplam	A.K.
İstanbul Tıp	745	2167	2912	44	253	297	3209	36
Hukuk	1519	6293	7812	45	204	240	8061	146
Edebiyat	2763	2944	5707	63	154	217	5924	69
Fen	1115	1075	2190	9	49	58	2248	33
İktisat	1205	3002	4207	25	80	105	4312	98
Orman	30	532	562	8	26	34	596	6
Eczacılık	569	371	940	21	70	91	1031	16
Diş Hekimliği	386	508	894	28	118	146	1040	6
Cerrahpaşa Tıp	714	2024	2738	50	272	322	3060	89
Kimya	431	287	718	14	20	34	752	13
İşletme	530	1485	2015	32	88	120	2135	20
Veteriner	52	360	412	5	25	30	442	6
Edirne Tıp	133	240	373	8	33	41	411	6
Yer Bilimleri	152	484	636	1	24	25	661	25
Siyasal	93	326	419	4	8	12	431	21
Yabancı Diller Y.O.	164	155	319	2	1	3	322	10
Florans Night	197	—	197	9	—	9	216	5
Gazetecilik	148	221	369	1	7	8	376	16
Adalet Meslek	86	133	219	—	—	—	219	3
	11042	22607	33639	369	1422	1801	35446	624

OKUR İLİŞKİLERİ

Şiirsel bir göl: Eber

Gençlik ve eğitim

Gençlik kitlesi üzerinde çok şeyler söylendi, hâlâ da söylenmekte. Birçok öneri sunuldu, birçok karar alındı. Ama ne öneride bulunulurken, ne de karar alınırken hiç mi hiç gençlerin istekleri göz önünde tutulmadı. Gençler saf dışı bırakıldı ve onlar adına karar organları söz sahibi oldular.

Türk gençliğinin 1968-1980 zaman diliminde geçirmiş olduğu bunalımlı devreler ve bu bunalımların doğurduğu sonuçlar hemen herkesçe bilinmektedir. Ancak, bunalımların belli aralıklarla yenilenmelerine karşın, hiçbir yönetici kadro gençlerin "neden" "niçin" bu bunalımlara düştüklerini derinden derine irdeleme gereğini duymadı.

Gençleri bunalıma iten etmenler; Türkiye'nin düzensiz gelişmesi, kırsal alanlardan kente olan göç olgusu ve bu olgunun yarattığı işsizlik, kültür yozlaşmaları, bozuk eğitim sistemi, seçmen yaşının onsekiz olamaması ve gençlerin düşüncelerini açıkça savunamayışları olarak sıralanabilir. Düzensiz eğitim ve işsizlik bunalımı yaratan en önemli sorunların başında gelmektedir.

Eğitim olgusu, okul duvarları dışına çıkartılarak, kapsamı genişletilmeli ve sosyal yaşamın her alanında sağlıklı bir eğitim sistemi uygulanmalıdır. Kitle iletişim araçları bu tür eğitimde öncülük edebilir. Gençlere yönelik programların hazırlanmasının ve sunulmasının yararlı olacağı kanısındayım. Ancak bu programlar, Türk yaşam özelliklerine uygun ve Türk kültürünü içerir nitelikte olurlarsa yararlı olurlar. Amerikan yapımı dizi programlarla açılıp ve bu programlarla kapanan TV bu alanda yarardan çok zarar vermektedir. Ayrı bir tartışma konusu olabileceğinden dolayı uzatmak istemiyorum. Ancak, her sabah **Tarzan**'ı taklit etmek için avazı çıktığınca bağıran çocukları, **Dallas** ve **Flamingo Yolu** dizileri oyuncularına özenenleri de görmezlikten gelemeyiz.

Öğrenim derecesi ve iş açısından olayı ele alırsak, içler acısı bir tabloyla karşılaşırız. Son iki yıl içerisinde görülen üniversite kontenjanlarının artırılması ve geriye dönük olarak klâsik liselerin sayıca azaltılıp, meslek liselerinin sayıca artırılması önerisi okuyan gençlik için bir çözüm olarak görülmektedir. Hatta, "klasik lise tümüyle kaldırılmalı, endüstriyle bütünleşmiş eğitim yapılmalıdır" savını ileri sürenler, bu durumun gençlik sorunlarına bir nebze çözüm getireceği inancındadırlar.

Oysa, ülke gerçekleri somut bir biçimde değerlendirilirse, endüstrinin tüm meslek liseleri mezunlarına ve teknik elemana iş sağlayacak güçten yoksun olduğu görülecektir. Bildiğim birçok meslek lisesi ve yüksek teknik okulu mezunu genç, branşlarıyla ilgisiz ve düz işçi olarak çalışmaktadır. Bu iş sahaları, inşaat, garsonluk, ekmek fırını, pazarlama, tezgahtarlık, vb. Kendim yüksek okul mezunu olmama karşın, inşaatta çalışmaktayım ve bu iş yerinde benim gibi çalışma zorunluluğunu duyan bir üniversite öğrencisi, bir üniversiteden terk, beş lise mezunu ve bir endüstri meslek lisesi mezunu işçi olarak çalışmaktadır. Kısacası diplomalı bir amele kadrosu.

Niteliklerine göre olmayan bu iş yerinde zorunlu olarak çalışan bu gençler, içlerinde bir huzursuzluk duymaktadırlar. Gün geçtikçe psikolojik yıkıntıya uğramakta ve yaşamlarının en güzel yıllarında yaşama küsmektedirler. Öte yanda, yığınlarca lise, meslek lisesi ve yüksekokul mezunu genç, kahve köşelerinde sürünmektedir.

Bu durumda, iş sahaları yaratılmadan üniversite sayısını ve kontenjanı artırmak yarardan çok zarar getirecektir. Okumuş genç, daha bir duyarlı, daha bir sabırsız ve daha bir isyankâr oluyor. Öğrenimini tamamlamış bu kitleye iş sahası açılmadığı takdirde, yeni cezaevleri açmak zorunda kalınacaktır. Türk gençliği yeni bunalımlara gebedir. Şimdiden üniversitelere alınan yüzbinlerce genç, mezun olduğunda iş bulmakta güçlük çekecektir. Bu da her an patlamak üzere olan bir bomba demektir.

Ali Haydar ÖZDEMİR- ZONGULDAK

MİYATRO
YAYINLARI'NDAN

İKİ YENİ KİTAP:

bektaşi dedikleri
M. Eloğlu-O. Tansel
250 lira

türk şiirinde
hiciv, taşlama, yergi
Hazırlayan: M. Semih
300 lira

yediğim tokatlar
Müjdat Gezen
Yakında çıkacak

Miyatro Yayınları-İstanbul
Tel: 144 96 33

Genel Dağıtım: Cem/May
Tel: 527 01 53
Özgür Dağıtım
Tel: 526 25 13

Barış için savaşanlara...

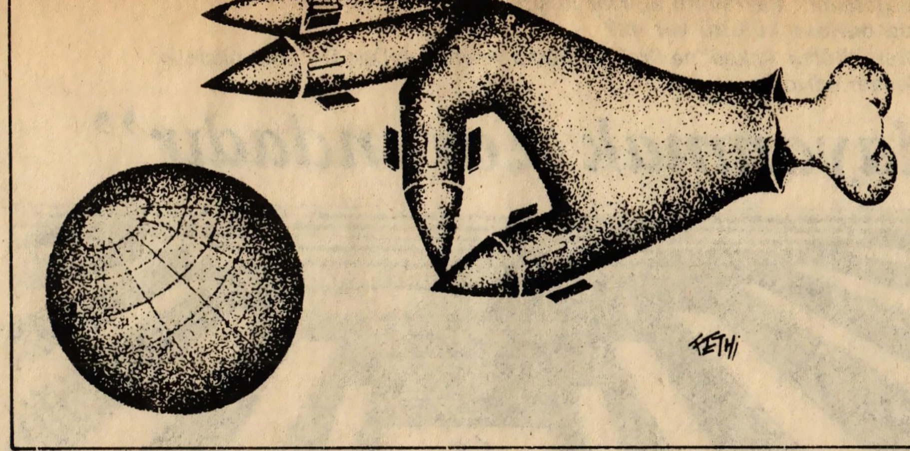
İnsanlık günümüze kadar çok savaşlar yaşamış, savaşların, açlığı ve sefaleti de getirdiğini görmüştür. Günümüzde Avrupa'da, Uzak Doğu'da Amerika'da milyonlarca insan "barış, dostluk, dayanışma" diye haykırıyor. İnsanlar, savaş korkusunun olmadığı, dünyanın zenginliklerinin birlikte paylaşıldığı bir toplum istiyor.

Geçmişte, tüm ülkelerin sanatçıları, aydınları savaşa karşı barış için mücadele etmişlerdir. Neruda'lar, Nazım'lar...

Tüm ülkelerde aydınların büyük sorumluluğu vardır. Dünya barışı, insanlık onuru ve insanca yaşam için yalnız aydınlar değil; her insan üzerine düşeni yapmalıdır. Ancak o zaman savaş engellenir, barış sağlanır.

Ne mutlu dünya barışına gönül veren insanlara!

Çetin KIZILIRMAK
İZMİR

Güvercin ancak gökyüzünde şarkı söyler

Güvercin şarkı söylemek istiyor"du, ama kayıptı sesi. Namluların, ateşlerin, kanlı gömleklerin arasında kayıptı. Defne dalını düşürmüştü ağzından, ince bir kan sızıyordu dudaklarının arasından. Adını ünledi tarih: Victor Jara..

Evet, güvercin şarkı söylemek istediğinde ne yapardı acaba? Gerçekte, güvercinin şarkısı kanat sesleridir. Çünkü bir güvercin ancak uçarken, ancak gökyüzünün maviliği tüylerini yalarken şarkı söylemek isteyebilir, içinden şarkı söylemek isteği gelebilir. Hiç kafesteyken şarkı söyleyen güvercin gördünüz mü?

Diyelim, bu güvercin şarkısını herkesin duymasını, herkesin bilmesini, herkesin anlamasını istedi. Şarkı bu ya, güzelse insanlığın yaşamını bile değiştirir. Ozgürlük doluysa, mutluluk doluysa, sevgi doluysa hele... Ne yapmalıydı bu güvercin? Düşündü taşındı ve buldu bir yolunu: Günlerce kanat çırptı ve bir "porte" üstüne kondu. yüzlerce kez emekçi kahvelerine, acılı yüreklere, yoksul mahallelere uçarak, sol anahtarını ve notaları birer birer bulup, gagasıyla portenin çizgileri arasına oturttu. Emeğiyle, isteğiyle, kanat çırpışıyla üretti şarkısını. O şarkı ki, barışla aynı yaştadır.

Oysa, hiçbir güvercin namlular üzerine yöneldiğinde özgür değildir. Yüzlerce işçi ve öğrencinin ölüsü arasında buldular delik deşik olmuş Jara'yı. Ardından ağıt yakılmasını istemezdi sanırım, şarkı söylemek varken...

Jara artık, Amanda'yı anımsayamayacak. Pek çokları gibi, Manuel gibi dönmeyecek geriye. Ama anımsanacak çok şey bıraktı ardında... Beyaz bir güvercin ve onun şarkıları nasıl anımsanmaz?

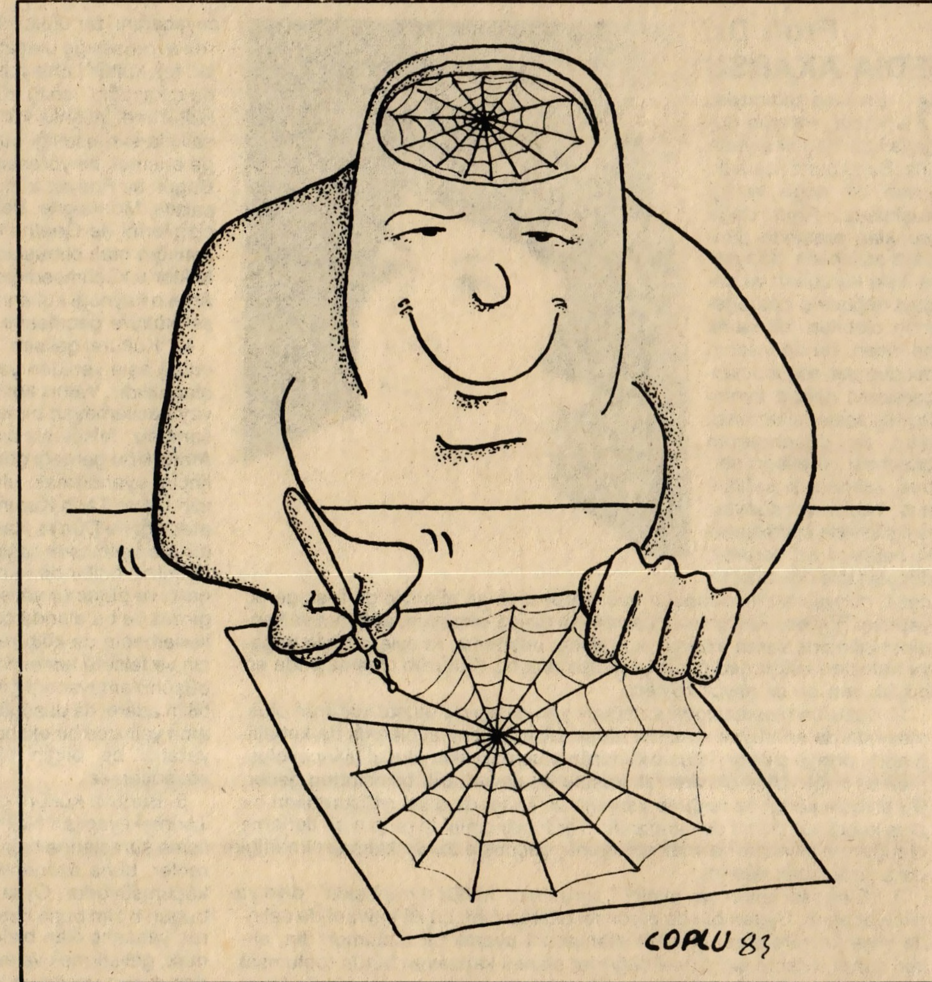
Akgün AKOVA
Çankaya/ANKARA

Haberola

—Yeni siyasiler ha bire
Vaadler getirirler dile-

DEDEM MASAL ANLATIRKEN
'MİŞ' DERDİ
BEN KÜÇÜKKEN
ŞİMDİKİ DEDELER DE
MASAL ANLATIRLAR
VE SÜREKLİ
'MİŞ' DERLER
GÖZ YUMARAK GERÇEKLERE

Cevat AKKANAT
BALIKESİR

Şiirsel bir göl: Eber

Afyon'un Çay ilçesinden biraz ilerleyip, Yakasenek Köyünün oralarda konaklayın. Burada, Sultan Dağlarının eteklerindeki geniş bir ovada, çalışkan insanlarımızın, direnler, öküz arabaları, biçer-döverlerle, toz-toprak, kan- ter içinde harman kaldırdıklarını, çok sıkı bir hükümet kontrolünde de, haşhaş yetiştirdiklerini göreceksiniz. Etrafınızdaki güneş renkli zerdali ağaçlarının meyveden yıkıldıklarını ancak onlara vakit ayırabilecek hiçkimsenin olmadığını da... Yanınızda, can arkadaşınız Mevlüt, yürüyün ovanın içine doğru.. Tulumba çıkarmış, derelerden akan suyu değerlendirmiş ya da Devlet Su İşleri'nin kanallarından yararlanarak, nice bol yeşillikler yetiştirmiş köylülerin, sizlerle dostlukla selâmlaştıklarını, yarenlik ettiklerini, ve yeni toplanmış taze süt salatalıklarını cömertçe ikram ettiklerini göreceksiniz. Soğuk, sağlıklı, bol bir billur suda yıkayıp, gönül rahatlığıyla yiyin; ömrünüz artacaktır. Kavakların arasından, cırcır böceklerinin sesleriyle ilerleyin sonra.. Epeyce yol aldıktan sonra, çevrenin, neredeyse yoksulluk ve bolluktan, vahşi bir çizgiye doğru değiştiğini şaşkınlıkla hissedeceksiniz. Kıyıda, ahşaptan yapılmış bir kaç eskimo tipi kulübe.. Önümüzde, geniş yüzeyi, baştanbaşa devasa kamışlarla kaplı bir su.. Burası, Akşehir Gölü'ne bir kolla bağlı Eber'dir. Arkadaşınızın, bilgi ve yakınlık dolu rehberliğinde, uzun, ince kayıklara binin. Kamışlar arasından, ancak bir kayığın geçebileceği kadar açılmış bir yoldan, kayıkçı, altı metrelik sopalarını, nehrin içine batırıp, ustalıkla kullanarak, tekneye yön ve hız verecek ve sizi, sanki Afrika Ormanlarının sürprizlerle dolu dünyasında, esrarengiz bir yolculuğa çıkaracaktır.

Ne var ki, bu büyülü yolculuk bir gerçektir ve mevsiminde her hafta, son moda otomobilleri, taklit sesler çıkaran ördekleri, otomatik silâhlarıyla, bu bakir sazlıklar arasına pusu kuran, kentli avcılar, her çeşit yabani ördek ve kuş kırımı yaparlar. Bu gün bu göl, nesli tüketilmiş bir çok canlıyı, artık bağrında barındıramıyor. Onlara analık, bekçilik yapamıyor..

Beri yandan, saz ve kamışların değerlendirilmesi için, göl kıyısına Seka'ca kurulmuş kağıt fabrikası, gölün kamış ürünlerinin değerlendirilmesi, yöre insanlarına iş sağlanması, çevre kalkınması açısından ne derece olumlu bir girişimse, bu fabrikanın artıklarının göle akıtılması sonucu suyun kirletilmesi ve böylelikle, ağırlıkları 8-10 kiloyu bulan sazan balıklarının, göl canlılarının nesillerinin, yavaş yavaş tüketilmesi de, o derece yanlış bir iştir. Oysa bırakın, onca işleri arasında, Türk insanlarının geleneksel konukseverliğiyle, can-ı yürekten ağırlasın sizi köylüler.. Çevredeki kervansarayları gezdirsinler.. Dört kiloluk bir azman balığı, nar gibi kızartıp, domates, soğan, yufka çıkarsınlar sizin için... Yeter ki, iyiniyetlerini istismar etmeyin onların, emeklerini çalmayın.. Bunca candan çabaya, siz de birşeyler verin kendinizden.. İçtenliğinizi verin.. Haklarını verin Göreceksiniz, insanca bir sevgi, bilgili, dostça bir ilgi, yetecektir dünyamızın güzelleştirilmesine...

Zeki Yusuf BORAZAN

Sanatçıya saygı

İnsanın doğduğu andan itibaren bir toplumsallaşma sürecine girdiği, bu süreçte aile ve okul yaşamı kadar iletişim araçlarının da önemli bir yer tuttuğu herkesçe bilinen bir gerçek.

Ancak üzerinde düşünülmesi gereken konu, bireyin ve tüm toplumun üzerindeki etkisi çok yönlü ve geniş kapsamlı olan basın, radyo ve TV gibi iletişim araçlarının ülkemizde işlevlerini ne derece yerine getirip getirmediğidir.

Lotaryacılıkla, piyangoculukla ve fotoromanlarıyla tam bir kokuşmuşluk, çürümüşlük ve yozlaşma örneği veren magazin basınını bir yana bırakacak olursak, bir devlet kurumu olma niteliği taşıyan TRT'nin sağlıksız, ileriye dönük olmayan ve özellikle sanatçılarımıza karşı aldığı tavrıyla saygınlığını yitirdiği de ayrı bir gerçek.

Geçen dönemlerde örneklerini çok gördük. Ne Anadolu insanının nefesini Avrupa'ya taşıyıp Del Duca ödülü alan ve birçok kere Nobel'e aday gösterilen Yaşar Kemal'in başarısını ne de 4 ödül birden alan Hakkari'de Bir Mevsim adlı filmimizin başarısını duyduk ekranlarda. Bunu bıraktık, edebiyatımızın ölümsüz ismi Orhan Kemal'in anısına bir program bile yapılmayarak saygısızlık örneği verildi sanata ve sanatçıya.

İş bu kadarla da bitmiyor. Nerede bizim gerçek ozanlarımız. Nerede Ruhi Su, nerede Rahmi Saltuk, nerede Zülfü Livaneli. Yoksa çok saygıdeğer sanatçılardan yer kalmıyor mu bu değerli ozanlarımıza.

Ozanını, yazarını kısaca sanatçısını sevmeyen ülkesini de sevemez. Ve çağdaş insan olabilmemiz ozanımıza, yazarımıza, kulak vermeyi gerekli kılıyor.

Atatürk: "Efendiler, hepiniz mebus olabilirsiniz, bakan olabilirsiniz, hatta cumhurbaşkanı olabilirsiniz, fakat san'atkâr olamazsınız" derken sanatçıya saygıyı dile getirmiyor muydu?

Atatürk'ün 53 yıl önce söylediği bu sözler 20. yüzyılın TRT'sine ibret olsun.

Hüseyin SUNA
İSTANBUL

Efes- Şirince (Kırkıca) yol ayrımından

Geçmişe doğru çağrışımlar

Bu yazı, ne salt bir araştırma, ne bir röportaj, ne bir anlatı, ne de anılar dizisidir. Öncelikle tarihsel ve güncel, bağlantılı bazı olguları deşeleme isteğiyle hazırlanmıştır. Süreç içinde ele alınan bu olguların en önemlileri: Efes, Selçuk, Kuşadası ve özellikle Selçuk'a çok yakın Şirince (eski adı Kırkıca) köyünün geçmişi, toplumsal ve etnik yapısı ile özellikle yöredeki ekonomik yapı değişmeleri olmuştur. Diğer değişimlere, bu sonuncuları temellenerek, fakat temeller konusunda daha geniş bir tavırla kişiler ve olaylar da unutulmadan yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bunlar da, en çok bilinenler kısa, en az bilinenler ve yeni şeyler (yeni geliyorsa elbette) daha uzunca ele alınarak anlatılmıştır.

Ana endişe, hakim ırklar olan Türk-Müslüman nüfus ile Anadolulu Rum nüfusun genellikle dostça ve sıcak ilişkilerinin şaşırtıcı ve sevindirici yönlerini öne çkarmak olmuştur. Bu amaçla da, bu iki nüfusun sık olarak ilk karşılaştıkları dönemlerle, anlamlı kurtuluş günlerini yeni kutladığımız sonraki ayrılış dönemleri üzerinde daha fazla durularak, kaynaklara ve anılara başvurulmuştur. Bazen alıntılarla yetinilirken, bazen de daha önceki bazı çalışmaların damıtılması yönüne gidilmiştir.

Kuşkusuz okuyucu, okuma uğraşından sonra, soruların yanıtlarının doyurucu olamadığını anlayacaktır. Çünkü amacımız, bu iki nüfusun sıcak ilişkilerinin neden dostluktan çatışmaya yöneldiğini okura sezdirmek, onu bu konuda düşünmeye ve bu gibi konular üzerinde de araştırıcı ilgiye itmektir. Yaşama sanatı ve felsefede, yeni yaşam ve düşünce yolları açmada, değerli eylemlere başlamada; kararların, bu tür itkilerle hızlanacağı kanısındayız.

Maddi ve manevi kültür değerleri, ilkleri daha temelde alınarak, gerçek yaşamın üretimine katılabilmeli ve bu da tarihsel belirleyici olmalıdır. Bu nedenle, yapısal gerçeklere değinerek de yazdık. Bu değinmelerde, evrimsel tarih görüşünü benimseyen bilim adamlarının çalışmalarına değer verdik. Yapılarla olaylar arasındaki etkilenmeyi belirten olayları, diğer rastladıklarımızın önüne çıkardık ve en son çözümlemede, her düzeyde karşılıklı etkileşimi gözönüne aldık. Ayrıca, yazının belli yerlerine röportaj ve gözlem niteliğinde bölümler ekledik...

Ve durmadı "çağrışımlar"...

Selçuk'a çok yakın antik kent Efes'in yedi kez batıp, yeniden kurulduğunu söylüyor yöre halkı. Tarih kitaplarında da, öyküsü çok eskilere hatta İyonlardan da önceye, daha eski Anadolu halklarına uzanmakta Efes'in. Kentin adının eski Grekçede hiçbir anlamı olmadığı için, kuruluşunun Hellen akınlarından önceye dayandığına kuşku yok.

YALÇIN ULUKAYA
Fotoğraflar: EROL ÖZDAYI

Kuşkusuz, yazılı tarihte anılan ve anılmayan nice kent, köy, ırk ve halk; ilginç kalıtlar bırakarak ya da bırakmayarak, bırakamayarak varoldular. İnsan ve yaşamı, binlerce yıllık süre içinde ilerledi, durdu, daha hızlı ilerledi. Doğadan ve olaylardan etkilenen insan bilinci, yeteneği ve gücü, yararlı etkenlerle sağladı bunu.

"Bilmem hazır mıydın dün geceye-
Günler vardır, hani, geceyi beklemekle güzelleşir./ Yağmur
günlerdir bekleniyordu ve
dudaklarındaki ıslaklık
ilk yanıtıydı
bunca yakarışın;
veren
hangi tanrıdır
bulduk mu? (1)

Anadolu'da, bu bolluk, mavilik, tanrılar ve öyküler dolu karada; uygarlık imecesi, eski ve yeni toplumların varettiği karışımda, hep yeni bileşimlere ulaşarak gelişmiş. Üstteki dizelerde sorulanı bulamadık daha belki. Sorsak Anadolu toprağına, hemen sorunun son yanıtını verebilir mi bize? Hem hangi sorunun son yanıtı var ki?.. Ama, son başlangıcı değil mi başka bir şeylerin? Anadolu'nun hangi eski ya da yeni toplumundan birilerine, hangi soruyu nasıl sormalı? Bir Luwi, bir İyon, Hatti, Hitit, Frig, bir Bizanslı, bir Rum ya da bir Türk; aynı soruya, aynı yanıtı verir mi, verebilir mi? Zaman, dil, ırk ve toplumsal ayrılıklar, nesnel koşulların farklılığı izin verir mi buna? Ya olayların çok saklı gizleri, onlar izin verir mi?

Böyle sorularla dolarak, düşünerek; Selçuk ilçesinden, bu ilçeye bağlı Şirince Köyüne doğru, dar bir koyağı kateden toprak yolda bir minibüsle gidiyoruz.

1922'lerde, kimine göre 1.800, kimine göre 2.000, bazı köylülerin söylediğine göre de 2.800 hane varmış Şirince'de. Tüm yaşayanlar Rum asıllı Anadolu insanı imiş... Şimdiki hane sayısı ise, köy muhtarından öğrendiğimize göre yalnızca 180.

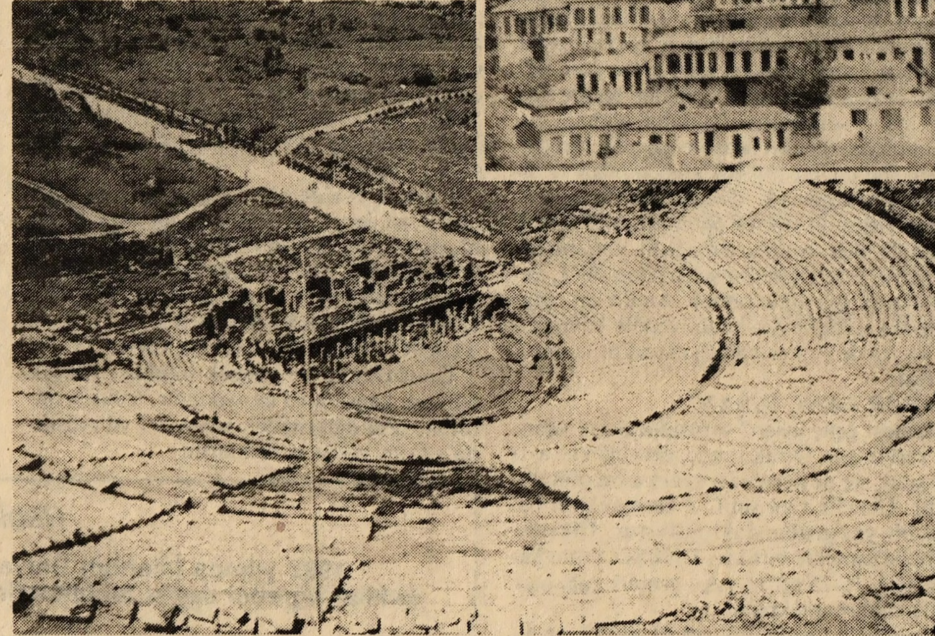
Yine 1922 öncesi, Selçuk Ovası ta Germencik'e kadar Şirince halkının tapulu malıymış. O zamanlardaki adıyla **Kırkıca** ya da Çirkince (-köyün yerli Türk ağzıyla bir diğer ilk adı-) Ege Adalarında bir dönem yaşanan ekonomik bunalımda işsiz kalan Adalardaki Rum asıllı halkın, Osmanlı Sultanına başvurarak Anadolu'da bir bölgeye yerleştirilmek istemeleri üzerine ve sulak, ayrıca zeytinlik olan bu bölgeyi dağlık ve çirkin olarak nitelemelerine karşın, bu insanlara yerleşme bölgesi olarak verilmesiyle Adalardan gelip yerleşenlerce kurulmuş. Çirkince adının öyküsü ve köyün kuruluşu, şimdiki köy halkınca böyle anlatılmakta.

Selçuk İstasyon Alanındaki tarihi su kemerinin yanından kalkan Şirince minibüsü sürücüsü, aynı zamanda ziraatçi **Mustafa Karaboğa,** köy muhtarlığını yürütüyor. Selçuk istasyonu yakınında bir kahvede, çevremizde köylüleri ve Selçuklu dostları, çaylarımızı yudumlarken bir süre konuştuk... Sıcak kanlı ve dikkatli insanlar. Gereksiz yere sözcük harcamıyorlar. Konu disiplininin bozulmamasına özen göstermeyenleri uyaran ilginç kişilikler var içlerinde.

Geçtiğimiz yıllarda TRT televizyon filmi çekmiş köyde. Ayrıca, bir Alman kurumu, "Bir Doktorun Yaşantısı" adındaki filmi çekmiş yörede... Köyle ilgili bir şarkı, "Petek" programında, televizyonda çokça söylenmiş. Tüm bunları ezik bir onurlulukla anlatıyorlar. Gözlerini kaçırarak, birbirlerine bakarak gülüşüyorlar.

Selçuk'ta rastladığımız Şirinceli köylülerden biri de, arkadaşlarının "Mantolu" diye çağırdıkları yaşlı bir avcıydı. Mantolu, her vurduğu avı afiyetle yermiş. İster çakal, ister tavşan ya da köstebek vursun; çekinmeden yiyebilirmiş avını. Bu öykünün gerçeklik payını bilemedik. Ne ki, ilginç biri Mantolu. Üstelik, insanlardan çok, eşekleri sevmeye lâyık bulmasıyla da ünlü dostları arasında.

Minibüsle, zeytin ağaçları, çiçekler ve çimenlerle dolu sulak bir koyaktan döne döne tepelere çıkarken tanıdığımız Şirinceli **Mehmet Deliktaş,** köydeki evini pansiyon olarak da kullanıyor. Mehmet Deliktaş bize eski köy kiliselerinden girişe yakın olanını gezdirirken, konuklardan ve yabancı turistlerden sözetti.. Değişik insanlar geliyormuş köye. Almanlar, Fransızlar, yerli turistler, sessizliği seven insanlar ve arada bir de Yunanlılar. Bu sonuncular, ya yaşlı eski Şirinceliler, ya da onların çocukları, torunları olabiliyormuş. Köyü geziyorlar ve bazı yerleri kazmak, orada olduğunu sandıkları paralarını veya özel değerli şeylerini aramak istiyorlarmış bazan. Kazıyorlarmış da... Nasıl oluyorsa?

Efes'teki 25 bin kişilik antik tiyatro

Şirince Köyü (Selçuk)

Kırkıca ya da Çirkince, Ege adalarında bir dönem yaşanan ekonomik bunalımda işsiz kalan adalardaki Rum asıllı halkın, Osmanlı sultanına başvurarak Anadolu'da bir bölgeye yerleştirilmek istemeleri üzerine bu adalardan gelip yerleşenlerce kurulmuş.

1920'lerde Selçuk, Kuşadası yolu üzerinde Eski Karakol'un yanında küçük ve dağınık bir yerleşmeymiş. İstasyon daha yukarda kalıyormuş ve istasyon çevresi, zeytinlik, incir bahçeleri ve içinde kuyuları bulunan geniş tarım alanları ile sinekli bataklıklarla doluymuş. İstasyon yakınında bir de cami var ki o zamanlardan kalma. Şimdiki Selçuk'u, daha sonra buraya göç eden Şirinceliler kurmuş ve geliştirmişler. Şirince'nin yarı halkından çoğu Selçuk'a göçmüş aslında.

EFES ve ALTOLUOGO

Selçuk'a çok yakın antik kent Efes'in yedi kez batıp, yeniden kurulduğunu söylüyor yöre halkı. Tarih kitaplarında da, öyküsü çok eskilere hatta Iyonlardan da önceye, daha eski Anadolu halklarına uzanmakta Efes'in. Kentin adının eski Grekçede hiçbir anlamı olmadığı için, kuruluşunun Hellen akınlarından önceye dayandığı konusunda kuşku yoktur. Hellenler buralara saldırarak, yöreyi ele geçirdikten sonra, kentin adına uygun bir mitos-öykü uydurarak, Ephesos'un adının ırmaklar tanrısı Kaystros (Küçük Menderes de bu adla anılırdı)'un oğlu Ephesos'dan geldiğini söylemişler... Yöreyi ele geçiren ilk Hellen soyları, Panayır Dağı eteğinde yerleştiler. Yendikleri yerli halkın yerleşme yerlerinden başka bir yer olan burada bir Hellen kenti kurdular. Hatta Anadolulu Ana Tanrıça Kybele'nin tapınağını Artemis Tapınağı olarak da kabul ettiler ve bu yere Artemision dediler... İ.Ö.6. yüzyıl ortalarında Lydia Kralı Krezüs, Efesli Hellenleri yenerek, çepeçevre surlarla çevrili kenti boşaltarak, Hellen asıllı olup olmadığına da bakmayarak tüm halkını, ikinci Efes olarak adı geçen, şimdiki Selçuk'a daha yakın ve İsa Bey Camisi ile Artemision arasında kalan kente sürdü. O zamanlar deniz buralara ka-

"Anadolu'daki Türklerin resmen Müslüman olmasına karşın yerleşik halklar Müslüman değildi. Fakat İslâmlaşma ile Türkleşmeyi tamamen ayrı şey olarak yorumlamamak gerekir. Fetihler döneminde ya da daha sonraları, topraklarını elden çıkarmamak, hayatta yükselebilmek, parlak bir evlilik yapabilmek ya da başka nedenlerle önceleri bazı soylu Ermeni ve Gürcüler, daha sonra da Grekler Müslümanlığı kabul etmişlerdi. Bu, zamanla onların çocuklarının ve torunlarının kültürel ve etnik açıdan Türkleşmesine yol açmışsa da, kendilerinin Türkleştiği anlamına gelmemektedir." (2)

...Türkmenleri kendi kendilerine gidebileceklerinden daha derinlere gitmeye yöneltenler, hiç olmazsa bir süre için surlarının arkasından kendilerini savunabilecek kentlerin kapılarını onlara açanlar ve başlarındakilere kesin bir otorite sağlayanlar Bizanslılardır... Bizanslılar, Arapları olduğu gibi Türkleri tam anlamiyle düşman gözüyle görmüyorlardı. Türkleri uzun süreden beri tanıyorlardı, onları ordularında kullanmışlar, kendi halklarıyla kaynaştırmışlardı. Anadolu'daki Türkler Müslümandı ama, Müslümanlık onlar için henüz büyük bir önem taşımıyordu ve onların Müslümanlığı, yeni, ilkel, camileri, bilginleri ve Arapçası olmayan bir Müslümanlıktı. Bizans'ın pek çok halkları sindirmiş olduğu gibi, zamanla Türkler de sindirileceklerdi...(3)

Türklerin giysileri Arapların giysilerinden başkaydı, kırsal alanlarda İranlıların giysi-

Somut Araştırma Grubu'nun hazırladığı;
1) Kültür nedir?
2) Ulusal kültür nasıl bir süreç sonunda oluşmaktadır?
3) Ulusal kültür-evrensel kültür ilişkilerini açıklar mısınız?
4) "Kültürel gelişim" kavramını açıklar mısınız?
5) Türkiye'de burjuva kültürü var mı?
sorularını içeren "Kültür Anketi"ne Prof.Dr. Bedia Akarsu ve Doç.Dr. Sina Akşin'in yanıtlarıyla devam ediyoruz.

"Yeni yaratılar geleneğe dayanmak zorundadır"

Doç.Dr. SİNA AKŞİN

1. **Larousse**'a göre, bir toplumu diğerlerinden ayırteden toplumsal, dinsel vs. yapıların, entelektüel, sanatsal vs. faaliyetlerin bütünüdür.

2. Ulusal kültür olması için uluslaşmak gerekir. Ulus olması için aşiret, derebeylik, yöre, ümmet bağlarının şu ya da bu ölçüde aşılması, insanların bir ulusun yurttaşı olma bilincine ulaşması gerekir. Yurttaş, özel, toplumsal, siyasal haklarına, yurduna ve yurttaşlarına sahip çıkan kimsedir. Yurttaşların oluşturdukları kültür ulusal kültürdür.

(Ulusal kültürümüzün oluşmasiyle ilgili bir tartışmaya da değinmek isterim. Türk filmlerine ve Arabesk musikiye yöneltilen kızgın eleştirileri pek iyi anlayamıyorum. Bilindiği üzere, Türk filmleri halk tarafından tutuluyor ki öyle yapılıyor diye savunulmuştur. Bu savunma yüzdeyüz haksız mıdır? Türk müziğinin çokseslendirilmesine, bir Yunus Emre Oratoryosuna itiraz etmeyenler, neden Arap ya da Hint etkilerine bu denli bozuluyorlar? Bunun gerisinde frenkperest bir snobizm yatıyor olabilir mi?)

3. **Larousse**'a göre (ayrıca **Türkçe Sözlük** ve **Webster**'e göre de) kültür bir toplumu ayırd eden, bir topluma özgü olan unsurlardan oluştuğuna göre, bu tanımı kabul ediyorsak, evrensel kültür olamaz. Belki evrensel olana başka bir şey, mesela Ziya Gökalp'i izleyerek, medeniyet diyebiliriz. Evrensel kültürle egemen toplumların (uçak ve bilgisayar üreten) kültürleri kastediliyor olabilir. Bu takdirde ABD, Almanya, SSCB gibi gelişmiş ülkelerin kültürlerinden ya da bunların oluşturdukları kümelerden söz edilebilir (Anglosakson, Avrupa, Batı, Sosyalist gibi). Ama hepsinin gelişmiş toplumlar olduğunu, bunun kültürlerine yansıdığını düşünürsek, her bir ülkenin kültürü kendine özgü olmakla birlikte, gelişmiş ülkeler kültüründen de söz edebilmek gerekir. Fakat işte o zaman, mesela Japonya gibi bir ülke, ne denli gelişmiş de olsa, bu kümeye ya da andığım kümelere giremeyecektir.

4. Türkiye gibi bir ülkede kültürel gelişimi sağlaması beklenebilecek önemli etkenlerden biri, iktisadî gelişme ve uluslaşma sürecinin ilerlemesi olmak gerekir. Düşünce ve sanatın yaratılmasında iki süreci ayırdedebiliriz. Biri kültürel birikimin öğrenilmesi ve özümlenmesi. İkincisi, buna dayanarak yeni yaratılarda bulunulması. Yeni yaratılar mutlaka geleneğe dayanmak zorundadır. Ama isterse onu red ve inkâr etsin, isterse değiştirsin, isterse sürdürsün. Geleneğe dayanmak onun öğrenilmesi ve özümlenmesi demektir. Ülkemizin düşünce ve sanat yaratılarında galiba en büyük eksiklik, geleneği öğrenmek ve özümlemekten, onunla hesaplaşmaktan genellikle kaçmamızdır. Sonuç şu oluyor: Çoğunlukla, Batıdaki geleneğin halkalarından birine tutunuyoruz. Fakat Batı geleneğini çok iyi tanımadığımız için, yaptıklarımız yüzeysel, zayıf, değersiz oluyor. Batıdaki geleneği, herşeyini çok iyi bildiğimizi farzetsek, bu sefer yaratımızın kendi toplumumuzla pek ilişiği olmayacaktır. Türk düşünür ve sanatçıları genellikle kendi gelenekleriyle hesaplaşmıyorlar. Batıda buldukları bir modelle hesaplaştıkları hüsnü kuruntusunu besliyorlar. Böylece kendimizden öncekilerle hesaplaşmaya, dipsiz kile boş ambar, yüzeysellikler içinde yuvarlanıp gidiyoruz.

5. Burjuva kültürünün olup olmadığının, ne ölçüde gelişmiş olduğunun en önemli göstergesi, galiba burjuvazinin çocukları için öğretim kurumları kurup kurmaması, kuruyorsa bunların niteliğidir. Abdülhamit döneminde Selanik burjuvazisi mevcut okulların yöntemlerini ve eğitimin içeriğini beğenmediği için kendi okullarını kurmuş. Cumhuriyet gelince Maarifle kavga kalmamış. Nitekim sanırım Işık Lisesi ve Şişli Terakkinin bugün fazla bir özellikleri yoktur. Yalnız yabancı dil merakı başlamış. Çocuklarını kapitülasyon devrinden kalma yabancı okullara göndermiş, bu arada benzerlerini kurmuş (Ankara'da Maarif Koleji gibi). Şimdi sınavlarla, merkezî sistemle burjuva aile çocuklarının yabancı dil öğreten okullara girmesi zorlaşınca ne yapılacak? Burjuvazinin bugün MEB'nin yöntemleri ve öğrettikleriyle bir kavgası olmamasının, pek lehinde bir puan olmadığını sanıyorum. Batıda burjuva aileleri genellikle çocuklarını sıradan okullara göndermezler.

"Folklor, ulusun kültür kaynağıdır"

Prof. Dr. BEDİA AKARSU

1. En kısa tanımıyla: kültür, insanın doğaya kattıklarıdır diyebiliriz. Bunu biraz açarsak: İnsan bir doğa varlığı kuşkusuz. Ama doğa varlıkları arasında dünyaya açılabilen, dünyayla ilişki kurabilen ve doğayı değiştirip ona egemen olabilen tek varlık da insan. Bu da insanın dik durması sonucu hançeresinin gelişip ayrımlaşmış sesler çıkarması, dilin ve düşünmenin oluşması ve ellerin serbest kalması ile sağlanmış. Yani insan dünyayla ilişkisinde çevresindeki herşeye ad vererek, dünyayı dile dökmüş, bir çeşit, dünyasını dile dönüştürmüş, serbest kalan elleriyle de araç gereç yapmış. Böylece kendinin ve çevresinin dışına çıkabilen, doğanın ve kendinin bilincine varan insanın, konuşma, düşünme ve eylemesiyle doğaya kattıkları kültür dediğimiz şeyi oluşturuyor. Kültürün oluşmasında en büyük yeri de dil alıyor böylece.

2. Kültürün oluşmasında en büyük yeri dil alınca ulusal kültürün oluşmasında da en büyük etmenin ulusal dilin gelişmesi olacağı da kendiliğinden ortaya çıkıyor. Ulusal kültürün oluşması ilkin ulusal bilincin oluşmasına bağlı. Ulus olmanın ilk koşulu da dil ve tarih bilincinden geçer. Bu bilinçle kendi öz tarihine yönelen ve kendi öz dilini geliştirebilen bir ulus kendi kültürünü de yaratabilir. Tarih bilincinin de tarihin bir ilerleme olduğunun bilincine varmak olduğunu, geçmişte durup kalmak olmadığını da anımsatmak isterim.

3. "Evrensel kültür var mıdır?" sorunuzu "kültür evrenseldir" diye yanıtlayacağım. Uygarlığın da evrensel olduğu gibi. bu iki kavram da aslında içiçe kavramlardır. Genel kullanımlara uyarak bir toplumun din, ahlak, sanat, felsefe gibi tinsel değerler alanını kapsayan bütün toplumsal fenomenlerini kültür; teknik ve bilimsel değerler alanını kapsayan fenomenlerini de uygarlık diye adlandırırsak bu iki alanın birbirinden ayrılamıyacağını, bir ulusun bu iki alanda ilerleyerek ve belli bir düzeye erişerek evrenselliğe ulaşabileceğini daha iyi görürüz. Atatürk'ün "tek uygarlık, tek kültür" anlayışı da buna dayanır. Onun "çağdaş uygarlığın üstüne çıkacağız" sözü kültürü de içine alan bir uygarlık anlayışı ile dünya kültürüne, insanlık kültürüne katkıda bulunma olarak anlaşılmalıdır. Ulusallıkla evrenselliği bütünleştiren de kültürdür. Ulusallığa ve evrenselliğe erişmek de yöreselliği, folklor düzeyini aşmakla olanaklıdır kanımca. Bugün bir Fransız kültürüne damgasını vuran Fransız folkloru değil, Descartes, Montaigne, Balzac, Voltaire v.b. leridir. Alman kültürünün temel çizgilerini de Goethe'ler, Kant'lar, Beethoven'ler çizer; ama herbiri insanlığın malı olmuşlardır, evrensel kültür içinde yer alırlar. Bu sözlerle folklor'u küçümsediğim sanılmasın. Folklor bir ulusun kültür kaynağıdır. Ama o kaynağı kullanmasını bilmek gerek. O kaynaktan ulusal ve evrensel kültüre geçmesini başarmak gerek.

4. "Kültürel gelişim" de bir ulusun kendi kaynaklarına yönelmesi, ama onları aşıp yeniden yaratması, bu da dünya kültürlerine açık olması ile olanaklıdır. Yalnız kendine dayalı, kendi içine kapanık, insanlığa ve dünyaya açılamayan bir kültür gelişmesi düşünülemez; yazınsız, tiyatrosuz sanatsız, felsefesiz bir kültürel gelişim de düşünülemeyeceği gibi. İşte Atatürk bu gerçeği gördüğü içindir ki bir yandan ulusunda dil ve tarih bilincini uyandırmak, ulusun diline ve tarihine sahip çıkmasını sağlamak için Dil ve Tarih Kurumlarını kurarak dil devrimini başlattığı gibi, M.E.B. aracılığı ile Dünya klasiklerinden çevirilerle Türk gençlerinin dünya kültürüne açılmasını sağlamıştır. Bu nedenle de Cumhuriyet Döneminde tarihimizin hiçbir döneminde rastlamadığımız kadar çok sayıda büyük sanatçı ve düşünür yetişmiştir. Türkçe bir düşün ve kültür dili olma yoluna girmiş ve bu alanda çok büyük adımlar atılmıştır. Bilim ve teknik alanda ilerlemenin de kültürel gelişime bağlı olduğunu unutmamak gerek. Yazın ve felsefe temelinden, kültür temelinden yoksun bir bilimsel gelişme düşünülemeyeceği gibi, yazın ve felsefe temelinden yoksun gerçek bir bilim adamı da düşünülemez. Böyle biri bilimsel bir çalışma yapabilir belki, ama yalnızca bir eksper, bir uzman olarak kalır, bir "ara insan" olur, ama yaratıcı bir bilgin olamaz. Yaratıcılık olmadan da bir gelişmeden sözedilemez.

5- Burjuva kültürü olması için önce burjuva sınıfının var olması gerek. Tarihteki yapıları bizimkinden büsbütün başka olan Batılı toplumların gelişme süreçlerine bakıp bizde bir burjuva sınıfının gelişmesini gerekli görenler, buna özenenler, bir yandan da bu burjuva sınıfını ve kültürünü küçümsüyorlar. Oysa Batıda Burjuva büyük bir kültür yaratmıştır. Ama bugün bizim buna özenmemiz boşunadır, gereksizdir. Tarihte ayrı bir süreç yaşamış olan bizler kendi yapımız içinde ulusal kültürümüzü yaratmak, geliştirmek ve evrensel kültüre katkıda bulunmak zorundayız, çağdaş dünya içinde yerimizi alabilmek için. Bunu da Atatürk Devrimi sağlamıştır. Bu yeri korumak istiyorsak o yoldan ayrılmamamız gerekir.

---

dar bir girinti yapıyordu ve düzlükte olan bu ikinci Efes kenti bir limandı... İskender'in komutanlarından Lysimakhos, gittikçe sığlaşan denizin ulaşımı engellediğini görünce, üçüncü Efes kentini, Bülbül Dağı'nın körfeze bakan kuzey yamaçlarına kurdu ve kentin liman özelliği buradaki denizin daha elverişli olması nedeniyle arttı. İkinci Efes kentinin ve yöredeki daha bir çok kent ve köyün halkı da burada yerleşmeye zorunlu tutuldu. İşte bu üçüncü Efes, özellikle Roma İmparatorluğunun uzun barış yılları döneminde Dünyanın önemli limanlarından biri olarak altın çağını yaşadı... Yüzyıl sonra, denizin tamamen alüvyonlarla dolması ve sinekli bataklıkların sıtma yayması nedeniyle, Efes iyice sönük duruma düştü. Bu rahatsızlıklar sonucu Efes halkı kenti terkederek, şimdiki St. Jean Kilisesi'nin tepesiyle Eski Karakol (şimdiki) çevresinde yerleşti. Selçuk'un antik Efes'e yakın kısmı burasıdır. Bu dördüncü yerleşme yerinin adı Ortaçağ'da **Altoluogo (Ayasluğ)** olarak geçiyor. Altoluogo adı, St. Jean'ın havariler arasında özellikle telojyen olarak adı geçtiğinden, ayrıca mezarı burada olduğundan ve Yunanca'da "Ayios Loghos" kutsal söz ile konuşan kişi anlamına geldiğinden, kasabaya Bizans döneminde verilmiştir.

Bizans döneminde kent, ticaret pazarı olma özelliğini halâ koruyordu. Bizans topraklarında Latin İmparatorluğu kurulduktan ve Bizans parçalandıktan sonra, buraları Cenevizlilerin nüfus bölgesine düştü. Korsanlık da başlı başına bir sorundu. Üstelik, yerel beyler de gizli korsanlık yaptırmaktaydılar. Eski Efes'in güneyindeki **Ania** (hemen hemen şimdiki Kuşadası) limanı, korsanların yeğledikleri limanlar arasında geliyordu.

Oysa, ünlü Selçuklu Derya Beyi Çaka Bey, Bizanslılarla yaptığı bir savaşta tutsak düşüp uzun yıllar onurlandırılarak İstanbul'da yaşadıktan sonra bir gemiyle kaçarak, önce İzmir'e daha sonra da Ayasluğ'a 1081'de geldiğinde; Efes çevresinde Selçuklu uçbeylerinden Tanrıvermiş ile Barak'a rastlamıştı. 1071'deki Malazgirt Savaşından on yıl sonra Selçuklu ve Türkmen ilerleyişi buralara ulaşmıştı. Fakat yöredeki başlıca kent ve kasabalarda Bizans egemenliği sürmekteydi.

lerinden de değişikti. Fakat, Avrupalıları da Müslümanları da en çok etkileyen, özgür yaşamları yönünden kadınlar olmuştur. Türkmen kadınları örtünmezlerdi. Ricoldo di Monte Croce, onların kervanı durdurmaya bile gerek görmeden çocuk doğurduklarını söyler ve bu denli sağlıklı oluşlarına hayranlık duyar. (4)

Anadolu'da Türk nüfusun oranı ne olursa olsun, gene de her yerde ve çok sayıda Müslüman olmayan kimselerin bulunduğu bilinmektedir. Rubruklu William'a göre, bu oran Müslüman nüfusun on katıdır. İlk akınların yol açmış olduğu tahribata karşın ve **hattâ bundan ötürü** (altını ben çizdim-Y.U.), ***yerliler Türklere karşı sistematik bir biçimde düşmanlık duymamışlardır. Çoğu kez bu fetihleri, kendilerine karşı olmaktan çok Bizans için bir cezalandırma olarak yorumlamışlardır. Ayrıca, bazı Bizanslılar başka Bizanslıların karşısında Türklerden yardım istemişlerdir. Bu noktaları gözönüne getirince... bir kaynaşmanın olageldiğini görüyoruz. (5)***

Caka Bey, emrine verilen kuvvetlerle İzmir'i aldıktan sonra, yüzlerce gemi yaptıracak ve denizlere açılacaktı. Çaka Bey'in İzmir Beyliği ile Tanrıvermiş'in toprakları arasındaki sınır Efes yöresinde birleşecekti... Emir Çaka'nın, kayınpederi 1. Kılıç Arslan tarafından İznik'te onuruna verilen bir yemekte boğdurulmasından sonra baş gösteren karışıklıktan umutlanan 1. Haçlı Ordusu, denizden ve karadan Anadolu üzerine yürüdüğünde ise; önce İzmir'i alacak (1098) ve donanma komutanı Kaspakas'ın askerleri Efes yöresinde Türkmen ve Ortodoks halkı öldürecekler di. Bu kıyımda Müslümanlarla uyumlu bir yaşamı sürdüren yöre Ortodoks halkın çoğunun yok edilmesinin nedeni, bu insanların Hıristiyanlığa ihanet ettikleri gerekçesiydi. (6)

(SÜRECEK)

(1) Ahmet Cemal- Bilmem Hazır mıydın Dün Geceye şiirinden- Yazko Edebiyat- Temmuz 1983
(2) Claude Cahen- Sorbonne Üniversitesi İslam Tarihi Profesörü- Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler E-Yy- İstanbul- 1979. Sayfa: 155
(3) Claude Chane- A.e.Sayfa: 91
(4) Claude Chane- A.e.Sayfa: 158
(5) Claude Cahen- A.e.Sayfa: 203
(6) Türkmen Parlak- Ege Denizinde İlk Türk Derya Beyleri- 1979-I ve II. Bölümden bilgilenme

Şirince minibüsü sürücüsü, aynı zamanda Ziraatçi Mustafa Karaboğa, köy muhtarlığını yürütüyor.

Yeni mevsimin ilk konseri

ÜMİT GÜLTEKİN

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası 83-84 döneminin ilk konserini 7 Ekim Cuma akşamı sundu. Solist olarak piyanist İDİL BİRET'in katıldığı konserde orkestrayı HİKMET ŞİMŞEK yönetiyordu. Seslendirilen ilk yapıt Ferit Tüzün'ün Çeşmebaşı Bale Süiti idi. Ferit Tüzün'ün yapıtlarının sezilen en baskın özelliği yalın, Anadolu insanı gibi sevecen üslubudur. Onun için yapıtları abartmadan yoksun ögeleri ile müzikle çok yakın ilişkisi olmayanlar tarafından bile hemen tanınır. Tüzün sanki ressam Turgut Zaim gibi Anadolu'nun ruhunu sanatsal dokuya bir başka içten sadelikle yansıtmıştır. Fakat Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın yorumunda Tüzün'ün bu özelliklerinibulmak olası değildi.Disonans aralıkları seslendirirken üyeler, adeta birbirlerini kollayıp temiz tınlatmaya çalışıyorlardı. "Horon" bölümünde orkestranın havaya pek girmediği seziliyordu. Beste bir bale süiti olduğundan gerek "Pas de deux" bölümünde, gerekse yapıtın tümünde baleye eşlik edilse idi bu kararsız uyum ile dansçılar

Hikmet Şimşek

acaba ne yaparlardı? Son iki bölüm olan "Türkü", "Bar ve son oyun"da soprano ve obua soloya değinmek isterim. Soprano soloyu Müfide Özgüç'ün yaptığına inanmak güçtü. Ses rengi ağdalı, pesler ve glisando bitirişler iç açıcı değildi. Sanırım böyle partilerde biraz da genç sanatçılara olanak tanımanın artık zamanı. Obua ise solosunda pek ciddiydi. Partisi ile Türk folklorik tınısını yansıtan enstrümandan daha içli bir yorum beklenirdi.

Programın ikinci yapıtı Franz Liszt (1811-1886)in 1. Piyano Konçertosuydu. Etkili, parlak, dinamik bir yorum sunan solist sanatçı İdil Biret'i kutlamak gerekir. Doğrusu "Quasi Adagio" bölümündeki eşsiz temada ve bazı duygusal ağırlıklı geçişlerde sağ el partisindeki sertliği iyi yumuşattı. Liszt yapıtlarındaki cesur çağdaş girişimleri, belli oranda sertlik gerektiren etkinliği ile diğer romantik dönem bestecilerinden farklı bir yer tutar ama besteci yine de romantiktir. Bu nedenle söz konusu pasajlarda İdil Biret sertliğini daha ılımlıya dönüştürmeyi biliyor. Orkestra ile piyano arasındaki zoraki beraberliğin en belirginleştiği yer piyano trilleri, yaylılar ve nefeslilerin söyleşisinin olduğu bölümdü.

Orkestra solist iletişiminin iyi olmamasına solistli provanın az yapılmış olması özrünü göstermek acaba ne denli doğru olur?

Programın son yapıtı Robert Schumann (1810-1856)ın İlkbahar Senfonisi olarak da adlandırılan 1. Senfonisi idi. Schumann 1. Senfonisini besteliyene dek orkestrasyon bilgisine fazla güvenmediğinden piyano parçaları, liedler (= ses ve piyano için şarkılar) yazıyordu. 1. Senfoni onun kendine güven duyduğu, eşi Clara Schumann ile çok mutlu olduğu bir dönemde yazılmıştır. Belki de bu nedenle besteci büyük bir coşku ile yapıtını dört gün içinde büyük bir yaratma hızı ile oluşturmuştu. Fakat bu huzur duygusu bestecinin romantik kişiliği ile biçimlenir. Orkestra bu romantik İlkbahar Senfonisini adeta Beethoven yorumlar gibi erkeksi ve abartmalı maestoso etki ile İkinci İzleyicide gösterişli giriş ile oluşan doyum arzusu kemanlardaki karışıklıkla zedelendi. Kornonun cümle sonlarındaki kararsız vibratosu ilk baştaki doyumun daha da azalmasına neden oldu. sundu.bölümde birinci kemanlardaki tek tek parlamalar grubun kendi içindeki bütünlüğünü bozuyordu. Çelloların trillerde kendi içindeki ayrılmaları dışında grup olarak yorumları övgüye değerdi. Kemanlar ve nefesliler arasındaki dialoglarda kemanlarda çiğlik gözleniyordu. Üçüncü bölüm olan Scherzo da grupların tempo değişimlerine hemen uyum sağlayamamaları söz konusu idi. Bu bölümde başkemancı Oktay Dalaysel'in bazı çıkışları diğerlerinden baskın oluyordu. Dalaysel'in pek az solistte bulunan o güzel tonu ile baskın olması, pastada çok fazla çilek bulunması gibi yoruma değişik bir güzellik kattı. Son bölüm olan Allergro animato e grazioso'da yapıta ilkbahar kırsallığını katan korno flüt betimlemesinde flütlerin titiz olması gerekirdi. Senfoni bütünü ile yine de çoşku uyandıracak bir biçimde yorumlandı diyebilirim.

Etkili,, parlak, dinamik bir yorum sunan solist sanatçı İdil Biret'i kutlamak gerekir. Liszt yapıtlarındaki cesur çağdaşgirişimleri, belli oranda sertlik gerektiren etkinliği ile diğer romantik dönem bestecilerinden farklı bir yer tutar amabesteci yine de romantiktir. İdil Biret, sertliği daha ılımlıya dönüştürmeyi biliyor.

Çapan: Ruhi Su ekolünü benimsedim

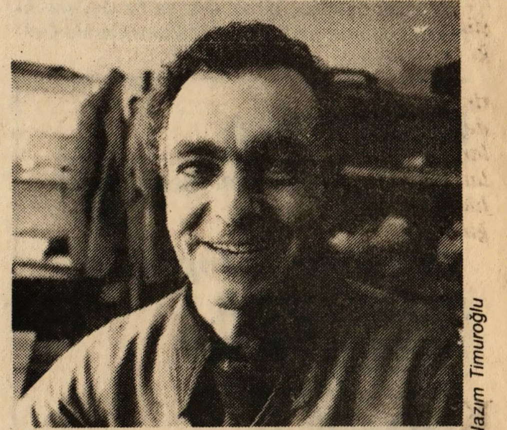
Halk türküleri sanatçısı Mehmet Çapan, 29 Ekim günü saat 20.30'da Hodri Meydan Kültür Merkezi'nde konser verecek. Ruhi Su ekolünü benimsediğini belirten sanatçı, çalışmaları ve halk türküleri üzerine görüşlerini şöyle dile getirdi:

"İlkokul üçüncü sınıf aralarında saza özlemim başladı. Bizim köye gramafon gelmişti. O benim ilgimi çekiyordu. Aletinden çok, çıkan sesi beğenmiştim. Daha sonra halk ozanı Davut Sulari köyümüze gelmişti. Ondan etkilenmiştim. Giderek edindiğim edebiyat kültürü ile birlikte anlayışım da değişti. Yani türküleri geleneksel tarzından alarak Ruhi Su ekolünü benimsedim. Dostlar Korosu'nda çalıştım. Saz zaten çalıyordum. Saz ve ses ekolünü birleştirerek çalışmalar yaptım.

İki türküylekatıldığım Rıfat Ilgaz gecesinde ilk kez topluluk karşısına çıktım. 29 Ekim'deki konserimde söyleyeceğim türküler genellikle anonimdir. Bunun yanısıra Karacaoğlan, Pir Sultan ve Hatayi'den türküler de var.

Bizde radyo ve televizyonda Türk Halk Müziği söylenir ve otantikdir. Yani halkın ağzından alındığı gibi söylenmeye çalışılır. Bizim söylediğimiz ise o da otantiktir. Ama bir başka. Başkalığının nedeni şöyle: Önce ses, sonra sazın sadeliği. Sanılır ki, bunlar otantikliği bozuyor. Oysa öyle değil. Dinleyen böyle olması gerekir diyebiliyor. Bu benim söylediğim tartışılmış bir konudur. Süreç içersinde türkülerin de şu veya bu ölçüde tarz değiştirmesi doğaldır. Bu bir sanat olayıdır. Sanat ise halkın içinde kendisini kabul ettirdiği ölçüde dikkate alınmaya değer. Bir Ruhi Su ile başlayan bu söyleme biçimini deneyen ve denemekte olan çok sanatçı vardır. Demek ki, gelişen ve tutulan bir müziktir."

"Süreç içersinde türkülerin de şu veya bu ölçüde tarz değiştirmesi doğaldır. Bu bir sanat olayıdır. Sanat ise halkın içinde kendisini kabul ettirdiği ölçüde dikkate alınmaya değer."

Mehmet Çapan — Nazım Timuroğlu

İstanbul Devlet Opera ve Balesi sezonu "Peer Gynt" ile açtı

İstanbul Devlet Opera ve Balesi Atatürk Kültür Merkezi Büyük Salonu'nda "PEER GYNT" balesi ile sezonu açtı.

Norveç'li besteci Edward Grieg'e ait. Ezgisi halk folklarına dayanıyor. İstanbul'da ilk kez sergilenen bu 3 perdelik balenin kareografisini Litvanya'lı konuk kareograf Vyta-

Freud ve psikanaliz yöntemi

Doç.Dr. GÜNSELİ PEKER

Klinik psikiyatrinin akademik ve bilimsel olarak incelenmesinde Freud'un getirdiği psikanalitik yöntemin büyük bir katkısı olduğu yadsınamaz.

Kişilik öğretilerinin ve modern dinamik psikiyatrinin gelişiminde de yine Freud'un düşünceleri ve öğretileri önemli bir yer almaktadır. Ancak Freud psikanalitik yöntemi getirdikten sonradır ki, bu yöntem yerleşmiş, gelişmiş ve zenginleşmiştir. Bu alanda Freud'un bir reformist mucit olduğu yadsınamaz.

Tüm psikiyatrik olguları yalnızca Freud'un yaşadığı süre içinde geliştirebildiği öğretilerle açıklamak, Freud'u acımasızca eleştiren ve dıştala-

Freud psikojen dinamik güçlerin işlevliğini rüyalarda inceleme yöntemini geliştirmiştir. Bu evreyi serbest çağrışım (free association) yöntemi izlemiştir. Serbest çağrışımla hasta rüyalarını ve ilgili materyeli ortaya koymuştur. Daha sonra rüya materyeli ile hastanın assossasyonları arasındakiilgiyi görerek hastanın bastırılmış hatıraları ile ilgili materyeli rüyada yansıttığını izlemiştir. Bu materyelden uyanık halde haberdar olmadığını da vurgulamıştır.

Rüyalar üzerindeki çalışmaları Freud için bilinçaltı incelemelerinde temel bir yol olmuş ve psikonörotik belirtilerin analizini bu çalışmalara paralel götürmüştür. Rüya bilinçaltı arzu ve fantazilerin belirli bir içeriği olan, bilinçaltı düşüncelerin değişik, maskelenmiş, sembolik bir ifadesidir. Bağlantılar rüya sembolleri ve şekil de-

dir. Demek ki preconscious hem bilinçli hem de bilinçaltı etkilere açık bir sistemdir.

Diğer önemli bir fonksiyonu dabastırıcı engel ve sansürü bilinçaltı arzu ve isteklere göre sağlamaktır. Bilinçaltı sürecin preconscious alana geçmesi bilinç alanına geçmesi kadar zordur. Bastırma engelini aşması için çok büyük bir enerji gerekmektedir.

Bilinçaltı

Bilinç alanında olmayan mental içerik ve süreçtir. Bilinçaltı bilinç alanından atılmış mental süreci içerir. Bilinçaltı içerik kişinin kabul edemiyeceği dürtüleri, etik standartlara uymayan arzu ve düşünceleri kapsayan dinamik bir güçtür.

Bu dürtüler sürekli olarak deşarj olmaya çalışırlar ve neticede intrapsişik bir çatışmayla sonuçlanırlar.

Bilinçaltı alanında hatıra izlenimleri ilkel çağ-

de çok önemli olup, çocuk bu devrelerde standart davranışları, yasakları, aile içi ilişkileri öğrenir.

Freud bundan sonraki aşamada **narsisizm kavramını** geliştirmiş ve instinct öğretisinde önemli değişiklik yapmıştır. Freud narsizmi libidonun bir dış objeden hastanın kendi egosuna dönüşü olarak açıklamış ve bunu birçok klinik sendromlarda izlemiştir. Örneğin, şizofreni, homoseksüalite, hipokondri gibi. Narsisizm kavramı Freud'un instinct öğretisinde ikilem yaratmıştır, çünkü bu öğreti başlangıçta seksüel içerikli libidinal içgüdülerle ego'yu ayırmıştı. Narsisizm kavramı ego'ya da libidinal bir yapı getirmiştir. Seksüel içgüdülerin ayrı öğeleri olduğunu düşünmüş ve ego'ya yönelik olanına "narsistik libido", objelere yönelik olanına "obje libidosu" adını vermiştir. Freud daha sonra saldırganlığı ince-

"Peer Gynt" 1874 yılında Norveç'li yazar H.Ibsen tarafından yazılmış. Eserin konusu Norveç halk masallarından alınmış. Peer Gynt senfonik suit partisyonu 1878 yılında utas Grivitskas yapmış. Orkestra şefliklerini Orhan Tanrıkulu ve Işıl Öztunç'un yaptığı balede Emin Üçer, kostüm ise Aldona Gritskiene'ye ait.

Bir sempozyumun ardından

KORKUT TUNA

Geçtiğimiz hafta Erzurum şehri yıllardan beri özlemi duyulan çok önemli bir olaya sahne oldu. Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü tarafından düzenlenen İNSAN PROBLEMİ AÇISINDAN FELSEFE VE SOSYAL İLİMLER SEMPOZYUMU on üniversitede Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji, Tıp, Antropoloji ve Eğitim Bilimleri alanlarında görev yapan elliye yakın bilim adamının katılması ile gerçekleşti.

Türkiye'de ilk defa adı geçen bilim dallarındaki öğretim üyesi ve araştırıcıyı bir araya getiren sempozyum 5-7 Ekim tarihleri arasında on oturum olarak kırka yakın bildiriyle ayrıca zengin bir içerik kazanmıştı. Çok iyi bir düzenleme ve konukseverlik anlayışı içinde başlayan sempozyumda çeşitli üniversitelerin değişik fakültelerinde görev yapan ve aynı bilim dallarında çalışan bilim adamları, sağlanan ortam içinde sabahın erken saatlerinden akşamın geç vakitlerine kadar tartıştılar, bilgi alış verişinde bulundular. Aynı şehirde görev yaptıkları halde birbiriyle kopuk olanlar, Erzurum'da birbirleriyle kaynaşma olanağı buldular.

Atatürk Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Hurşit Ertuğrul'un himayesinde, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Ahmet Çakır'ın tam desteğinde ve Felsefe Bölümü adına tertip komitesinde görev alanların tükenmek bilmeyen gayret ve çabaları sonucu gerçekleşen sempozyum birçok konuda güç olanı ve ilk olanı başarmıştı.

Ama her şeyden önemlisi sabah 9'dan akşam 5'e kadar süren oturumların baştan sona eksilmeyen bir ilgi içinde sürmesi idi. Zaman elvermediği için kesilen konuşmalar ve tartışmalar, oturum aralarındaki dakikalarda ve günün diğer saatlerinde de sürüyordu. İlk kez bir araya gelen ve tanışma fırsatı bulan bilim adamları, birbirlerini anlamanın getirdiği artan bir ilgiyle kaynaşıyor, görüşlerini her seferinde yeni baştan gözden geçirerek sağlam bir eleştirinin süzgecinden geçiriyorlardı.

Başta eğitimbilimciler olmak üzere, felsefeciler insanın sorunları ve geleceğine ilişkin görüşlere yer verdiler. Buna ek olarak felsefeci ve eğitimcilerin ele aldığı, olması gereken insanı, psikoloji derinlemesine deşiyor, tıp ise psikolojik yapının altındaki tıbbi ve biyolojik temelleri tartışmaya açıyordu. Sosyologlar ise insana yönelik yaklaşımlarda toplumumuz ve tarihimiz konusuna dikkatleri çekmekte idiler. Antropoloji ise bütün bu verilerden hareket ederek tüm nitelik ve yönleri ile insanı yakalamaya çalışmaktaydı.

Bildiri sonralarında söz alan bilim adamlarının soru ve farklı yöndeki açıklamaları ortaya konulan görüşlerin daha değişik ve geniş boyutları ile ele alınmasını sağlıyordu. Kısaca her bilim dalının farklı temsilcileri gerek kendi içinde gerek çevresindekilerle mevcut sorun ve arayışları kavrama, böylece çok yönlü olarak bütünleşme olanağı buldular.

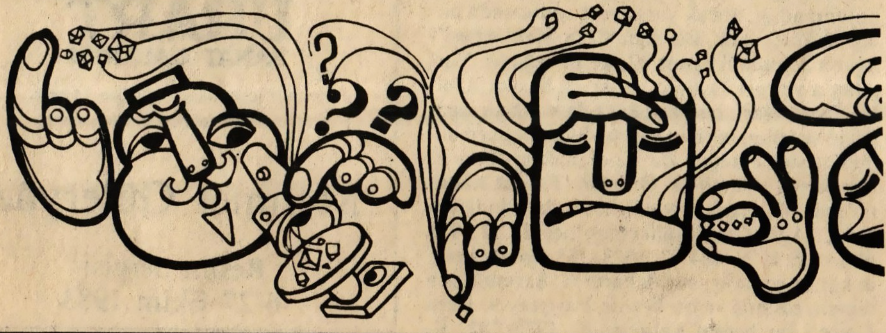
Sempozyumun akışına gelince 3 Ekim akşamı Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi önünden hareket eden bir otobüs otuzu aşkın yolcusu ile 4 Ekim sabahı, Sivas'ın başta Ulu Cami olmak üzere çeşitli medreseleri ve Kongre Binası'nı, tertip komitesinin rehberliğinde gezerek Doğu Anadolu ile karşılaşmış oldu. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi kampüsünü de gezen sempozyumcular, daha sonra Erzincan, Tercan üzerinden Erzurum'a ulaştılar. Kendilerini misafirhanede bekleyen tertip komitesi üyelerini görünce Erzurum'un sanıldığı gibi hiç de uzak olmadığını gördüler.

5 Ekim günü sempozyumun açılışında, konuklar sempozyum programı, bildiri özetleri ve Atatürk Üniversitesini tanıtan bir broşür, günün hatırasını taşıyan bir çanta ile karşılaşınca, herkesin bundan sonrası için hiç bir kuşkusu kalmamıştı.

5-7 Ekim tarihleri arasında çok yoğun bir biçimde yürütülen çalışmalar, tüm bilim dallarındaki bildiri sahibi ve dinleyicileri memnun etmiş ve birçok bakımdan doyurmuştu. Artık memnuniyet ifadesi belirten ve kutlayıcı sözler dışında sempozyumun ikincisinin nerede ve ne zaman yapılacağının araştırılması konuşuluyordu. Kimse başlayan ilişkilerin ve yaratılan bu ortamın bir defalık olmasını istemiyordu.

8 Ekim günü Ağrı, Doğubeyazıt üzerinden Gürbulak sınır kapısına kadar yapılan gezide Ağrı Dağı ve İshak Paşa Sarayı herkesi büyülemişti. 9 Ekim akşamı Ankara'da sona eren yolculuk sırasında son pürüzler tartışılmış, herkesin üniversitedeki görevi, verdiği dersler ve ilgilendiği konulara kadar tanınmış oluyordu.

Sunulan bildirilerin de en kısa zamanda yayınlanacağı göz önüne alınırsa, ilk defa gerçekleşen Felsefe ve Sosyal İlimler sempozyumunun önemi daha çok anlaşılacak ve bildirileri okuyanlar sempozyumun ele alınan konulara yaptığı katkıyı daha iyi değerlendirebileceklerdir.

yanlar kadar ona haksızlık etmek demektir.

Gerçek bir bilim adamı olan Freud ömrü yetişip ilerki gelişmeleri izleyebilseydi, hiç şüphesiz ki bu evrelere gönülden katılır ve benimserdi. Tersini ileri sürmek Edison'un elektriği bulmasını bir tarafa bırakıp, niçin elektrikle işleyen diğer makineleri de keşfetmedi demek kadar mantık dışıdır

Freud'un yaşadığı 1856 ve 1939 yılları somut bilimsel çalışmalara oldukça önem verildiği bir dönemdir. Böyle bir dönemde, Freud'un getirdiği oldukça soyut nitelikteki psikanaliz öğretisi çok cesur bir adım olarak nitelenebilir.

Freud psikanaliz yöntemi, psikiyatrik incelemeleri ve akıl hastalıklarına getirdiği derinlemesine yaklaşımlarla "bir devrim yapmış, bir çığır açmış psikoloji alanında", desek sanırım haksızlık olmaz. Çağımızda süregiden çalışmalarla hâlâ Freud'un ortaya koyduğu temel kavramlar psikoterapatik yaklaşımın yapı taşlarını oluşturmaktadır. Freud'un başlattığı derinlikler psikolojisi, psikanalitik ve psikodinamik yöntemler çağımızda giderek yeni psikoterapatik yöntemlerin, öğretilerin gelişmesinde temel yapı taşlarını oluşturmuştur.

Freud'un psikiyatriye getirdiği kavramları ve öğretileri kendi evrimi içinde tarihsel sıra ile kısaca gözden geçirmekte yarar olabilir.

HİSTERİ KAVRAMI

Freud ilk öğretisini histerik hastalara uygulanan hipnoz sağaltımı gözlemlerine dayanarak kurmuştur. Hipnoz aracılığıyla yapılan telkin sağaltımında, hastanın bilinçdışı düşüncelerinin, büyük bir enerji potansiyeli ile dolu olduğunu izlemiş, bu potansiyelin hastanın davranış ve devinimlerini etkilediğini gözlemlemiştir. Hasta bu etkiden habersiz bir durumdadır. Freud bilinçaltı düşüncelerin hastayı sürekli olarak etkilediğini ve bu enerji potansiyelinin histerik belirtilerin ortaya çıkmasına neden olduğunu ileri sürmüştür. Freud histerik vakalardaki çalışmalarını Josef Bruer ile birlikte yürütmüş fakat giderek düşünceleri ona ters düşmüştür.

Freud hastalarda histerik belirtilerin nedeni olarak bilinçaltına itilmiş bazı seksüel travmatik olayları saptamış ve sağaltım yöntemi olarak da bu olayların bilinç alanına çıkartılmasına uyguladığında hastalık belirtilerinin kaybolduğunu görmüştür. Bu gözlemlerine dayanarak histeri öğretisini geliştirmiştir.

Bu tür travmatik olayların güçlü savunma mekanizmaları ile bilinçaltına atıldığını ve bu travmatik olayların bilinç alanına çıkarılmasının da yine çok güçlü psişik işlevler aracılığıyla sağlandığını belirtmiştir. Bu iki olgudan Freud, represyon (bastırma) ve resistans (direnme) kavramlarını geliştirmiştir.

Kişiye acı veren patojenik, travmatik düşünce ve olaylar güçlü bastırma (represyon) güçleri ile bilinçaltına atıldığını izlemiş. Aynı psikojen güçlerin sağaltım süreci sırasında da patojen düşüncelerin bilinç alanına çıkmasına karşı bir direniş (resistans) gösterdiğini gözlemiştir.

Başlangıçta hastalarındaki patojen düşüncelerin belirli seks travmaları ile ilgili olduğunu belirtmişse de sonraki incelemeleri hastaların bu travmatik olayları fantaziler olarak yaşayabileceğini göstermiş ve neticede travmatik olayların her zaman fizik bir seks travmasına bağlı olmadığını, hastaların çocukluk devrelerindeki seksüel arzu ve fantazilerine bağlı olabileceğini, anlattıkları olayların konfabülasyon (hayali hikaye) olabileceğini görmüştür. Freud'un bu noktaya gelmesi hipotezleri içinde bir evrim, başlangıç olmuş ve gerçek olayların yanında çocuklarda motivasyonların, arzuların ve fantazilerin de incelenmesi gerektiğini anlamıştır. Bundan sonraki çalışmaları ile Freud psikonevroz öğretisini geliştirmiştir. Çocuklukta bilinçaltına itilen çeşitli çözümlenmemiş arzuların ve fantazilerin, bastırıcı güçlerin kontrolünden kurtularak bilinç alanına değişik biçimlerde, hastalık belirtileri şeklinde çıkması ile psikonevrozun oluştuğunu belirtmiştir. Bilinçaltı dinamik güçlerin incelenmesine yönelen Freud sonraki çalışmaları ile rüya öğretisini ortaya koymuştur.

ğiştirmiş, bastırılmış düşüncelerin gizli ilişkilerini açığa çıkartır. Bu çalışmaları ile Freud konfli (çatışma) kavramını geliştirmiştir. Bunu da daha önce açıkladığı represyon (bastırma) ve bastırılıp bilinç alanına gelmeyi arzulayan güçlerle açıklamıştır.

Freud bu evreden sonra Topografik bir model geliştirerek psişik işlevlerin çeşitli öğeleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Topografik modelini 4 varsayım üzerine oturtmuştur.

Psikolojik determinizm nedenlere bağlı psikolojik yapı belirli bir anlam ve sıra göstermektedir. Semptomların ve rüya olgusunun belirli bir anlamı ve dizgesi vardır.

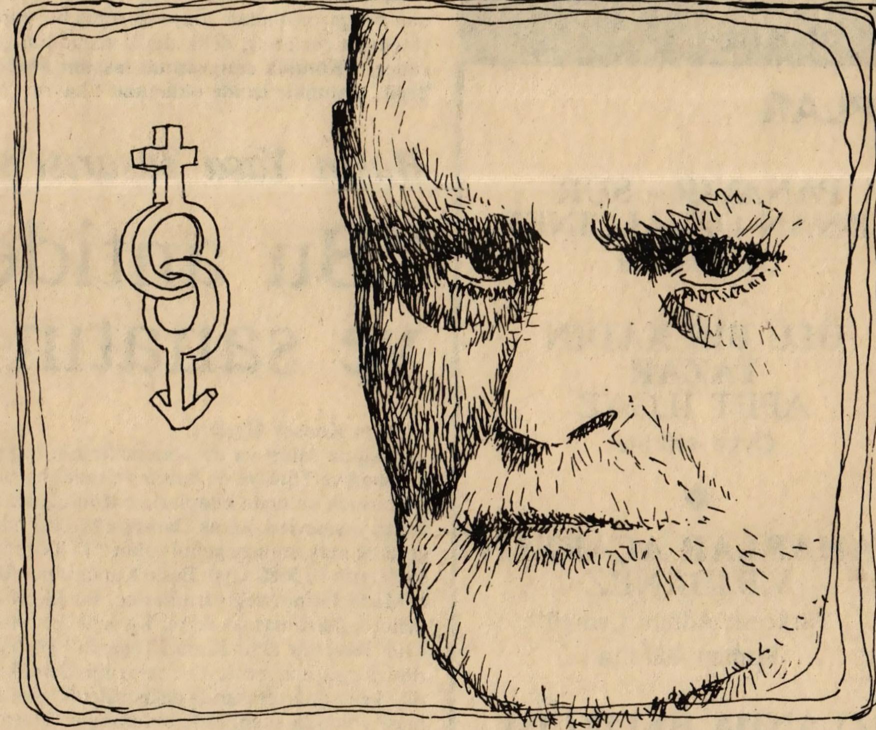
Bilinçaltı psikolojik süreç: Bastırılmış bilinçaltı duygu ve düşüncelerin içeriği hastanın tüm

rışım modelleri ile organize olmuştur. (Primer süreç)Freud bunların özellikle seksüel içgüdülerden kaynaklandığını vurgulamıştır.

Freud içgüdülerin yeterli bir açıklamasını verebilmek için yoğun, sistemli ve yıllar süren çalışmalar yapmıştır. Kendisi, temel formasyonu olan, organik kaynaklı düşüncelerinin de etkisi ile içgüdüyü mental ve somatik hudutta bir kavram olarak açıklamıştır. İçgüdüleri organizmadan kaynaklanan bir uyaranın psişik temsilcisi olarak görmüş ve aklın bedenle olan ilişkilerinin bir işlevi olarak tanımlamıştır.

Çalışmalarında hastalarından izlediği bilinçaltı materyelde seksüel tema Freud'u çok etkilemiş ve 1905'te **Seksüalite Öğretisini** geliştirmiştir.

Freud klasik psikanaliz öğretisinin temelini

Rüyalar üzerindeki çalışmaları Freud için bilinçaltı incelemelerinde temel bir yol olmuş ve psikonörotik belirtilerin analizini bu çalışmalara paralel götürmüştür.

davranış ve devinimlerini etkilemekte ve haz prensibine bağlı olarak düzenlenmektedir. Bu sürece de primer düşünce sistemi (ürkütücü, mantık dışı rüya düşünceleri genellikle psişik gerilim için bir çıkış yoludur) hakimdir.

Bilinçaltı psikolojik çatışmanın varlığı: Direnme ve bastırma ile ifade edilen temel psikonevroz öğretisini oluşturur. Bilinçaltı süreçler, güçler ve çatışmalar kaynağını içgüdüsel dürtülerden alır ve bu da temel psikolojik bir enerjinin varlığı ile sağlanır.

Bu enerjinin bastırılması, sapması ve şekil değiştirmesi nörotik belirtileri ve temel anksiyeteyi oluşturur.

Bilinç Sistemi: Dış uyaranlardan gelen çeşitli algılar entegre olup algılanır ve bilinç alanına gelir. Bilinç alanındaki bu algılar somatik olguların, mental sürecin düşünce ve duyguların bilincinde olmak gibi çeşitli öğeleri içerir. Bu evrede Freud objektif bilinçlilik ve ona bağlı mental içeriği düşüncesinde şekillendirmiş ve bunu "ego" olarak adlandırmıştır.

Preconscious (bilinçöncesi) Sistemi: Dikkatin verilmesi ve bilinç alanına girebilen mental olguları oluşturan sistemdir. Preconscious düşünce organizasyonu hem primer düşünce proseslerini hem de rasyonel bir sistem olan ve primer sistemi düzenleyen, düzelten (inhibisyonket vurma ve sansür) olaylarını içeren sekonder süreçleri içerir.

Sekonder düşünce süreci gerçeğe dayalı ve problem çözümüne yönelik rasyonel bir sistem-

oluşturan seksüel dürtülerin gelişim evrelerini incelemiş ve bir gelişim şeması hazırlamıştır. Psişizmanın temel enerji potansiyelini, çalışmalarının başından beri izleyen Freud, bunu libidinal enerji olarak adlandırmıştır. Psişik yaşamla ilgili tüm fonksiyonlardaki enerjinin aslında libidinal enerji ile ilgili olduğu düşüncesindeydi.

İçgüdüler üzerindeki çalışmaları giderek gelişmiş ve içgüdülerin kaynağı, şiddeti, amacı, objesi konularını açıklamış ayrıca da bu kompenentlerin şekil değiştirmesinin, veya sapmalarının çeşitli psikopatolojilerinin temelini oluşturduğunu görmüştür.

İçgüdülerin gelişiminin biyolojik bir patern gösterdiğini ve bunun çocuğun gelişimine paralel olarak geliştiğini ortaya koymuştur. Bu şemada Freud oral, anal, fallik ve ödipal fazlar gibi çeşitli evreleri incelemiş ve tanımlamıştır. Freud hakkında yazılan makalelerde, bu evreler çok kez anlatılmış olduğundan, bu kavramların birçok kişi tarafından bilindiği düşüncesiyle burada ayrıntılı olarak anlatmayacağım. Yalnız şu kadarını belirtmekte yarar vardır: Bu şema içinde Freud çocuğun kişilik gelişiminde ana-baba ilişkilerinin ve çocuğun eğitimin ne derece önemli olduğunu vurgular ve libidinal fiksasyon, kastrasyon kompleksi, obje ilişkileri ve özdeşleşme kavramlarını tanımlar. Bu evrelerdeki aşamaların sağlıklı bir biçimde yapılmadığı çocuklarda çeşitli psiko-patolojilerin yerleşebileceğini açıklamıştır. Libidinal fiksasyon, obje ilişkileri ve özdeşleşme çocuğun karekterinin belirlenmesin-

lemiş ve bunu da, ayrı bir içgüdüsel güç olarak tanımlamıştır. Freud teorilerini her zaman biyolojik bir temele oturtmak eğilimindeydi. Bu nedenle ölüm ve yaşama içgüdülerini de ortaya atmış ve açıklamaya çalışmıştır.

Freud fizyolojik modelinde sinir sisteminin kendisini uyaranlardan kurtarıp gerilimini azaltma yoluyla haz prensibine ulaşmak istediğini ve acıyı azaltmaya yöneldiğini ileri sürmüş ve buna da "ekonomi prensibi" adını vermiştir. Ölüm içgüdüsünü (fizyolojik modele dayanarak) organizmanın uyaranları minimal hale getirip tam bir sukunete dönüşü aşaması olarak tanımlamıştır. Bunun oldukça güçlü bir içgüdü olduğunu gözlemlemiş ve örnek olarak da kompulsif davranış ve mazoizmi göstermiştir. Yaşama içgüdüsünü (eros) ise organizmanın yeniden birleşme, yeniden organize olma ve daha büyük, daha kompleks bir sistem kurma eğilimi olarak tanımlamıştır. Freud uzun yıllar instinct öğretisi ile uğraşmış fakat yalnızca bu görüşüyle birçok psikiyatrik sendromların ve kişilik özelliklerinin açıklanamadığını görmüştür. Sonsuz azim, çalışma ve arayış içinde **yapısal görüşü** geliştirmiştir. Bu görüşünü açıklarken id, ego ve süperego kavramlarını ortaya koymuş ve tanımlamıştır.

Freud ego kavramını uzun yıllar incelenip ve neticede ego'yu algısal bilinçli bir sisteme uyum sağlamış mental süreçlerin gerçeğe uygun olarak organizasyonu ve işlevi olarak tanımlamıştır. Ego sekonder (rasyonel) psikolojik süreci içerir ve içgüdüsel arzuların doyumunu düzenler, gerekli gecikmeleri sağlar. Ego savunma mekanizmalarını içeren aktif bir süreç olup, tehlikeye karşı "sinyal anksiyete"yi ortaya çıkartıp, savunma işlevini harekete geçirerek kişiyi çeşitli tehlikelerden korur. Örneğin, yakın akrabalara karşı cinsel içerikli arzular (incest), kastrasyon korkuları, sevgi objesinden ayrılma ve kayıp korkuları gibi. Ego hakkındaki çalışmaları giderek gelişmiş ve Freud'dan sonra da ego otonomi ve adaptasyon kavramları geliştirilmiştir. (Anna Freud, Hartman, D.Rapport gibi)

Freud Tripantik öğretisinde ego, id ve süperego'nun sınırlarını çizmiş tanımlamış ve birbirleriyle olan ilişkilerini göstermiştir. Strüktürel öğreti'de Freud seksüel ve saldırgan (agresif) dürtüleri insan psişizmasının "id" olarak adlandırdığı, primer psişik süreçlerin hakim olduğu içgüdüsel bir enerji deposunun öğeleri olarak tanımlamıştır.

İd bilinçaltının bir parçasıdır, ego'ysa daha önce tanımladığımız gibi bilinçli, gerçek prensibine uygun bilinçdışı işlemlerle ilgili ve onları düzenleyen, yöneten bir güçtür. Kendisini korur ve sürdürür. Dış dünya olaylarını kendi avantajı yönünde kullanabilir.

Dürtülerini, doyumunu düzenler, süperego ve gerçek doğrultusunda gecikmeler yaparak kişiliğin bütünlüğünü sağlar, korur. İd ile süperego arasındaki çatışmalara çözüm getirir. İnsanı haz prensibinden (pleasure principle) gerçek prensibine getirir, yani primer süreçten, sekonder sürece götürür. Ego'nun çok önemli bir fonksiyonu da sentez olup, kişinin uyumlu olmasını sağlar.

SÜPEREGO

Ailenin yakın çevrenin ve toplumun sahip olduğu değerlerin, ideallerin ve yasakların çocuk tarafından algılanması, öğrenilmesi ve benimsenmesi ile süperego oluşur. Ayrıca süperego gelişiminde, bilinçdışı suçluluk duyguları, mazoizm ve olumsuz terapatik reaksiyonlarla, egon un yapısal bir değişikliğe uğraması da etkiler.

Sigmund Freud yaşamı süresince psikiyatri bilim dalına getirdiği psikanaliz yöntemi ve temel kavramlar üzerinde sürekli çalışmasıyla örnek bir bilim adamıdır.

Onu izleyen yıllarda psikoterapi yöntemi hızla gelişmiş ve günümüzde psikiyatride etkili bir sağaltım yöntemi olarak yerleşmiştir.

Bilim adamları kendilerine ışık tutan ve yeni düşünceler getiren yoldaşlarını her zaman sevgi ve saygı ile anacaktır.

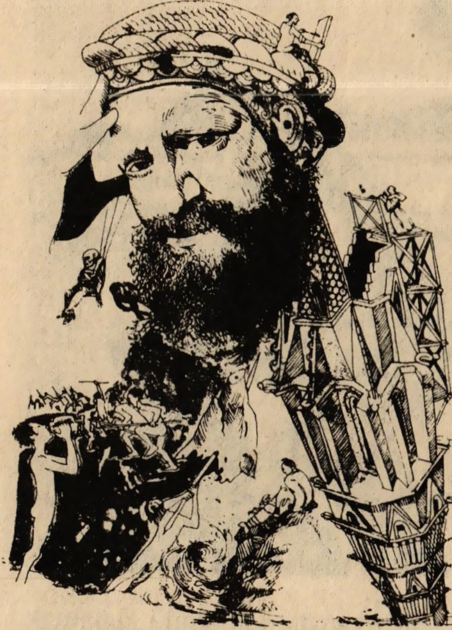
William Golding'le gerçek yaşamdan soyut dünyaya

DİLŞAD ÜVEZ

"William Golding bir keresinde, bir yazın dergisinin sorusuna 'bir vatandaş, bir romancı ve bir öğretmen' olduğunu söyleyerek yanıt vermişti. Yazarlar, değişmez bir biçimde kendilerini zorlayan, kurnaz sorulara yalın sınıflandırmalarla yanıt verirler; ama bu yanıt aydınlatıcıdır. Golding, bir vatandaştır, sözcüğün eski Yunan'daki anlamında; bir romancıdır, bugünün en seçkin yazılarında ve sözcüğün verdiği anlamdan daha önemli bir öğreticidir. Belki de bunu şu şekilde sıralamak çok daha doğru olacaktır: Golding, insanlığa karşı olan sorumluluğunu çok derin bir biçimde hisseden, bunu öğretmen olarak uygulayan bir romancıdır. Belki kendisi bunu bilmez ama yapıtlarında 'yaramaz'lığa duyduğu öğretmen karşıtlığı ve hafif bir tebeşir kokusu vardır."

Paul Elmen, 1983 Nobel Ödülünü Edebiyat dalında kazanan William Golding için yazdığı eleştirisine böyle başlıyor.

Yaşam öyküsü, İkinci Dünya Savaşı'yla iki önemli bölüme ayrılmıştır. William Gerald Golding, 19 Eylül 1911'de Cornwall'da St. Columb Minor köyünde doğmuş. Öğretici bir aileden geliyor. Önce Marlborough Gramer Okulu'na, ardından da Brasenose College'ine gitmiş. Burada, ilk iki yıl ailesinin isteğiyle fen bilimleri okumuş, ama daha sonra İngilizce bölümüne geçmiş. 1935'de Oxford'dan dönüp de bir tiyatro için yazmaya, oynamaya ve yönetmenliğe başladığı sıralarda, ilk yapıtı "Poems" (Şiirler) (Macmillan, 1934) basılmış. Başarı kazanamamış. 1939'da evlenmiş. Piskopos Wordsworth'un okulunda çalışmaya başladığında İkinci Dünya Savaşı çıkmış. Golding 1940'da Kraliık Deniz Kuvvetlerine katılmış ve beş yıl boyunca, Bismarck'ın batışı içinde olmak üzere, gerçek savaşı görmüş. Savaşın sonunda ordudan ayrılıp öğretmenlik görevine geri dönmüş, ama yaşam felsefesinde derin bir değişiklikle... Savaş öncesi insanlık hakkında taşıdığı iyimser kanı; savaş sonrasında insanların patlamaya hazır olduğu ve kendilerini maskeler arkasına gizledikleri düşüncesine dönüşmüş. Bu değişimin nedenini, "insanların neler yapabileceklerini görmeye başlamasıyla" açıklıyor. İşte bu devrede ilk yapıtlarını veriyor: Lord of the Flies (Sineklerin Tanrısı, 1955), The Inheritors (Varisler 1955), Pincher Martin (Cimri Martin, 1956), The Brass Butterfly (1958), Free Fall (Serbest Düşüş, 1960) birçok kısa öykü ve dizi yazıları. 1962 yılında öğretmenlik görevinden

ayrılmış ve bugüne değin zamanını gezerek, konuşmalar yaparak, öğreterek, yazarak ve yelken sporu yaparak geçirmiş.

Ama bunların tümü, bir yazarın yaşamındaki olaylar, onları yazılarına yansıttığı derecede ilgi çekicidir. Buna göre, yapıtlarında gerçekleri veren bir yazarın yaşamı daha önemli sayılabilir. Ama Golding, gerçekçi bir yazar değildir, eğer bu sözcük, bir olay üzerine önceden bir fikir sahibi olmadan onu **"yaşamak"** anlamına geliyorsa. Soyut bir düşünce ile başlar -uygar yüzeyin altındaki kötülüğün varlığı (Sineklerin Tanrısı), bir erkek çocuğunda masumluğun kaybolması (Serbest Düşüş) ya da bir ırkta 'masumluğun yok olması' gibi (Varisler) ve kafasındaki doğruyu anlatacak bir yapıt yaratır.

Bu nedenle bir fabl yazarı olarak nitelendirilmiştir. Burada diğer bir fabl yazarı olan La Fontaine'den ayrıldığını belirtmek gerekir. Golding daha çok insan yaşamından ahlâksal temalara değinen kısımları yazılarına taban olarak alır. Bundan dolayı da "Ezop" veya George Orwell gibi geleneksel bir fabl yazarı değil, Faulkner ya da Camus gibi amaçlı bir fabl yazarıdır.

Buna karşın, Golding, kendisinin bir "Mit-Yaratıcı" olarak görülmesini ister. Fabl ile mit arasındaki ayrım, ikincisinin kurnaz bir öykü olmayıp, insan yaşamının derinliklerinden doğan gerçekleri anlatma gücü oluşudur.

Gerçekte, onun romanına tam bir karşılık bulmak bir sorundur. Fabl biraz kuvvetlidir; mit ise pek uygun değildir. O ahlâksal modeller sunmuştur yapıtlarında.

Ama, bunların tümünün üstünde, William Golding'in yaşayan romancılar arasında üst sıralarda yer almasının nedeni; O'nu yatak odası entrikalarından gerçek yaşama döndüren geniş ruhudur.

Kaynakça:

1— William Golding, A Critical Essay, Paul Elmen (William B. Eerdmans Publishing Company, 1967)

2— Current Biography, 1964

KISA KISA

Hazırlayan: Selim Bulut

Yağmurlar ve Topraklar
Necati Cumalı
Roman-3. Basım
Tekin Yayınevi
397s-500 TL.

Şiir, roman, öykü ve oyun yazarı olan Cumalı'nın Yağmurlar ve Topraklar romanı, Ege yöresini anlatan üçlemesinden biridir; diğerleri Zelis ve Acı Tütün... Ege'nin bir kıyı kasabasında avukatın, doktorun, öğretmenlerin ve üniversite öğrencilerinin yaşamları yansıtılır romanda. Kitabın yazıldığı dönemde yazarın kendisi de aynı kasabada avukattır.

1950'ler toplumda çözülüşlerin, yeni arayışların başladığı dönemdir. Bu süreç tarımdaki mülkiyet ilişkilerinden, insanların yaşam biçimlerine kadar yansımaktadır. Tarımdaki insanların doğa ve toprakla ilişkisi kitapta canlı bir şekilde yansımaktadır.

Aynı zamanda birden doğan ve gelişen tutkulu bir aşk anlatılır.

AYDINLAR VE TOPLUM
Antonio Gramsci
(İkinci baskı)
Türkçesi: V. Günyol - F. Ed-

1983 Nobel Ödülü sahibi Golding'in başyapıtı
"Sineklerin Tanrısı"

TİMUR KAYA ALTOMRUK

Son çeyrek yüzyıl içinde, en çok okunmuş ve oldukça geniş bir çevrece kabul edilmiş, İngilizce romanlardan biridir William Golding'in ilk kitabı "Lord of the Flies" (1954). Yapıt, çağdaş insan yaradılışı konusunda kötümser bir görüşü olan yazarın yarattığı bir "fable"dır. Golding'in kendisi "fable' sözcüğünü Lord of the Flies'ı tanımlamak üzere kullanmaktadır yapıtında. Lord of the Flies'da yazar düşsel ada ortamında "fable" ile çağımızdaki güç üstünlüğü yarışının, toplum yaşayışında, siyasada, tutumbilimde, ekinde, her türlü yalanı dolanı hoşgören kuralları, düşünen kafaları zaman zaman çağdaş insan ahlâkını evrensel bir açıdan ele alıp incelemeye zorlamaktadır. Golding, ahlâkçı öğretici amacındaki kapkara alaycılıkla çağdaşı İngiliz romancıların çoğundan ayrılır.

"Lord of the Flies" (1954), günümüzde bir atom savaşı sırasında ıssız bir adaya düşen bir avuç okul çocuğunun, geldikleri dünyanın bütün uygar törelerinden ayrılarak, insan yaradılışının temelindeki korkunç bir gerçeği ortaya koymalarını dile getirir. Bir insanlık durumunu, kişiler arasındaki çatışma yoluyla ortaya koymaya çalışır. Bu amacı yerine getirirken çağdaş sanatın yöntemlerinden birini etkiyle uygular, insan yaradılışındaki temel eğilimlerin en oyunun sesini dile getiren **"Piggy"** ise, **"modern demokrasilerde birçok önderin danışmanlığını yapan, çoğunluğun bir türlü ısınamadığı, doğrucu beyin adamı"**dır.

Ralph'ın ilk çabası, Piggy'nin de öğütleriyle, çocuklar arasında bir iş bölümü yapmak olur. Yirminci yüzyıl uygarlığının, bu çocukların kafasındaki töreleri, kalıpları, değer yargıları hızla silinir. Adada bir canavarın bulunduğunu kurarlar. Bu korkuya karşı koymak isterken, yaradılışlarının temelinde için için uyuklayan ilkel bir barbarlığın hortlamasıyla birbirlerine düşerler. Böylece adanın sınırlı ortamı içinde, hepsinin bilinci tek bir konuya, bu büyük korkuya yönelmiştir. **"Jack Merridew"**, bu korku duygusu karşısında birkaç çocukla ilkel bir güç gösterisine, avcılığa başlar. Ne ki, Ralph ile Piggy'nin özlemi yeniden dünyaya dönmektir.

Jack ile çevresindekiler, gerçekleştirilmeye çalışılan demokratik düzenden, uygar ölçülerden koparak ilkel bir barbarlığa gitgide daha çok gömülürler. Korkunç bir benlik kazanırlar. Oysa aynı çocuklar, adaya düşmezden önce bir kilise korusunda melekleri öven şarkılar söylemişlerdir. Bu tanrısal görev ile adadaki barbarca taşkınlıkları arasındaki karşıtlık, **"insan yaradılışındaki kötülük eğiliminin ne korkunç bir yolda patlak verebileceğini"** gözönüne ki, o da arkadaşları tarafından parçalanarak öldürülür. Bu ölüm, **"bir gerçeği dile getiren aydınların, gerçeğe gözü kapalı sürülerce cezalandırılması, tarihte birçok aydın düşünürün, peygamberin alın yazısı"**dır.

Sağduyunun, usun sözcüsü Piggy de avcılar tarafından öldürülür. Bu arada Piggy'nin elinde tutmakta olduğu deniz kabuğu da tuzla buz olur. Gözü kararmış kalabalıkla ilkellik, çağımızda demokrasi masalıyla yönetilen birçok toplumda gördüğümüz gibi, sağduyuyu, düzeni, barışı, bilgiyi, insanlığın kendisini ezer, yok eder. Ölüm sırası Ralph'tadır. Ancak bu ara adaya gelen bir savaş gemisi tarafından kurtarılırlar.

Adanın hem olumlu, hem de olumsuz değerlendirilmesinde yazar, ada ortamının özelliği olan içeri-dışarı, ada-dünya karşıtlığından, karmaşık bir yöntemle yararlanmaktadır. Lord of the Flies'da ada ortamının çocukların bilinçlerinde ne gibi anlamlar kazandığına gelince: Uygar dünyanın iyiliğine inanan Ralph ile Piggy için ada güzellikleriyle birlikte baştan sona sürgün yeri olarak kalır. Simon da aynı duyguda görünür, ama onun adadaki soruları, araştırmaları, tedirginliği dünya ile de ilgilidir. İçindeki çatışma kendi kişiliğini de aşan bir sorundur. Golding, Simon'u insanlığı seven, düşler içinde yaşayan bir ermiş, bir İsa figürü olarak

Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin 25. kuruluş yıldönümü ve geçen yılla bu yılın Lotus Ödül törenleri nedeniyle 26 Eylül-5 Ekim 1983 günleri arasında Taşkent'te düzenlenen uluslararası toplantıya, geçen yılın Lotus Edebiyat büyük ödüllerini kazanan Ataol Behramoğlu katılamadı. Ataol Behramoğlu'nun geçen yılın ödül sahibi olarak toplantıya gönderdiği mesajı sunuyoruz:

"Ulusal kültür mücadelesi ulusal bağımsızlık mücadelesinin ayrılmaz bileşenidir"

Bana bağlı olmayan nedenlerle aranızda bulunamamanın, sizlerle yüzyüze olamamanın üzüntüsü içindeyim. 1981 Lotus Edebiyat Büyük Ödülü'nün bana layık görülmüş olmasından ötürü duyduğum ve ömrümce taşıyacağım onuru aranızda olarak sizlere bildirmek, sevincimi sizlerle paylaşabilmek, herbirinizle tanışıp görüşebilmek isterdim.

Taşkent'teki toplantı süresince "Modern dünyada yazarın yeri, görevi, işlevi" sorununun, görüşmelerin başlıca konularından biri olacağını, çağrı mektubuna ilişik program metninden öğrendim. Bu konu üstüne düşüncelerimi, Türkiye'den bir arkadaşınız olarak, uzaktan da olsa belirtmek istedim.

Modern dünyada yazarın görevi, hangi ülkeden ve hangi toplumsal çevreden olursa olsun, eğer gerçek bir sanatçıysa, tek tek bireylerin ve bütün dünya ülkelerinin demokrasi, özgürlük, eşitlik ve barış içinde varolma, gelişme ve mutlu olma haklarını savunmak; bu haklara sahip olmanın önündeki engellere karşı bir yazar, bir insan ve bir yurttaş olarak mücadele etmektir.

Gerçekçi dünya edebiyatının büyük şurası, tüm hümanist kültür, bize insanlığın acıları önünde duyarlı olmayı öğretmektedir. Yaşadığımız yüzyılda bu duyarlığa sahip olmak ve onu yitirmemek gittikçe güçleşmekte bu anlamda da daha çok önem kazanmaktadır.

Emperyalist ülkelerce en yaygın bir tüketim metası olarak üretilen ve bu ülkelerden tüm dünyaya ihraç edilen kitle kültürü, tüm insani değerleri yozlaştırıp yoketmek, insanlığın acıları önünde yığınların duyarlığını köreltmek insanlığı bir sürü ve tek tek insanları bir sürünün bilinçsiz, renksiz, kişiliksiz, bir örnek bireyleri durumuna getirmek amacına yöneliktir. Çünkü sürüleştirilen insanlığın güdülmesi, savaş alanlarına sürülmesi, nükleer silahlarla yığınlar halinde yok edilmesi ve kitle iletişim araçlarınca istenilen doğrultuda koşullandırılması, programlandırılması çok daha kolay olacaktır. Modern dünyada yazarın yeri, görevi ve işlevinin de tam bu noktada özel bir önem kazanmış olduğu kanısındayım.

Gerçek bir sanat yapıtı, hem tek bir insanın, milyarlarca türdeşinden farklı bireysel, kişisel özelliklere sahip bir insan tekinin içten ve kişisel sesi, bu sesin yeni ve özgün ritmleri, titreşimleri; hem de ortak insani değerlerin, sevginin, kardeşliğin, özverinin, onurun, cesaretin, demokrasi, barış ve özgürlüğün olumlanması olmak zorundadır. Kitle kültürünün uyuşturucu, yozlaştırıcı, vurdumduymazlaştırıcı, kalıplaştırıcı, sürüleştirici etkilerine karşın, bizim direnme gücümüz; insanlığın ortak değerlerini savunuşumuzda ve bunu yaparkenki içtenliğimizde, özgürlüğümüzde yeni ve modern olmayı başarabilmemizdedir. Çünkü yeniye ve ileriye yöneliş potansiyel ve dinamik bir güç olarak, halk kitlelerinin bağrında hep varolmuştur. Yazarın başarısı bu yönelişe karşılık verebilmek, onu yabancılaştırıcı, yozlaştırıcı ağırlaştırıcı etkilerden arındırabilmektir.

Bugün ABD'den Batı Avrupa'ya, Sovyetler Birliği'nden tüm sosyalist ülkelere, Güney Amerika ülkelerinden Asya ve Afrika'nın yoksul ya da gelişmiş ülkelerine kadar, tüm dünya ülkelerinde yaşayan, gerçekçi, ilerici, demokrat yazarların ortak sorunları ve konularıdır bunlar. Fakat Güney Amerika, Asya ve Afrika'nın yoksul ülkelerinin yazarları olarak bizlere düşen görevler daha ağır ve karmaşıktır. Çünkü bizim ülkelerimiz emperyalist ülkelerin ekonomik ve kültürel baskısının ağır yükü altındadır. Yoksulluk ve gerilik bize bir yazgı gibi kabul ettirilmek istenmekte, ekonomilerimizin ulusal temelde gelişmesine engel olunmakta, halklarımızın ulusal bilinçleri yokedilmekte, ya da sahte değerlerle kozmopolitizm ve onun ters-yüz edilmiş biçimleri olan şovenizm, saldırganlık ideolojileriyle çarpıtılıp, saptırılmaktadır. Ulusal kültür değerlerimiz hor görülmekte, ya da emperyalist tüketim pazarlarının vitrinlerinde bir süs, bir çeşit egzotik meta olarak sunulmak istenmektedir. Bu bakımdan, insani değerler için mücadele,

gü - B. Onaran
Örnek Yayınları - 1983
81s. - 175 TL.

Bir işçi sınıfı aydını olan Grumsci, gazetecilik yapar, örgütlenmeler içinde yeralır ve milletvekili seçilir. 1. Dünya Savaşından sonra iktidara gelen Mussolini halk muhalefetini susturmaya çalışır. Bu dönemde Gramsci tutuklanır, onbir yıl hapiste kalır. Tutukluyken kültür, felsefe, toplum ve tarih üzerine sürekli düşünür ve yazar.

yalın bir biçimde bulunduğu mitos geleneğinden yararlanır.

Lord of the Flies, bir atom savaşı sırasında saldırıya uğrayan bir uçağın, bir grup çocuğu ıssız bir adaya zorunlu indirmesiyle başlar. Okul giyimli çocuklar, Hıristiyan ve hem de bir kilise korosundandırlar.

İlk denedikleri şey, toplumlarından getirdikleri bir takım uygar kurallarla bir düzen kurmaktır. Bir deniz kabuğu bir düzenin, düşünce özgürlüğünün, uyumun, insanca ilkelerin simgesi olur.

Önderleri **"Ralph"**, iyi huylu, sorumluluk duygusu olan bir çocuktur. Her zaman sağduyulu ne serer.

Adada kapıldıkları korkunun kaynağı, kimisi korkunç bir hayvan, kimisi dev bir karaltı, kimisi de bir canavar olarak niteleyen çocuklar Ralph'ın çevresinde toplanırlar. Kan tutkusu, öldürme sapıklığı her şeyi siler geçer, yalnız zorbalıkla, gösterişle, yakıp yıkmakla yaşamlarını sürdürmek isterler. Jack ile adamları bir akşam üstü gene barbarlık törenlerinin sarhoşluğu içindeyken, **"Simon"**'u öldürürler.

Simon, canavarın karanlık korkunun ne olduğunu, ne olabileceğini düşünen, bu konuda gerçekten kafa yoran, çevreyi araştıran tek kişidir. Bu arada kurban sundukları bir domuz kellesine bakarken, geçirdiği bir sara nöbeti sırasında Simon gerçeği kavrar. Jack ile öbürlerinin totemi sinekler tanrısıdır. Simon, ardından bir çarpışmadan adaya düşmüş bir paraşütçünün çürümüş, delik deşik vücudunu görünce, **"Kötülük canavarının insanın dışında değil, kesinlikle içinde olduğunu"** kavrar. Ne tasarlamıştır. Hem, adanın dünyadan uzaklığı, dünyaya karşıtlığı Simon'un kişiliğindeki bu anlamı bütünler.

Adayı bu benimseme Jack'la adamlarının bilincinde gitgide artar, vahşilikleri bir noktada adanın görünüşteki doğal vahşiliğini de alt eder. Ada onları kendine benzetmiştir, ama onlar sonunda bütün adayı ateşe vermiş, barbarlıklarının bir ütopyasını kurarak, yakıp döktükleri adayı lüp diye benimsemişlerdir. Kötülük herşeyi bastırmıştır. Golding sonunda, gene ada-dünya karşıtlığı yardımıyla, en çarpıcı anlamı katar romanına: **"Dışarıdaki dünya da kötülüğün sağduyuyu, düzeni, umudu, bilgeliği, insanlığı yokettiği şu adadan başka bir şey değildir."**

Kaynakça:
1. "ADA", Akşit Göktürk Adam Yayıncılık, 1982 (Yazılar bu yapıttan özet alıntılar yapılmıştır.)
2. Studies in English Literature Golding: Lord of the Flies by John S. Whitley, The Camelot Press London, 1970

bizler için bir aydın sorumluluğu, insancıl bir görev olmanın da ötesinde halklarımızın, kültürlerimizin ve tek tek bireysel varlıklarımızın bir ölüm-kalım mücadelesi olma anlamını da taşımaktadır. Bunun için bizler emperyalist, kozmopolit kitle kültürüne ve onun iç pazardaki taklitlerine karşı mücadele ederken, ulusal kültürlerimizin, her birinin tarihi, insanlığın tarihi kadar eskilere uzanan ulusal varlıklarımızın değerlerini de anti-emperyalist, enternasyonalist, insancıl, devrimci, çağdaş ve yenilikçi bir bilinçle yoğurmak; halklarımızın varolma ve mutlu olma hakları kadar, onurunu, ulusal değerlerini tüm ulusal kültürler önünde eşitlik mücadelesini de vermek ve kazanmak zorundayız. Çünkü ulusal kültür mücadelesi bizler için, ulusal bağımsızlık mücadelesinin ayrılmaz bileşenidir.

Değerli Dostlar,

Modern dünyada yazarın, özellikle de yoksul ve geri bıraktırılmış Asya, Afrika, Güney Amerika ülkeleri yazarlarının yeri, görevi ve işlevi konusunda değindiklerim, bunlardan sadece birkaç tanesi, fakat sanırım başlıcaları arasındadır. Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin 25. kuruluş yıldönümünü saygıyla kutlarken, sizlerden biri olmanın hiçbir şeyle değişmeyeceğim onuruyla sizleri kucaklıyorum.

Ataol Behramoğlu
(İstanbul, 23.9.1983)

yazko YAYIN DÜNYASINDA EN ÖNDE

YENİ KİTAPLAR

KIYI
ERDOĞAN ALKAN
Şiir 150 lira

FAUST
GOETHE
Türkçesi: H.İzzettin Dinamo
Şiir 600 lira

SANDALIM KIYIYA BAĞLI
DİNÇER SÜMER
Şiir 150 lira

ES BE SÜLEYMAN ES
2. BASKI
SALİM ŞENGİL
Öykü 180 lira

YİRMİBEŞKURUŞA AMERİKA
NAİM TİRALİ
Öykü 160 lira

ŞARKISIZ DÜNYALARIN ORKİNOSLARI
AYHAN HÜNALP
Öykü 280 lira

DAĞ BAŞINDAKİ ÖLÜ
MUZAFFER HACIHASANOĞLU
Öykü 350 lira

DÜĞÜNCÜLER
CELAL ÖZCAN
Öykü 280 lira

PANAYIR - SUR
ADNAN ÖZYALÇINER
Öykü 280 lira

ÖLÜ BİR KADIN YAZAR
AFET ILGAZ
Öykü 400 lira

BAHARLAR AÇARKEN
V.B.IBANEZ
Türkçesi: Adnan Cemgil
Roman 400 lira

İZLANDA BALIKÇISI
PİERRE LOTİ
Türkçesi: Semih Tiryakioğlu
Roman 280 lira

NİKİ
T.DERY
Türkçesi: Barış Pirhasan
Roman 250 lira

ONBİNLERİN DÖNÜŞÜ
SAMİM KOCAGÖZ
Roman 450 lira

BİR AKTÖR HAZIRLANIYOR
STANİSLAVSKİ
Türkçesi: Suat Taşer
İnceleme 600 lira

Türkiye tek dağıtımı YADA

YADA Yayın-Dağıtım A.Ş. Dr.Şevki Bey Sok. No: 6/A Divanyolu/İst. Tel: 5207472

Basın Yasa Tasarısı'nın değiştirilmesi istemiyle 29 yayınevinin MGK'na başvurusu:

"Bu antidemokratik tasarı, kültür ve sanatın gelişmesini engelleyecektir"

Sayın Konsey Üyeleri,

Aşağıda sahip ya da yöneticilerinin imzası bulunan ve Türkiye'de kültür ve sanat hayatına katkıda bulunan kitapların çoğunluğunu çıkaran yayınevleri olarak Danışma Meclisi'nden geçerek makamınıza gelmiş olan "15 Temmuz 1950 tarih ve 5680 sayılı Basın Kanunu'nun Bazı Maddelerinin değiştirilmesine, Bir Ek Maddenin kaldırılmasına ve bu Kanuna Ek Maddeler İlâvesine Dair Kanun Tasarısı" görüşlerimizi kısaca arzetmeyi ve tasarının demokratik ilkeler doğrultusunda değiştirilerek yasalaşması yolunda istemlerde bulunmayı, ülkemiz kültürü yönünden bir görev saymaktayız.

Tasarıya, ilgili basın kuruluşları, çeşitli yayın organları ve kimi Danışma Meclisi üyeleri tarafından yöneltilen haklı eleştirilerin malûmunuz olduğu inancı ile bunları tekrarlamaya gerek görmüyor; tasarının genel mantığı ve yayıncılarla ilgili maddeleri üzerinde durmakla yetiniyoruz.

Tasarının genel gerekçesine göre, "Düşüncelerin açıklanmasında en etkili araç" **basın**'dır. Öte yandan, yöneticiler, ancak basın aracılığı ile "temsil ettikleri kitlenin düşünceleri"ni bilebilirler. Kaldı ki, "totaliter idarelerde etkili bir basından söz etmeğe imkân yoktur".

Bizler, tasarının gerekçesinde anlatımını bulan bu anlayışa içtenlikle katılıyoruz. Ne var ki tasarının metni ile bu gerekçenin çeliştiğine, getirilen hükümlerin düşünce açıklamasında en etkili araç olan basını tümüyle etkisiz kılacağına ve bu nedenle de düşünce özgürlüğünü ortadan kaldıracağına inanıyoruz. Aynı zamanda, tasarının, bu niteliğiyle, demokratik bir düzenin gerçekleşmesini de engelleyeceğini ve içinde bulunduğumuz demokrasiye geçiş sürecine de aykırı olduğunu belirtmek istiyoruz.

Tasarının yayınevleri ile ilgili hükümleri üzerindeki görüşlerimiz ise aşağıdadır:

1. Her şeyden önce tasarı, yasaların "genelliği" ilkesine aykırıdır: Gerekçede, bu tasarının korsan basın gözönüne alınarak hazırlandığı yazılıdır. Oysa, bir yasa maddesini öteki normlardan ayırıcı özelliklerin başında, onun "genel" olması gelir. Başka bir deyişle, yasalar belirli kişiler ya da guruplar için değil, tüm toplum için geçerli olmalıdır. Nitekim uygulamada da, uygulayıcıların bir yasa maddesini bazı kişiler için uygulayıp bazıları için uygulaması olanak dışıdır. Öyle ki, yasakoyucunun amacı böyle olsa bile, yasalaşan bir madde, uygulamada artık herkes için geçerli olur. Oysa, tasarının genel gerekçesinden açıkça anlaşıldığına göre, tasarıyı kaleme alanlar, aynı anda "korsan" basını da gözönüne almışlardır. Şu halde, bu tür basın için öngörülen önlemler, uygulamada, ister istemez, korsan olmayan basın için de geçerli olacaktır. Örneğin bir korsan yayınevi için düşünülmüş bir önlem, böyle olmayan bir yayın evi için de uygulanacaktır. Kısacası, tüm yayınevleri, korsan yayınevlerine yönelik bir uygulamanın kapsamı içine alınmaktadır.

2. Tasarının 19. maddesi ile "mevkute"ler dışındaki yayınlar için ceza sorumluluğu genişletilmiş ve "yayınlatan"ın da cezalandırılması öngörülmüştür.

"Tasarı, bir yayıncı ya da matbaacıdan, neyin suç olup neyin suç olmadığını peşinen bilmesini istemektedir. Bu ise olanaksız olanı istemekle eş anlamlıdır."

Bu, son derece ağır bir hüküm olduğu gibi, Ceza Hukuku'nun temel ilkelerine de aykırıdır. Çünkü yayıncı, kendi kasdı ya da kusuru sonucu olmayan, fakat suç unsuru taşıdığı öne sürülen bir yayından sorumlu tutulmaktadır. Bu değişiklik ile yayınevlerinin, ilerde belki kovuşturmaya uğrayabilir kaygısı ile, birçok kitabı yayımlamaktan çekineceği, bunun da Türk kültür yaşamına ağır bir darbe indireceği kesin bir gerçektir.

3. Mevkuteler dışındaki yayınlarda kamu davası açabilme süresinin bir yıla çıkarılmış olması ise, yayıncıları tam bir yıl süre ile tedirgin yaşatacaktır. Bir kitap yayımlanır yayımlanmaz bunun suç unsuru taşıyıp taşımadığını saptamak, kamu görevlilerinin aslî görevidir. Bu değişiklikle, Cumhuriyet Savcılarına, bir görevi yerine getirmek için bir yıl süre tanınmaktadır. Oysa herhangi bir C. Savcısının kendisine tevdi edilen bir soruşturma evrakını bir yıl bekletmesi halinde, bugünkü uygulamaya göre, hakkında görevini ihmal ettiği gerekçesiyle soruşturma açılmaktadır.

4. Tasarının Ek 1. maddesinde makine ve öteki bakım araçlarının müsaderesine karar verileceği hükmü getirilmiştir. Bu hüküm, yayınevlerini "eğlencelik" kitaplar yayımlayan birer kuruluşa dönüştürecektir.

Yukarda belirtilen sakıncalarla birlikte ele alındığında, bu maddenin uygulamada kültürümüzün yozlaşmasına yol açmaktan başka bir yarar sağlamayacağı apaçıktır.

Öte yandan, birden çok ortağı bulunan yayınevleri söz konusu olduğunda, bu maddenin ne gibi sonuçlar doğuracağını belirtmeye bile gerek yoktur.

5. Gerek Ek 5. maddede öngörülen "bastıran" ve "basan"ın sorumluluğu ve gerekse yukarda açıklananlar yönünden bizce büyük bir önem taşıyan bir nokta, hem yayıncının, hem de matbaacının, bir çeşit sansür memuru gibi davranmakla yükümlü tutulmalarıdır.

Herhangi bir yayında suç unsuru bulunup bulunmadığı, ancak yargılama sonucunda anlaşılabilmektedir. Bir Ağır Ceza Mahkemesi'nin bu konudaki kararı bile kesin değildir; Yargıtay'a ve öteki kanun yollarına başvurulabilir. Oysa tasarı, bir yayıncı ya da matbaacıdan, neyin suç olup neyin suç olmadığını peşinen bilmesiniistemektedir. Bu ise olanaksız olanı istemekle eş anlamlıdır. Örneğin. T.Ceza Kanunu'nun 142. maddesiyle ilgili bir davada İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nce 28.12.1978 gün ve E.1978/484 K., 1978/353 sayı ile beraat kararı verilmiş, ancak karar C. Savcılığı'nca temyiz edilmiş ve bu kez de Yargıtay 9. Ceza Dairesi bu beraat kararını E. 1978/782, K. 1978/1701 Sayılı ilamı ile onamıştır. Buna karşın Yargıtay Ceza Genel Kurulu, dava konusu yazıda suç unsuru bulmuş ve dava sanığın mahkûmiyeti ile sonuçlanmıştır. Buna rağmen tasarı, şimdi bizlerden bir eserde suç unsuru bulunup bulunmadığını anlamamızı, eserleri kendi kişisel düşüncelerimize göre sansür etmemizi istemektedir. Bu olanaksızdır. Buna karşılık, cezadan kurtulmanın ve makinelerin müsaderesini önlemenin tek yolu vardır, o da hiçbir kitap yayımlamamaktır.

Yukardaki kısa açıklamalarımızın da ortaya koyduğu üzere, bu antidemokratik tasarı, Türk kültür ve sanat hayatının gelişmesini önemli ölçüde engelleyecek ve büyük haksızlıklara yol açacak hükümler getirmektedir. Tasarının, bütün bu sakıncaların giderilmesini sağlayacak değişiklikler yapıldıktan sonra yasalaşması gerektiğine inancımızı saygı ile iletiriz.

Th Anadolu Yayınları	**E Yayınları**
Yazko Yayınları	**Gözlem Yayınları**
Can Yayınları	**Alan Yayıncılık**
Cem Yayınevi	**Ülken Yayınları**
Örgün Yayınlar	**Yasa Yayınları**
Say Yayınları	**Öncü Yayınları**
Sosyal Yayınlar	**Gelişim Yayınları**
Koza Yayınları	**Adam Yayıncılık**
Yalçın Yayınları	**Anadolu Yayıncılık**
Remzi Kitabevi	**Sungur Yayınları**
Varlık Yayınları	**Birleşik Yayıncılık**
Toros Yayınları	**De Yayınevi**
Payel Yayınevi	**Tekin Yayınevi**
Belge Yayınları	**Üççiçek Yayınevi**
Deniz Dağıtım	

URART
SANAT GALERİSİ
ABDİ İPEKÇİ CADDESİ 21 NİŞANTAŞI İSTANBUL
TELEFON 1480326 TELEKS 26482 URAT TR

Mehmet Güleryüz
Resim Sergisi
6-27 Ekim 1983

Ziya Gökalp ve mefkûre

CAHİT TANYOL

Gökalp, Arapça fikir sözcüğünden "Mefkûre" kelimesini üretti. Onu idealizmin karşılığı olarak tutundurmak istedi ve sosyolojiyi bir Mefkûre bilimi olarak düşündü.

Bazı insanların bir türlü güncelliği bitmez, bunlar sanat düşünce ve politika alanlarında köprübaşıdırlar. Gösterdikleri yol yanlış da olsa göz ardı edilemezler. Bunun bizde en belirgin örneklerinden biri, Ziya Gökalp'tir. Zaman zaman büyük saldırılara uğramıştır; fakat bu saldırılara dikkat edilecek olursa, bunların odak noktası Ziya Gökalp'in fikirlerinden çok onu savunanlara yönelmiştir. Sanat ve düşünce hayatımızda çok garip bir olaydır bu; Böyle bir tutum yalnız Ziya Gökalp'e karşı alınmış değildir. Yahya Kemal'i, Mehmet Akif'i sağcılar tutuyorsa solcular kötülerler. Fikret'i solcular ilericiler tutuyorsa, sağcılar düşman olur ona. Bu düşmanlık çoğu zaman kuşaklar boyu aralıksız sürer, bir türlü kimse bunun nedenlerini araştırıp da nesnel bir yargıya varmak gereğini duymaz. Fikirde sanatta hatta politikada ölçü bir takım ön yargılardan geçer.

Bir düşünürü, bir şairi ön yargılardan soyutlayarak kendi duygu, düşünce sınırları içinde ele almak gerekir. Bu da yetmez, eleştiri ve yargı için elimizde bulunan ölçü nedir. Ölçümüz yanlışsa varacağımız sonuç da yanlış olur. Örneğin Nazım Hikmet'i, ya da Necip Fazıl'ı-ki ikisi de öncelikle şairdir, ele alırken ölçü ne olacaktır? Ölçüyü ideolojik açıdan ele alıp ve şairliklerini bu açıdan değerlendirirsek ortaya estetik bir değerlendirme değil, katı bir yobazlık çıkar.

Düşünce ve sanat alanını bu yobaz fetvacılardan arındırmadıkça kuşaklar arasındaki kopukluk bir gelenek haline gelir dialektik akış durur. Bunun iki nedeni vardır: Biri sistemci ve bütüncü düşünceden yoksun oluşumuz, diğeri İslam düşüncesinin bilim metodu olan yorum (tefsir).

Sistemli düşüncenin gerisinde analiz-sentez ve eleştiri vardır, bütün parçayı içerir, yorum metodu ise bizi bütünden uzaklaştırır, bütün parça ilişkisinin yerini burada teferruat alır, niceliklerin yerine nitelikler ön plana geçer, soyutla somut arasındaki bağlantı tamamiyle çözülür ve bir yerde yok olur. Yorum metodu bir filin ayrı ayrı organlarına dokunan körlerin fili tanımlamasına benzer, fili tanımlamakta körlerin birbiriyle anlaşması olanak dışıdır.

Çünkü her biri dokundukları yere göre bir niteliği genelleştirecek. Ülkemizde her alandaki tartışmanın bir kör döğüşüne çevrilmesi bundandır. Her yorumda kişisel bir taraf vardır. Bilimsel düşüncede ise birey dışarıda kalır. Kısacası birinde düşünce kanunlara ve teorilere ulaşır, diğerinde ise kanaatlere.

Eleştiri bütüncü düşüncenin ölçüsüdür. Analitiktir, kanaatler ise donuk düşünce kırıntılarıdır.

Bütüncü düşüncenin temelinde 2 kavram vardır, biri olmak (être) diğeri (idée) fikir'dir. Birisi dış dünyayı, fizik evreni, diğeri iç dünyayı ve insanı kuşatır. Sistemli düşünce bu iki ana kavram üzerine kurulur. Bütün bir felsefe bütün bir bilim bu iki kavramın çerçevesinde dialektik bir uyum kurar.

Batı uygarlığı ve Batı kültürüyle temasa geldiğimiz zaman karşımızda bir takım kavramlar çıktı. Bunların ne Türkçe'de ne de

mık Kemal bu kavramı divan edebiyatındaki mazmunlar arasına soktu.

Ne efsunkâr imişsin ah ey didarı Hürriyet
Esiri aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten.

Namık Kemal zaten başka bir şey de yapamazdı. Çünkü bu kavramın ne dilde ne düşüncede ve ne de toplumda karşılığı ve içeriği vardı. Üstad Ekrem'in ürettiği tenkit sözcüğünün gerisinde her alana dal budak salmış büyük bir felsefe sistemli ve analitik bir düşünce bulunuyordu. Tenkit, yani eleştiri sözcüğü bir kavram olarak düşünsel içerikten yoksundur. Bizim edebiyatımızda ise küfürbazlık, insan haysiyetini yaralayan hicivden öte bir şey yoktu. Gerçekte Şair Nef'i bir küfürbazdan ibarettir.

Ekrem Bey bu kavramı tutundurmak için "Talimi Edebiyat" adlı bir kitap yazdı. Batı edebiyatındaki sanat biçimlerini ve sanat türlerini bu kitapta açıkladı. Tanzimat ve Serveti Fünun şiirini bu kitabın getirdiği estetik açısından değerlendirmeye çalıştı. Abdülhak Hamid gibi yetenekli, acar, aklına geleni söyleyen bir şairin şiirleri, eleştiri kavramının ve bu yeni estetiğin havada kalmamasını sağladı. Ekrem Bey için bir tür örnekleme oldu.

Batı felsefesi, Batı düşüncesi bize bağımsız olarak değil edebiyatın içinde edebiyatçılar kanalıyla geldi.

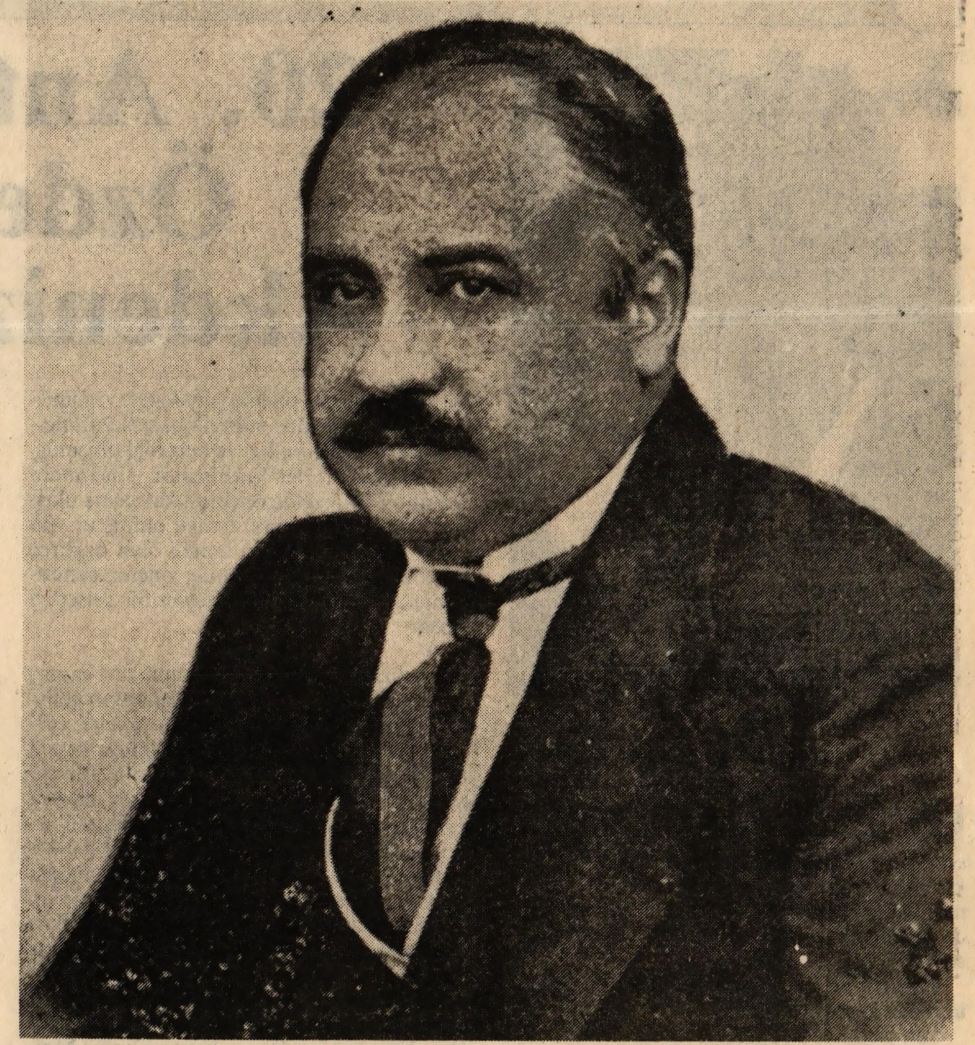
İlk defa bu edebiyatın gerisinde sistemli bir düşüncenin olduğunu duyan, sezen ve kendine göre bütüncü bir düşünce kurmaya çalışan Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp Doğu uygarlığı ile Batı uygarlığı arasındaki temel çelişkiyi gördü, bu çelişkiyi çözmek için ona 2 temel kavram gerekliydi. "Kültür" ve "Uygarlık". Bunların gerisinde bilim metodu, dünya görüşü apayrı 2 uygarlık vardı. Kendisinden öncekiler için Batı bir taklit konusu idi, her ne kadar Şinasi Efendi bu konuda ilk köprüyü atmışsa da bu onda bir fikir olarak kaldı. Ziya Gökalp için Batı bir uzlaşma bir kaynaşma, bir sentez sorunu oldu. Bu sentez nasıl yapılacaktı? Bu sentez "varolan"ın birleşmesi değil "var olması gerekli" olanın bir kaynaşması idi. Geleceğe yönelik bir istekle, Ziya Gökalp bunun adına idealizm dedi, ama bu isteğin dayandığı temel kavram olan idealizmin Türkçe'de karşılığı yoktur. İdealizmin gerisinde büyük bir düşünce sistemi vardı, bütün bir düşünce, bütün bir dünya görüşü bu kavramdan kaynaklanıyordu. "İdée" kavramına karşılık fikir sözcüğü vardı, fakat fikir sözcüğü Batı'daki gibi bütüncü düşüncenin içeriğinden yoksundu. Gökalp, Arapça fikir sözcüğünden "Mefkure" kelimesini üretti. Onu idealizmin karşılığı olarak tutundurmak istedi ve sosyolojiyi bir Mefkure bilimi olarak düşündü.

Batı'da, Eflatun'dan başlayarak günümüze kadar gelen ve dal budak salan bir idealizm felsefesi ve onun karşısında aynı soruna çözüm getirmek isteyen bir materyalist felsefe geleneği vardı. Bizde böyle bir düşünce geleneği yoktu. Bu nedenle Ziya Gökalp idealizme, fenomenolojik bir anlam değil, gerçekleşmesi gereken amaçlar bütünü olarak baktı. Durkheim sosyolojisi imdadına yetişti. Durkheim sosyolojisi 19. yüzyılın içine yuvarlandığı aşırı bireyciliğe karşı bir tepki idi, fikirde, sanatta ve hatta politikada bir tür romantizm hastalığı sarmıştı Batı'yı. Alabildiğine bir özgürlük, alabildiğine bir bireycilik insanları mutlu edeceği yerde mutsuz etmiştir. Romantik edebiyat boşluğa çarpan insanların karamsarlığını dile getiriyordu. Karamsar bir Edebiyat ve Dünya görüşü ortalığı sarmıştı. Durkheim "İntihar" adlı yapıtını bunun için yazmıştı; şaşkın, karamsar, özgürlüğün getirdiği boşlukta bunalan bu insanlara yeni bir eğitim vermek gerekiyordu. Bu da ancak topluma bağlılık, disiplin ve sosyal dayanışma ile sağlanabilirdi.

Ziya Gökalp çöken dağılan bir imparatorluğun çocuğu idi, bu durum bütün toplumu ve aydınları bir umutsuzluğa, bir karamsarlığa götürmüştü. Amansız bir yerde bulunuyordu, Türk toplumu ve Türk Devleti. Batı'da bireyciliğin ve özgürlüğün getirdiği romantik karamsarlığa karşı bizde umutsuzluktan kaynaklanan bir karamsarlık egemendi

Biraz dikkat edecek olursak, Gökalp'in Mefkûre kavramını idealizm anlamında değil, ideoloji anlamında kullanıldığını görürüz. İdeoloji, daha çok Marksçı diyalektik felsefesinin bir kavramı olduğu halde Ziya Gökalp neden Marksçılığa ve sosyalizme yönelmemiş de toplumun ve devletin kurtuluşunu Durkheim sosyolojisinin kavramlarından biri olan dayanışmacılıkta (Solidarisme) aramıştır? Çünkü Marksçılık kapitalist bir toplumun ürünü idi. Orada söz konusu olan sömürü ve çatışmadır. Ziya Gökalp kafasını kuramsal ve soyut düşüncelerden kaldırıp biraz gerçeklere bakmış olsaydı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinin gerisinde emperyalizmin ayak izlerini görebilirdi. Fakat o, yeni bir toplumun, yeni bir devletin yaratılması peşinde idi. Bunun için de sosyal bir dayanışmaya gereksinim vardı, düşüncesinin odak noktası bu oldu. Osmanlılığın yerine federatif bir Türkçülük düşlüyordu. Bu nedenle 1917 Bolşevik devrimine amaçlarını gerçekleştirecek bir umut ışığı olarak bakıyordu. Bu yeni mefkûrenin temel kavramı Osmanlılığa karşılık Türkçülüktü. Türkçülük Milliyetçilik anlamına değildi. Bir uygarlıktan diğer bir uygarlığa geçerken bağlı bulunduğumuz İslam uygarlığından neyi alıp, neyi alamayacağımızın eleştirisiydi. O "Yeni Mecmua" da tarihsel ve toplumsal gerçekleri bir yana iterek düşlediği bu yeni toplum ve devlet planının programlarını çiziyordu. Toplumun ve devletin geleceğini kendi kuramsal dünyasına yerleştirmek istiyordu. Onun bu dünyası kahraman bekleyen, üstün adam bekleyen bir dünyaydı. Bu üstün adamı bazen Enver Paşa'nın, bazen Talat Paşa'nın kişiliğinde hayal etmiş ve nihayet Mustafa Kemal'de Türk'ü Ergenekon'dan kurtaran kurdun hayalini görmüştür. Başının üstünde Osmanlı devleti için emperyalizmin son sahnesi oynanırken sanki o uçurumun eşiğinde can çekişen bir ülke yokmuş gibi "Yeni Mecmua" da geleceğe ait bir takım plan ve projeler hazırlıyordu. Mefkûre derken cezveye tutulmuş bir derviş gibi tarihsel gerçekleri kontrol etmek gereğini duymuyor, "Türk Milletindenim, İslam Ümmetindenim, Batı Medeniyetindenim" türünden bir takım sevimli tatlı formüllerle avunuyordu. Gerçekte üzerinde uzun uzun eleştirip, sonunda formüle ettiği bu önermeler ayakları havada bir takım temennilerdi. Ziya Gökalp bazen kendi düşünce dünyasında mutlu ve saf bir uykuda gezen çocuğu andırır. Ayağının altında toprak kayarken, 1918 yılının ortalarında "Rusya'daki Türkler ne yapmalı?" başlıklı bir yazı yayınlar. Yeni Mecmuada bu yazıda, Türklerin umumi ve ebedi vatanı olan Turan'da 6 egemenlik dönemi olduğunu söyler. Bunlardan üçünün yabancı, üçünün de Türk olduğuna işaret eder ve "evet bugün Rusya'daki Türk kardeşlerimizin ebedi surette bağımsızlık kazanacakları bir zamandır, fakat muntazam bir program makul bir usulle çalışmazlarsa bu millettaşlarımızın milli bağımsızlığa kesin ve sürekli olarak kavuşacakları şüphesizdir. Biz bu makalede Rusya'daki Türklerin ebedi bağımsızlığı ne suretle ele geçireceklerini göstermeye çalışacağız" der. Ve gerçekten çok güzel ve ilginç fikirleri içeren bir program taslağı önerir bu yazıda; İç kavgayı önlemek için İslamiyet ile sosyalizm arasında bir uzlaşma ve bağlantı kurmaya çalışır. Federe bir Türk devletinin kuruluş ve işleyiş programını verir bu yazıda. Bu Federe devletin başında bulunan kahramana herkesin itaat etmesi gerektiğini söyler ve "Bütün Rusya Türklerinin umumi bir serdarın kumandası altında birleşmesi elzemdir, bu umumi hükümette ülkelerden gönderilecek delegelerin teşkil edeceği umumi kongrenin intihabıyla vücuda gelebilir... Bugün Rusya Türkleri arasında zuhur edecek olan büyük kahramana Allah'ın mukaddes memuru gözüyle bakılmalı, bütün şeyhlerle alimlerin onu bir sahip kıran "cihangir" bir müceddit (yenikçi) bir münci (kurtarıcı) gibi tanımaları lazımdır. Din mümessillerinin bu hareketine aydın sınıfta iştirak etmeli onu halka bir dahi bir sahibi zuhur, bir milli kahraman suretinde göstermeleri iktiza eder. Bu sahipkıran gerek oradaki Türkler arasından çıksın, gerek buradan gitmiş olan bir kahraman olsun herhalde Turanı kurtarmak için en büyük vazifeyi o ifa edecektir. Türk mefkuresinin bütün kuvveti onun başındaki şan halesinde toplanmalıdır."

O, yeni bir toplumun yeni bir devletin yaratılması peşinde idi. Bunun için de sosyal bir dayanışmaya gereksinim vardı, düşüncesinin odak noktası bu oldu. Osmanlılığın yerine federatif bir Türkçülük düşlüyordu. Bu nedenle 1917 Bolşevik devrimine amaçlarını gerçekleştirecek bir umut ışığı olarak bakıyordu.

Ziya Gökalp'in Turan mefkûresini gerçekleştireceğini vehmettiği kahraman

Biz hepimiz şüphelerin içinde / İken vardı sende büyük itminan / Arştan sana ya ilahi bir müjde / Verilmişti yahut kutsi bir ferman. /

diye övdüğü Enver Paşa'ydı.

Osmanlı İmparatorluğu çöktükten sonra Ziya Gökalp'in 1918'de "Rusya'daki Türkler ne yapmalı?" adlı yazısındaki Turan Mefkûresi, Basmacılar serüveni ile "Arştan fermanlı" Enver Paşa'nın kalpağı altında silinip gitti ve mefkûre kavramı Donkişot'un yeldeğirmenlerine çarparak ortadan kalktı. Adını değiştirmek bile bir yarar sağlamadı. Ülkü oldu. Atatürk'ün küçük Ülkü'sü büyüdü de o büyümedi.

Çünkü köprüye yanlış ayak atılmıştı.

"Tipik bir Osmanlı aydını: Gökalp"

devdi. Mustafa Kemal Atatürk, siyasal kurtu-

Son yapıtlarından biri, Halk Partisi'nin prog-

minde değil, Atatürk'ün kazandığı zafer ile Gö-

ret etmekle yetineceğim.

Arapça ve Farsça'da karşılığı vardır. Tanzimatla beraber her alanda Batıya yöneliş başladı. Tanzimat düşünürlerinin karşısında birden iki kavram çıktı. Ki bunlar Batıdaki sistemli düşüncenin temel kavramlarıydı. Biri Liberté - hürriyet - özgürlük, diğeri eleştiri (La Critique), Liberté karşılığı olan Hürriyet Namık Kemal tarafından üretildi, eleştiriye önce muahaze denildi, olmadı, Ekrem Bey tenkit münekkit kelimesini üretti ve kendisi ilk münekkit ilk üstad oldu. Üstadlık sanat alanında eleştirmenlere verilen bir ünvandı, Ekrem Bey adına yapışık kaldı.

Hürriyetin varlık alanı olmadığı için yalnız pratikte değil düşüncede de tutulmadı, güdük kaldı. Oysa bu kavramın arkasında büyük bir düşünce sistemi ve bir sosyal sınıf vardı. Bu nedenle bizim hürriyet şairimiz Na-

KAYNAK YAYINLARI

Janusz Glowacki
"POLONYA ÖLMEDİ DAHA"
Dayanışma Sendikasını doğuran büyük grevlerin belgesel romanı
Cesaretleri ve korkaklıkları; bilgelikleri ve cesaretleri; umutları ve umutsuzluklarıyla Polonya işçileri... Onların öyküsü, olayların içinde yaşamış bir işçinin tanıklığıyla.

Nimet Arzık
ANILAR-1
TEK AT, TEK MIZRAK
Kâh çocuk, kâh genç kız gözüyle ülkemizin "yüksek" çevresi: "Başka türlü yapay, taka, affedilecek gibi olmayan." Ve "misyoner" okulları, ve "Osmanlı" aileleri, ve "küçük" insanlarıyla "kocaman bir Türkiye".

Simon De Beauvoir
YIKILMIŞ KADIN
(Şirin Tekeli'nin Önsözüyle)
Kendisini, yaşamlarını başarmış ya da başarmak için savaşan kadınların yanında hisseden bir kadın yazarın kaleminden, yaşamları başarısız sayılabilecek kadınların ve onların her birinin yaşamında var olan başarısız dönemlerinin öyküleri.

İsteme adresleri:
Babıali Cad. No. 16 (Pak Han), Kat 4, No. 401-402 Cağaloğlu-İST.
Konur Sok. 14/24, Kızılay-ANKARA
P.K. 239 Kızılay-ANKARA
İstanbul Dağıtım: Say, Deniz, Barış, Özgür, Bilgi
Ankara Dağıtım: Adaş
İzmir Dağıtım: Datic, Altay.

EMRE KONGAR

Ziya Gökalp, üzerinde çok tartışma yapılmış bir Türk düşünürüdür. Doğum tarihi bile tartışmalıdır. Damadı Ali Nüzhet Göksel, 1875'de doğduğunu söyler. Buna karşılık Cavit Orhan Tütengil, yaptığı incelemeler sonucu, doğum tarihini 23 Mart 1876 olarak belirlemiştir.

Birinci Meşrutiyet ile yaşıt olan Ziya Gökalp, İkinci Meşrutiyet döneminin düşün yaşamında çok önemli roller oynamıştır.

Ömrü vefa etseydi, Atatürk'ün başarılı askeri ve siyasal eylemi sonunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti çizgisinde de çok önemli katkılar yapması beklenirdi. Çünkü Ziya Gökalp, o dönemin bütün düşünürleri gibi, "bilimsel doğruların" değil, "siyasal kurtuluş"un peşin-

luşu gerçekleştirince, artık, tüm kişiliği ve düşünceleriyle onun "fikriyatını" yapmaya hazırdı. Ne yazık ki, ömrü yetmedi. Yoksa, Cumhuriyet tarihimizin bugün de eksikliği duyulan "ideoloji" üretimine önemli ögeler kazandırabilirdi.

YAŞAMININ TEMEL ÇİZGİLERİ

Gökalp, Diyarbakır'da doğdu. Babası o dönemde ender raslanan bir "bürokrat-yazar" idi. Tevfik Efendi, çeşitli memurluklar yanında, Diyarbakır Valiliği'nin yayın organı olan **Diyarbakır** gazetesinin başyazarlığını da yapmıştı. Hiç kuşkusuz Ziya Gökalp'in kişiliğinin ve kafa yapısının biçimlenmesinde babasının etkisi büyük olmuştur. Baba açısından "şanslı" bir çocuktu Ziya Gökalp.

Gökalp'in kişiliği psikolojik açıdan "bunalım", toplumsal açıdan ise, "kurtarıcılık" ana kavramları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Yaşamı ise, hapisler, sürgünler ve iktidar koltuğu arasında gidip gelmiştir.

Yüksek öğrenimini, parasız yatılı "veteriner okulu"nda İstanbul'da sürdürmüştür.

Gençlik bunalımı sırasında intihar girişiminde bulunmuş, hayatı zorlukla kurtarılabilmiştir.

İstanbul, Gökalp için, eğitim amacına yönelik olduğu kadar, siyasal eylemini sürdürmesi için de bir ortamdır. Nitekim, burada ağırlık verdiği etkinlik, eğitimden çok "devrimci" eylemdir. Sonunda, bir yandan okulda Fransızca kitaplar okuduğu, öte yandan Ayasofya'da bildiri dağıtırken yakalandığı için okuldan atılır. Bu arada tutuklanır ve on ay hapis yatar. Sonra da Diyarbakır'a sürülür. Orada da gözaltına alınır.

Gökalp'in kişiliği psikolojik açıdan "bunalım", toplumsal açıdan ise, "kurtarıcılık" ana kavramları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Yaşamı ise, hapisler, sürgünler ve iktidar koltuğu arasında gidip gelmiştir.

O sırada "devrimci" kişiler ve akımlar "İttihak ve Terakki" şemsiyesi altında toplanmaktadır. Gökalp da Meşrutiyet'ten sonra Cemiyetin Diyarbakır şubesini kurar.

Bir süre sonra Cemiyetin Merkez Yönetim Kuruluna seçilir. Selanik'e gönderilir. Burada İttihak ve Terakki okulunda sosyoloji dersleri okutmaya başlar. 1910 yılından sonra yazılarında Ziya Gökalp adını kullanmaya başlar. **Genç Kalemler Mecmuası, Yeni Felsefe Mecmuası, Türk Yurdu** dergisi ve **Tanin** gazetesi, yazı yazdığı yerlerdir.

Balkan Savaşı sırasında Istanbul'a gelir. İttihat Terakki'nin iktidara tümüyle el koymasından sonra ilk, orta ve lise programları ve üniversitenin dersleri ile ilgili düzenlemelere yardımcı olur. Bu arada Edebiyat Fakültesi'nde Sosyoloji kürsüsünü kurar. Fuad Köprülü ve Necmettin Sadak, onun etkilediği ve yetiştirdiği kişiler arasındadırlar.

İstanbul'un işgalinden sonra İngilizler tarafından tutuklanır. Önce Limni'ye sürülür, ve hapsedilir. Sonra Malta'ya sürülür.

1921'de Malta sürgünlerinin serbest bırakılmasıyla Ankaraya döner. Diyarbakır'a giderek, **Küçük Mecmua**'yı çıkarır. Daha sonra, Ankara'da "Telif ve Tercüme Encümeni"ne başkan olarak atanır. 1923 seçimlerinde Diyarbakır'dan milletvekili olarak Meclis'e seçilir.

ramını desteklemek için yazdığı **"Doğru Yol"** adlı broşürdür.

Sık sık bozulan sağlığı bir kez daha ciddi bir biçimde sorun olur. Atatürk'ün yurt dışında tedavi edilmesi önerisi yerine getirilemeden 25 Ekim 1924 tarihinde yaşamdan ayrılır.

TÜRK SİYASAL VE DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YERİ

Pek çok konuda olduğu gibi Ziya Gökalp konusunda da temel ve yerleşik bir takım ifadeleri ard arda sıralayıp geçeriz genellikle. "Sosyolojinin kurucusudur", "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak biçiminde ifade edilen bir bireşimden yanadır", "Türk Milliyetçiliğinin babasıdır", "Atatürk'ün akıl hocasıdır" gibi ifadeler Ziya Gökalp ile birlikte akla gelen yargılardır. Oysa bunların bazıları önemli başka gerçekleri gizlemekte, hatta bazıları da tümüyle yanlış nitelik taşımaktadır.

Ziya Gökalp'in Türk siyasal ve düşünsel tarihindeki yeri saptanırken ilk akılda tutulacak ilke, temel güdüsünün "siyasal eyleme dönüşecek bir düşünce yoluyla vatanı kurtarmak" olduğudur. Bir başka deyişle, Ziya Gökalp da, batan bir İmparatorluğun kurtarıcılığına soyunmuş tipik bir Osmanlı aydınıdır. Sonunda kuşkusuz, bir siyasal eyleme dönüşecek olan böyle bir "kurtarıcılık" görevi için Gökalp önce "tefekkür"ü, yani düşünce planında hazırlık ve üretim yapmayı seçmiştir.

Gökalp'in bu yanı onu, önce öteki asker "kurtarıcılardan" sonra da "sivil politikacılardan" ayıran en önemli özelliğidir. Ancak Prens Sabahattin, onu anımsatacak bir tutum ve davranış içinde görülebilir. Fakat Gökalp'in merkeziyetçi tutumuna karşı Prens Sabahattin'in "ademi merkeziyetçiliği" ve İttihatçılarla ters düşmesi onu, Gökalp gibi etkin olmaktan ve Türk düşünce tarihine imzasını atmaktan alıkoymuştur.

Gökalp ile Prens Sabahattin arasındaki bir başka karşılaştırma daha, Gökalp'i iyice anlamamıza yardımcı olacaktır: Sabahattin siyasal eylemi ile düşünce üretimini iç içe götürmüştür. Siyasal mücadelesi ile (ki bu mücadele zaman zaman bir "liderlik" mücadelesine de dönüşmüştür) sosyolojik düşüncelerini eş zamanlı olarak ortaya koymuştur. Oysa Gökalp siyasetin içinde gözükmekle birlikte, ağırlığı sürekli olarak düşünce üretimine vermiş, "kurtarıcılık" mücadelesinde fraksiyonlar arası savaşa katılmak yerine, önce İttihatçılar, sonra da Mustafa Kemal Atatürk haraketi içinde yer alarak, enerjisini boşa harcamamıştır.

İşte sivil bir düşünce adamı olarak "kurtarıcılık" görevini yerine getirmeye çalışan Gökalp, bu görevinde, sürekli olarak dergicilik yapmış ve en etkin silah olarak da "toplumbilim" ya da o zamanki deyimiyle "içtimaiyat" disiplinine sarılmıştır. Gökalp için toplumbilim, İmparatorluğun kurtarılmasında doğru yolu gösterecek bir yöntemdir.

Atatürk nasıl Fransız Devriminin temelindeki siyasal felsefenin etkisi altında yetişmişse, Gökalp da, aynı dönemin "toplumbilim" anlayışı içersinde yetişmiştir. Gökalp ile Atatürk'ün düşünceleri arasındaki koşutluğun ilk nedeni budur.

Gökalp ile Atatürk arasındaki ikinci koşutluk, Mustafa Kemal Atatürk'ün, Gökalp'in düşlemekte bile güçlük çektiği ve uğrunda mücadele için İttihatçılara katıldığı "kurtuluşu", hem de sıcak bir savaştan sonra ve Batıya karşı, elde etmiş olmasıdır.

Düşünce adamı Gökalp, başarı politikacıasker Mustafa Kemal Atatürk'ün çizgisine tüm kalbiyle sığınmıştır. Çünkü Atatürk, bir düşünce adamının özlediği "kurtuluşu" silahı ve örgütlenme gücü ile kazanıvermiştir.

Gökalp ile Atatürk arasındaki ilişki, Gökalp'in Atatürk'ün "akıl hocası" olması biçi-

kalp'e "Doğru Yol"u göstermiş olmasında yatar. (1) Çünkü o sıralarda Gökalp, Atatürk'ün "Ulusal Devlet" anlayışından çok uzakta, gerçekçi olmayan bireşimler peşindedir. Aslında bu bireşimler İmparatorluğu kurtarmaya çalışan İttihat ve Terakki'nin peşinde olduğu çözümlere uygun bireşimlerdir. Gökalp, düşünce yapısı açısından siyasetçilere yol gösteren değil, siyasetçilerin çözümlerinden etkilenerek çıkışlar arayan bir nitelik sergiler.

GÖKALP'İN KATKILARI

Gökalp'in ikisi genel, ikisi özel dört katkısından büyük bir rahatlıkla söz edebiliriz. Genel katkıları Türkiye'ye "sosyoloji"yi sokmuş olması ile, Türk Tarihine ilişkin olarak yaptığı çalışmalardır. Özel katkıları ise toplumbilimdeki "toplumsal bilinç" (kollektif şuur) kavramını ve Türk Ulusçuluğu idealini işlevsel bir biçimde Türk Düşünce Yaşamına sunmuş olmasıdır.

"İçtimaiyat İlmi" Gökalp sayesinde Osmanlı-Türk toplumunda bir kimlik kazanmıştır. Yine Gökalp, bu bilim dalının Üniversiteye girmesinde öncü rol oynamıştır .Günümüzde toplumsal bilimlerin Türkiye'de, öteki Orta Doğu ülkelerine göre çok ileri olmasının ardında, Gökalp'in çabalarını görmemek olanaksızdır.

Türk Tarihine ilişkin olarak yaptığı çalışmalar ise, bir yandan toplumsal ve ulusal bilincin gelişmesine katkıda bulunurken, öte yandan, toplumumuz hakkında tarihsel açıdan bilgi birikimine yardımcı olmuş, tüm bunlara ek olarak da "tarihe toplumbilimsel açıdan bakma" yöntemi hakkında öncülük görevini yerine getirmiştir.

Özel katkıları açısından, Gökalp, biri toplumbilimsel, öteki siyasal-ulusal iki kavramı, birbirine bağlı olarak geliştirmiştir. Toplumun, bireylerin aritmetik toplamından farklı bir nitelik taşıdığını ortaya koyduğu gibi , bunun bir "bilinç" işi olduğunu da vurgulamıştır.

"Toplumsal bilinç" kavramından "milli mefkûre" kavramına gitmiş, bugünkü deyimle "ulusal bilinç" olayını, Türk Milliyetçiliği için işlevsel bir biçimde kullanmıştır.

O dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'da gelişen milliyetçi akımlar sonunda parçalanıp yok olduğunu, buna rağmen hâlâ İmparatorluğun sahibi olan Türklerin (İmparatorluğun sahibi olduklarından dolayı) olayı, Türk Milliyetçiliğini öne sürecek biçimde çözümleyemediklerini düşünürsek, Gökalp'in önemi ortaya çıkar.

GÖKALP'İN YANLIŞLARI

Hiç kuşkusuz, tüm düşünürler ve tüm bilimadamları gibi, Gökalp'in de birçok eksiği ve yanlışı vardır. Bunlar çoğunlukla, bir yandan toplumbilimin Avrupa'da bile henüz çok gelişmemiş olmasından, öte yandan da yabancı kavramları Osmanlı'ya, hem de yıkılış döneminde ve müthiş bir kargaşa içinde aktarmaktan doğuyordu. Bu nedenle, belki eksik ve yanlışları bizlerin eksik ve yanlışlarından daha kolay bağışlanır nitelik taşır. Ben burada, yalnız önemli bir yanlışının üzerinde duracağım. O da "Hars" ve "Medeniyet" ayrımıdır.

Gökalp'in Hars ve Medeniyet ayrımı tümüyle yanlıştır. Merak edenler bu ayrımın ayrıntılarını, Gökalp'in çalışmalarında, ya da Gökalp üzerinde yapılmış olan incelemelerde bulabilirler.(2) Ben yalnızca temel yanlışa işa-

Gökalp "Hars"ı "ulusal kültür" anlamında kullanmaktadır. "Medeniyet" kavramını ise birden çok ülkenin birleşerek oluşturduğu "uygarlık" anlamında.

İlk bakışta, "maddi kültür", "manevi kültür" ayrımını anımsatan, bu nedenle de kabul edilebilir bir sınıflama izlenimi bırakan bu ayrım, kesinlikle "maddi" ve "manevi" ayrımına bağlı değildir. Tam tersine, Gökalp'in saydığı yedi alanda "esteklik" ve "güzel sanatlar" gibi dallar da vardır ve bütünbu alanlarda hem "hars" hem de "medeniyet" etkinlik gösterir. Demek ki, "hars" ile "medeniyet" arasındaki ayrım maddî, manevî ayrımına indirgenemez. Ben olayı, Gökalp'in lehine, çok zorlayarak, bir "sosyal yapı", "kültürel yapı" ayrımına oturtmaya çaba gösterdim. Fakat, Gökalp'in iddialarına baktığımda buna da olanak bırakmadığını gördüm. Gökalp'in ayrımında, çağdaş bilimin kavramları açısından kullanılabilecek tek sınıflama, "ulusal" ile "uluslararası" sınıflamasıdır. Bunun ise, değerler, inançlar ve toplumsal kurumlar açısından "niteliksel" bir fark yaratmadığı ortadadır. Zaten Gökalp'in yanlışı da "coğrafi, ya da "niceliksel" olan, yani yalnızca etkilediği insanların sayısına ve siyasal birimine göre, ulusal sınırlar içinde kalan ögeler ile, ulusal sınırları taşan ögeler arasında "niteliksel" fark aramasında yatmaktadır. Ulusal sınırlar içinde kalan ögeler ile, ulusal sınırları aşan ögeler arasındaki fark, "kabul edilmelerindeki yaygınlık"tır. Bunun, yani "kabul yaygınlığının" ardında ise, esas olarak "etkileşim" ögesi yatmaktadır. Bu ise, "ulusal" olan ile "uluslararası" olan arasında nitelik farkı yaratan bir öge değildir.

"Toplumsal bilinç" kavramından "milli mefkûre" kavramına gitmiş, bugünkü deyimle "ulusal bilinç" olayını, Türk Milliyetçiliği için işlevsel bir biçimde kullanmıştır.

SONUÇ

Türkiye'deki pek çok terslikten biri de, tarihimizdeki insanlara önyargıile yaklaşmaktır. Yani, önce kendi düşünce ve tutumumuza göre bir insanı yargılar ve bir yere oturturuz. Sonra da ona, baştan "olumlu" ya da "olumsuz" biçimde yaklaşırız. Oysa bu tür yaklaşım, bizi gerçeklerden, tarihimizden ve doğrulardan uzaklaştırır. Yapılması gereken tam tersidir. Önce adamı araştırmak, öğrenmek, anlamak, tanımak gerekir. Daha sonra, kendi günün koşulları içinde yerleştirmek çabası da esirgenmemelidir. Yargı ise, son aşamada verilebilir ve aslında gerekli de değildir. Gökalp'i neye göre "olumlu" ya da "olumsuz" olarak yargılayacaksınız? Bazı düşünce akımlarının ve ideolojilerin ona sahip çıkması, ya da bazılarının onu yadsıması neyi değiştirir ki?

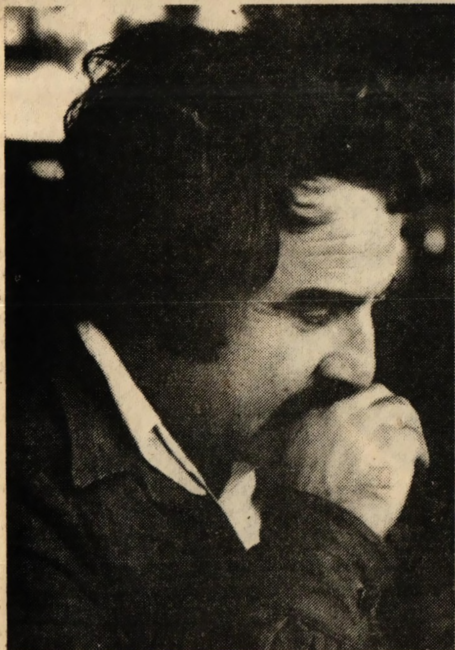
Gökalp, yanlış ve eksikleri (hepimiz gibi) olan, fakat Türkiye'nin gerek siyasal, gerekse düşünsel tarihinde bir dönüm noktasını belirleyen bir bilimadamıdır. O'nu ne yanlışsız, eksiksiz, adetâ insanüstü bir varlık haline getirelim, ne de düşünsel ve siyasal tarihimizdeki yerini yadsıyalım. Onu daha iyi anlamaya, daha iyi anlatmaya çalışalım.

---

(1) Bilindiği gibi Gökalp Halk Fırkası'nın programını açıkladığı broşürüne "Doğru Yol" adını vermiştir.

(2) Bu konuda benim derlediğim **Türk Toplumbilimciler I.** Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982'de Gökalp bölümüne bakılabilir.

20. Antalya Şenliği'nde Özdemir Nutku ile Akdeniz'e doğru söyleşi

Özdemir Nutku

HİLMİ ZAFER ŞAHİN

Uluslararası Antalya Sanat Şenliği'nin film yarışmasının sonuçları açıklandıktan sonra, seçici kurulun başkanı Özdemir Nutku'nun sinemamız ve Antalya Şenliği üzerine düşüncelerini almak için, şenlik süresince kaldığı Konyaaltı Belediye Tesislerinde söyleşi yaptık.

Türkiye'de sinemanın bugünkü durumu üzerine düşünceleriniz...

Son yirmi yıldır, gerçek sinema sanatı yönünden ileri adımlar atıldı. Hemen her yıl bir Türk filmi, yabancı şenliklerde ödül alacak yetkinliğe erişmiştir. Gerçek sinema sanatını ortaya çıkaracak yönetmenler, senaristler, oyuncular ve bunlara sermaye koyacak yapımcılar çıkmıştır. Ancak 1983-84 dönemine göz atacak olursak, çevrilmiş ve çevrilmekte olan 40 kadar filmin ancak 5-6 tanesinin gerçek sanat filmi olduğunu görürüz. Demek ki çevrilen filmlerin ancak % 12,5'u Türk sinemasına katkıda bulunabilecektir. Geriye kalan % 87,5 ne yazık ki genel anlamı içinde "arabesk" diyebileceğimiz, insanımızın duygularını sömüren filmlerdir. Bu filmlerde bir şablon halinde, inandırıcı olmayan acıklı durumlar, seks sahneleri, yumruklu-kavgalı çatışma sahneleri olduğu kadar, halkımızın çocuk sevgisini sömürerek para kazanmaya yönelik bölümler de çoktur. Kısacası, insancıl ve toplumsal bir katkıda bulunmadan, halkın duygularını alabildiğine sömüren işletmeler ne yazık ki ön plandadır. Bu şu demektir, Türkiye'de giderek lümpen kültür, aydın kültürünün önüne geçmekte ve bu da sanatsal yozlaşmayla birlikte, toplumsal yozlaşmaya yol açmaktadır."

Bu yozlaşma karşısında, Yeşilçam'da oyuncu, yönetmen, yapımcı, senarist olarak neler yapılabilinir?

"Bu sorunuzu Yeşilçam'da ne yapılabilinir değil de, genelde Türk sineması için ne yapılabilinir diye sormanızı isterdim. Çünkü tek başına Yeşilçam'da yapılacak bir şey yoktur. Bugün "Yeşilçam"adı ne yazıkki kö-

leri, senaristler ve sinema sanatçıları yetişmiştir. Yine bu kuruluş yoluyla belgesel filmcilik, sinema araştırıcılığı ve belgeliği oluşmuştur. Bu gibi devlet kuruluşları, sinemanın toplum gelişmesinde önemini kavramış ulusların devlet anlayışının temeli olmuştur. Bu devlet anlayışı, sanatın temeli olan özgürce gelişme ilkesini kabul etmiş, sinema sanatına hiçbir kısıtlama getirmeyen bir felsefeyi kapsar.

Koşullardan biri de, sinemanın yurt çapında yaygınlaşmasıdır. Sinema sanatının gelişmesi yalnızca iyi filmler üretmekle elde edilemez. Bu üretilmiş filmlerin toplum içinde yaygınlaştırılmasıyla sağlanabilinir. Bunun için sinema seyircisine çekici gelecek sinema salonlarının ya da işletmecilik anlayışının ortaya çıkması zorunludur. Ne var ki Türkiye'de çoğu kentimizde doğru dürüst sinema salonunun olmayışının en önemli nedenlerinden biri, sinema işletmecilerinin yaşamalarını sağlayacak olanakları ortaya çıkartmamış olmamızdır. Bugün bir Maltepe sigarası fiyatına sinemaya girilebiliniyor. Sinema sahibi bu ücretin % 35'ini belediye resmi olarak ödüyor ve kendine yalnızca 13 adet Maltepe sigarası kalıyor. Bu 13 adet Maltepe sigarasıyla perdesini mi onarsın, makinesini mi yenilesin, filmini mi alsın? Yaşaması için yalnızca film alması gerektiğinden her şeyden önce film almaya yönelecektir, ama nasıl filmler? Hong-kong ve korsan şirketler yapımı filmler alarak ve dolayısıyla toplumun ruh sağlığıyla oynayarak ekmek parasını çıkartmaya çılaşacaktır. Öbür yanda sinema seyircisi, genellikle bilet ücreti olarak ödediği miktarın daha üstünde bir miktarı sinema büfesine ödemektedir. Söz gelimi ABD'de bir Coca Cola 25 senttir. Sinema bilet ücreti ise 8-11 dolar arasında değişir. Demek ki en azından Coca Cola sinema bilet ücretinin otuz ikide biri kadardır. Türkiye'de ise sinema büfelerinde Coca Cola'nın fiyatı sinema bilet fiyatlarıyla aynıdır. Bu bir insafsızlıktır. Yerel yönetimlerin gerek bilet ücretlerini, gerekse rüsumu akılcı ve sinema sanatını geliştirici bir ölçüde saptamaları doğru bir yaklaşım olur. Bunu sağlamada devletin büyük katkısı olabilir. Sinema kanununa koyacağı buna ilişkin maddelerle sinemayı koruması altına aldığı kadar, bu sanatı da desteklemiş olur.

Bu koşulların yanısıra, önemli olan bir başka husus da, korsan video konusudur. Devlete hiçbir vergi ödemeden bedavadan çektikleri filmleri çay ve kahve parasına kahvehanelerde oynatan avantacılar bir açıdan sinema sanatının gelişmesini geciktirmektedirler. Bundan ne avantacılar ne de kahvehaneler sorumludur. Video işinin düzenlenmesi, ciddi bir işleme bağlanması, yerel yönetimlerin ve başta da devletin sorumluluğundadır. Devletin sinemayı koruma koşullarından biri de video konusunda olmalıdır.

Antalya Uluslararası Sanat Şenliği üzerine düşünceleriniz...

Ülkemizde bir kentin başlatmış olduğu bir şenliğin uzun bir süre yaşayabilmesi çok sevindirici bir olay. Sinema ağırlıklı Uluslararası Antalya Şenliği yirmi yaşına basmış durumdadır. Yine bütün Antalya'nın sokakları değişik gösterilere tanık olmaktadır. Ancak bu güzel kentteki bu önemli şenliğe filmlerin katılma oranı bu yıl da oldukça azdır. Sözgelimi yedi uzun metrajlı, 7 kısa metrajlı film yarışmaya girmiştir. Buna iki temel gerekçe gösterebilirim. Birincisi başta da belirttiğim gibi sanat filmlerinin azlığı, ikincisi de belediyece verilen ödülün parasal kısmının bugünün koşullarına göre az oluşu ve belediyenin yarışma kazanan filmlerin gösterimi için bir ayrıcalık tanımamasıdır."

Bu ayrıcalıklardan neyi kastediyorsunuz?

"Ayrıcalık şunlar olabilir: Belediye teşvik niteliğinde olmak üzere, yarışma kazanan filmlerin gösterim rüsumunda indirim yapılabilir ya da kaldırılabilir. Özellikle şu son yıl içinde bir vakfın sinema film yarışması açmış olması ve Antalya Belediyesinin ortaya koyduğu parasal ödülün 2,5 misli tutarındaki bir parasal ödül koyduğunu ilan etmesi düşünülecek olursa ve belediyenin sınırlı parasal olanakları içinde, yarışma kazanan filmlere bir avantaj sağlaması gerekir.

Tiyatromuzun önemli sanatçılarından biri olan Genco Erkal'ın iki yıl arka arkaya ödül alması konusunda düşünceleriniz...

"Bu kısaca şu anlama gelir; tiyatronun kazancı olan bir sanatçının, sinema içinde kazanılmış olmasıdır. Dünya sinemasının büyükyıldızlarının önemli bir kısmı tiyatrodan gelmişlerdir. Tıpkı sinema yönetmenlerinin gelmiş olması gibi... Tiyatro sinemanın anasıdır. Sinema da tiyatronun meşru çocuğudur. Genco Erkal'ın özellikle bu yıl birinci seçilen "Faize Hücum"daki kompozisyonu kalıcı olacak nitelikte başarılıdır. Doğal olarak bu başarıda, yönetmen Zeki Ökten ve senarist Fehmi Yaşar'ın katkıları büyüktür."

Antalya Şenliği'ndeki diğer etkinlikler üzerine düşünceleriniz?

Başta da belirttiğim gibi, her ne kadar şenliğin adı uluslararası sanat şenliğiyse de, eldeki olanaklar çerçevesi içinde bir dereceye kadar başarılı olmuştur. Sözgelimi tiyatro, Müşfik Kenter gibi büyük bir oyuncunun tek kişilik tiyatrosu dışında başka hiç bir faaliyeti olmamıştır. Sevim ve Erol Deran'ın Klasik Türk Müziği konseri dışındaki konserler bir gazino gösterisi özelliklerini taşımıştır. Bu arada Meral Bilgin Kaygun'un seramik sergisiyle, Necati Abacı'nın grafik-portre sergisini ve bir de Oğuz Altunseçen'in su altı fotoğrafları sergisi çok ilginç ve şenliğin önemli etkinlikleriydi. Çeşitli yerlerde düzenlenen halk oyunları gösterileri de şenliğe renk kattı. Ancak en önemli etkinlikler arasında yabancı filmgösterilerinisayabilirim. Bu da şenliğin sinema ağırlıklı olmasında başka bir etkendir...

Haftanın Filmleri

NEZİH COŞ

Şahit

"Eye Witness-The Janitor" / Yönetmen: Peter Yates / Oyuncular: William Hurt, Sigourney Weaver, Christopher Plummer, James Woods, Pamela Redd / ABD filmi, 1981 / Süresi: 102 dakika / Getiren: Özen Film / SİTE'de

İngiliz asıllı yönetmen Peter Yates (doğ. 1929), Cliff Richardslı **Yaz Tatili** (Summer Holiday, 1962) ile ortaya çıktıktan sonra, ancak Hollywood'da çektiği **Gangsterin Kaderi** (Bullitt, 1968) ve **İki Sevgili** (John and Mary, 1969) gibi filmlerle adından söz ettirebilmişti. Son iki filmden ilki iyi anlatılmış bir polisiye, diğeri New Yorklu iki gencin yakınlaşmaları üzerine kurulu, ruhbilimsel yönü güçlü, duyarlıklı bir aşk filmiydi. Yates'in filmografisinde bu iki tür ve iki anlayış, kimi zaman bağımsız biçimde, kimi zaman iç içe geçerek, ama hiçbir vakit yukardaki iki filmin düzeyine ulaşamadan varlığını sürdürdü. **Şahit,** Yates sinemasının bu iki eğilimini de içeren yeni bir örnek.

Steve Tesich'in özgün senaryosu, bir iş hanının gece bekçiliği ve temizliğinden sorumlu 30 yaşındaki bir gencin, Darryl Deever'in (W.Hurt) çevresinde gelişiyor. Deever, bir gece kişiliğiyle kuşku veren Vietnamlı bir işadamını bürosunda ölü bulunca, polisiye bir entrikanın içine düşüyor. Deever'in Vietnam'da birlikte çarpıştığı en yakın arkadaşı Aldo (J.Woods) bir süre önce Vietnamlı tarafından işten atıldığı için, polisin başlıca katil zanlısı oluyor. Aldo'nun kızkardeşi Linda (P.Reed) ile sözlü bulunan, ama onu sevmeyen Deever, olay nedeniyle gerçek aşkı olan ve izlencelerini kasetleyip sakladığı TV muhabiri Tony Sokolow'la (S.Weaver) tanışıyor; katili bildiği izlenimini verip onunla yakınlaşma olanağı buluyor. Film, bir polisiye bir dokusu olacağı duyumsanan film, öte yandan kapıcı Deever'in gündelik yaşantısından pek çok olağan bölüm sunarak hem bir iç gerilim, hem de alabildiğine doğallık ve inandırıcılık kazanıyor. Yönetmen kimi olağan öğeleriyse çarpıcı, heyecanlandırıcı biçimde işliyor. Örneğin Deever'in cesedi bulduğu gece, evinde iri-yarı ve şakacı köpeği tarafından (seyirci için ilk kez) karşılanması ya da Aldo'nun çöp boşluğunun ağzını kapatmak isteyip bilmeden Deever'i tehlikeye atması gibi sahneler seyircide şok etkisi yapıyor. Ancak senaryonun SSCB'den ABD'ye kaçak Yahudi sokma işleriyle ilgili yan bölümü biraz eklenti özelliği taşıyor. Bu bölümde Sovyet sınır görevlilerinin rüşvet yeme olgusu da ayrıca fazla kasıtlı ve "Amerikan işi" kaçıyor. Bunun dışında Yates, iyi hesaplanmış, iyi kurulmuş öyküsü, insan ilişkilerini (hatta sınıf çelişkilerini) belli bir duyarlıkla işleyerek rahatça geliştiriyor. Deever'in olduğu kadar, onun sakat ve yaşlı babasının, Aldo'nun, Linda'nın, Tony'nin kişisel sorunları ve dünyaları da boyutlu biçimde yansıtılıyor.

Filmin hareketli sahneleri birinci sınıf bir işçiliğe sahip. Hollywood'un yeni yeteneklerinden William Hurt, çizdiği donuk ama sempatik, gözlüklü kapıcıkom pozisyonunda başarılı. W.Allen'ın **Annie Hall** ve R.Scott'ın **Yaratık** filmlerinin kadın oyuncusu S.Weaver da rahat bir

SANAT ÇİZELGESİ

Hazırlayan: Cemile Özdemir

DEVLET

maktadır. Oysaki Türk sinema sanatı için, Yeşilçam'ın ülkemiz sözkonusu olduğunda uzun deneyiminden ve deneyimli elemanlarından yararlanmak gerekir. Sorun Yeşilçam değildir. Sorun Türk sinemasıdır. Yeşilçam bu sorunun içinde üzerinde durulması gereken bir konudur. Yani Yeşilçam bir sorun değil, konulardan biridir. Daha geniş çaplı bir sorunun içinde durulması gereken bir konudur. Yeşilçam'ın 5-6 sanat filmi yerine daha çok sayıda sanat filmi üretebilmesi için çeşitli koşulların sağlanması gerekir.

Bu koşullar sizce nedir?

"Bu koşullar aslında genelde Türk sinemasının gelişmesine ilişkindir. Sözgelimi en önemli koşullardan biri, yıllardan beri tartışılmakta olan Türk sinemasının devlet tarafından çok ciddi bir biçimde korunması, desteklenmesi ve yaşatılmasıdır. Eğer İtalya'da "Cine Citta" kurulmamış olsaydı, bugün İtalyan Sineması ufak tefek farklarla Türk sinemasının bugünkü durumunu yaşayacaktı. Oysa bu devlet kuruluşu İtalyan Sinemasının dünya sanatı içinde sözü edilir, önemli bir okul olmasını sağlamıştır. Buradan yeni, çağdaş yönetmenler, görüntü yönetmen-

YILIN SERGİSİ

TÜRK RESMİNİN USTALARI

Halil Paşa	**Nurullah Berk**
Hoca A. Rıza	**Arif Kaptan**
Nazmi Ziya	**İlhami Demirci**
Namık İsmail	**Bedri Rahmi**
Avni Lifij	**Fahrünisa Zeid**
İbrahim Çallı	**Orhan Peker**
Sami Yetik	**Ayetullah Sumer**
Osman Asaf	**Pertev Boyar**
Hikmet Onat	**İbrahim Safi**
Feyhaman	**Zonaro**
Şevket Dağ	**Civanyan**
Ruhi Arel	**Mahmud Cûda**
M. Ali Laga	**Eşref Üren**
Zeki Kocamemi	**Şefik Bursalı**
Fikret Mualla	**Edip Hakkı**
Cemal Tollu	**Eren Eyüboğlu**
Şeref Akdik	**Abidin Dino**
E. Kalmık	**Avni Arbaş**
N. Kalmukoğlu	**Ali Çelebi**
H. Çizel	**Malik Aksel**
H. Vecih	**Elif Naci**
Hamit Görele	**Şükriye Dikmen**

Nuri İyem

45 ressamdan 75 tablo

22 Ekim C.tesi Saat 13'den itibaren teşhir edilerek satışa sunulacaktır.

Galeri 5 Kasım C.tesi saat 18'e kadar (23, 29, 30 Ekim dışında) her gün saat 11/19 arası açıktır.

ÜMİT YAŞAR
SANAT GALERİSİ

İstiklâl Cad. Paşabahçe Yanı, Terkos Çıkmazı Yapıkur Hanı Kat 1. No.27-34 Beyoğlu-İstanbul, Telefon: 144 96 33

TİYATROLARI

İSTANBUL

"MİKADO'NUN ÇÖPLERİ" (Melih Cevdet Anday)/AKM Oda Tiy./Sl, Çrş, Prş, Cm, Ctsi.

ANKARA

"AK TANRILAR" (Güngör Dilmen)/ Büyük Tiy./Cm. ve Pz.
"MİNE" (Necati Cumalı)/Yeni Sahne/Ptsi. hariç her gün.
"KANLI NİGAR" (Sadık Şendil)/Altındağ Tiy./ Ptsi. hariç her gün.
"KARACAOĞLAN"/Küçük Tiy./Cm, Ctsi. ve Pz.

İZMİR

"KÖŞEBAŞI"/ İzmir Tiy./Ptsi.hariç her gün.

BURSA

"MAKİNE"/A.V.Paşa Tiy./Sl. Çrş. ve Prş.

ERZURUM

"KARACAOĞLAN"/ Erzurum Tiy./ Çrş. ve Prş.

KONYA

"SARI NACİYE"Konya Tiy./Cm. ve Ctsi.

BOLU

"ACILI TOPRAK"/Bolu Tiy./ Cm. ve Ctsi.

ANTALYA

"ACILI TOPRAK"/ Antalya Tiy./Çrş, Prş. ve Cm.

ŞEHİR TİYATROLARI

"FİGARONUN DÜĞÜNÜ" (Beaumarche)/Harbiye Ş.Tiy./Çrş, Prş: 21.00, Pz: 15.30-19.00
"HEPSİ OĞLUMDU" (Arthur Miller)/ Fatih Ş.Tiy./Çrş,Prş: 21.00, Pz: 15.30- 19.00
"MACBETH" (Shakespeare)/ Harbiye Ş.Tiy./Cm: 21.00, Ctsi: 15.30-21.00
"ONİKİ ÖFKELİ ADAM" (Reginalt Rose)/ Fatih Ş.Tiy./Cm: 21.00, Ctsi: 15.30-21.00
"SEVDİĞİM ADAM" (Recep Bilginer)/Üsküdar Ş.Tiy./Cm: 21.00, Ctsi: 15.30-21.00
"SUSUZ YAZ" (Necati Cumalı)/ Üsküdar Ş.Tiy./ Çrş, Prş: 21.00, Pz: 15.30-19.00
"ŞİMDİ SIRASIMI" (Feydeau)/Kadıköy Ş.Tiy./Cm: 21.00, Ctsi: 15.30-21.00, Pz: 15.30-19.00

ÖZEL TİYATROLAR

"ANNA'NIN 7 ANA GÜNAHI" (Brecht)/ (Ortaoyuncuları) Küçük Sahne/ Cm: 18.30, Ctsi, Pz: 15.30- 18.30

"İKİZ KARDEŞİM DAVİD" (Ted Allen)/ Enis Fosforoğlu Tiy./Çrş, Prş, Cm, Ctsi: 21.15, Çrş, Ctsi, Pz: 15.30

"Mikado'nun Çöpleri" oyununda Engin Şenkan ve Serpil Tamur bir sahnede..

"KALDIRIM SERÇESİ"/Şan Tiy./Ptsi, Cm: 21.15, Ctsi. Pz: 14.30
"KELEBEKLER ÖZGÜRDÜR"/Hadi Çaman- Yeditepe Oyuncuları/ Kenter Tiy./
"KOLTUKTAN KALKMAYAN ÇOCUK"/(Çocuk Oyunu) /Hodri Mey.Kül.Mer./Ctsi, Pz: 10.00
"NASREDDİN HOCA VE EŞEĞİ" (Z.Diper)/Bizim Tiy. (Üsküdar Sunar)/Ctsi, Pz: 11.00
"ÖP BABANIN ELİNİ"(H.Fahri)/T.Gelenbe Tiy./Ptsi. hariç her gün:21.15, Ctsi: 15.30, Pz: 18.00

SERGİLER

İSTANBUL

Akbank Osmanbey Sanat Galerisi: **Canan Tekpınar,** resim (28 Ekim'e kadar)
Akbank Nişantaşı Sanat Galerisi: **Fatma Eye,** resim (28 Ekim'e kadar)
Akbank Bebek Sanat Galerisi: **Ahmet Arısan,** resim (4 Kasım'a kadar)
Baraz Sanat Galerisi: **Okşan Tezer,** resim (29 Ekim'e kadar)
Garanti Bank Sanat Galerisi: **D Grubu 50. Yıl Resim ve Heykel Sergisi** (Sanatçıları: **Nurullah Berk, Cemal Tollu, Elif Naci, Zeki Faik İzer, Abidin Dino, Zühtü Müridoğlu)**
Sevimce Sanat Galerisi: **Karma Desen ve Baskı Sergisi** (29 Ekim'e kadar)
Süha Öztartar Sanat Galerisi: **Nevin Mengü-Asım Yücesoy,** resim sergileri (25 Ekim'e kadar)
Tiglat Sanat Galerisi: **Karma Resim Sergisi** (30 Ekim'e kadar)
Ümit Yaşar Sanat Galerisi: **Habib Aydoğdu,** resim (21 Ekim son gün)

ANKARA

Artizan Sanat Galerisi: **Avni Arbaş,** resim (27 Ekim'e kadar)
Dev.Güzel Sanatlar Galerisi: **Kent-Koop. Sergisi** (27 Ekim'e kadar)
Kibele Sanat Galerisi: **Seyyit Bozdoğan,** resim (25 Ekim'e kadar)

İZMİR

Akbank Konak Sanat Galerisi: **Cafer Bater,** resim (25 Ekim'e kadar)

KONSERLER RESİTALLER

ANKARA

Konser Salonu: **Konser/ Şef: Karsten Andersen, Solist: G.Henning Braaten (Piyano)**/ 21 Ekim Cm: 20.30
Fransız Kül.Mer.: **Ud Konseri/Fabienne Verle-Philippe Huelle ikilisi**/ 24 Ekim Ptsi: 21.00

TUNCER CÜCENOĞLU'NUN BEYOĞLU, BEYOĞLU OYUNU SERGİLENİYOR

"Beyoğlu, Beyoğlu..." adlı müzikal oyunun, Devlet Kabare Tiyatrosu'nda provalarına başlandı.

Müjdat Gezen'in sahibi bulunduğu Güldürü Üretim Merkezi yazarları ile Tuncer Cücenoğlu'nunkonuk yazar olarak hazırladıkları "Beyoğlu, Beyoğlu..." adlı oyunu Müjdat Gezen yönetiyor.

Oyun, Devekuşu'nun bu yıl oynayacağı "Harbiye Konak Sineması"nda sergilenecek.

....

Öte yandan Tuncer Cücenoğlu'nun "Hikâye-i Sermaye Mehtap" adlı 2 perdelik, genelevlerle ilgili oyununun Hodri Meydan tiyatrosunda provalarına başlandı. Yaşlı bir genelev kadınının işine son verilmesini işleyen oyun gerçekçi bir sergileme.

"Hikâye-i Sermaye Mehtap", Münir Özkul'un oynayacağı "General'in Aşkı" ile birlikte dönüşümlü olarak oynayacak.

....

Ayrıca, ünlü yazar Gogol'ün "Kumarcılar" adlı tek perdelik oyunu, Tuncer Cücenoğlu tarafından yeniden ele alınarak "Kumarbazlar" ismiyle üç perdelik bir oyun haline getirildi. Bir tamamlama / bütünleme sayılabilecek "Kumarbazlar"ın 3'üncü perdesi Tuncer Cücenoğlu tarafından yazıldı.

Yazar, bu ilginç çalışmasını Devlet Tiyatrosu'na incelenmek üzere sundu.

4. İSTANBUL SANAT BAYRAMI

21 Ekim Cm.

9.30-16.00 Sempozyum 83 **'Ülkemizde Mimarlık'** / Sin. TV Birimi
16.15-17.30 **Açık Oturum**/Sin. TV Birimi.
18.00 **Victor Pasmore,** resim ve baskı sergisi / İst. Dev. Resim ve Heykel Müzesi.
24 Ekim Ptsi.
18.00 Film gösterisi **"L 'Etat Sauvage"** / Sin. TV Birimi.
26 Ekim Çrş.
19.00 Film gösterisi / **Rocco ve Kardeşleri** / Sin. TV Birimi.
27 Ekim Prş.
17.00 **"Cumhuriyet ve Türk Resim"** sergisinin Açılışı/Resim ve Heykel Müz. Halil Dikmen Galerisi.
18.00 **"Atatürk ve Sanat"** Filmi/Sin. TV Birimi.
19.45 **"Toprak Adamları"** Filmi'nin Galası/Sin. TV Birimi.

yandan seyirciyi sonlara dek katilin kimliğini meraka zorluyor. (**Şahit,** ile "TV ünlülerine tutku" teması, bu mevsim, "**İsterik** ve **Kahkahalar Kralı**'ndan sonra üçüncü kez karşımıza çıkmış oluyor.)

Tesich'in senaryosu, Yates'e iyi bir ayrıntı işçiliği olanağı getiyor. Baştan beri oyun veriyor. Ama Aldo da(**Soğan Tarlası**'nın oyuncusu) J.Woods'unkompleksli ve başarısız genç adam kompozisyonuna özellikle dikkat çekmek gerek. Matthew Z.Leonetti'nin özenli görüntülerine de. **Şahit,** Yates adına belki kayda değer bir başarı değil, ama küçük erdemleri olan izlenebilir bir deneme.

Profesyonel

"Le Professionnel" / Yönetmen: Georges Lautner / Oyuncular: Jean-Paul Belmondo, Jean Desailly, Robert Hossein, Michel Beaune, Cyrielle Claire, Jean-Louis Richard / Fransız filmi, 1981 / Süresi: 105 dakika / Getiren: Fono Film / KONAK, FİTAŞ (Türkçe).

Afrika'da başlayıp Paris'te süren ve sonuçlanan bir serüven öyküsü. Ülkesinin gizli servisi tarafından Malavi Devlet Başkanı Njala'yı öldürmekle görevlendirilen deneyimli bir ajan, Josselin Beaumont (J.-P. Belmondo), Fransa'da hükümet ve siyaset değişip, kimliği Malavi yönetimine bildirilince yakalanır; iki yıl tutuklu kalır; sonra kaçmayı başarıp ülkesine geri döner. Artık tüm amacı, Paris'e resmi bir ziyarette bulunacağını öğrendiği Njala'yı öldürüp öcünü almak ve kendisini harcamaktan çekinmeyen hükümet ve gizli servis yetkililerine bir ders vermektir.

Hollywood'da örneğin; Charles Bronsonlu filmlerle tipikleşen işini bilir, yetenekli, "bir numara", ama hakkının yenmesine dayanmayan ajan öyküleri (daha da belirgini **Yaban Kazları**), Fransızlar tarafından delişmen kişilikli Belmondo ile yinelenmeye çalışılmış. Patrick Alexander'ın bir romanından Michel Audiard'ın hazırladığı senaryo, türün kuralları içinde hiçbir yenilik taşımayan düz bir kuruluşa sahip. Yönetmen Lautnerin anlatımı da öyle. Öykünün siyasal yönü, Fransa'nın Afrika'daki yeni sömürgeci etkinliklerini ortaya koyabilecek boyutlara sahipken, bu iş geçiştirilip bulanıklaştırılmış. Filmin ulaştığı sonuç da, hükümete karşı gelmenin bedelini gösteren tipik bir ibret vericilik taşıyor.

Ama ne gam! Belmondo, sıkı kavga sahneleri, esprili polis kandırma yöntemleri ve akıllıca entrikalarla amacına ulaşıyor ya, bu kadarı yeterlidir seyircinin bu "süper adam"la özdeşleşmesi için. Fransa'da 1981'in en çok iş yapan üçüncü filmi niteliğindeki **Profesyonel,** daha çok serüven ve vurdu-kırdı meraklısı "sokaktaki adam"a ve Belmondo hayranı bayanlara seslenen bir film. Ennio Morricone'nin iki yıldır bizde de dinlenen güzel müziği dışında kayda değer hiçbir şey yok. İnsan bu tür filmlerde uzmanlaşmış Belmondo ile yönetmen Lautner'in son 15 yıl içinde nasıl olup da ilk kez bir araya geldiklerine şaşıyor.

Gizli Silah

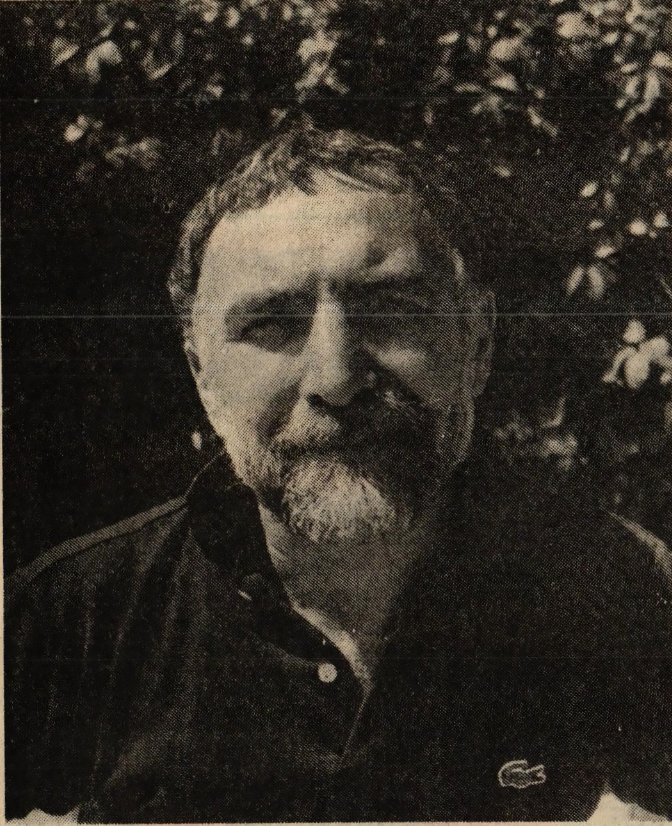
"Le Battant" / Yönetmen: Alain Delon / Oyuncular: Alain Delon, François Périer, Pierre Mondy, Anne Parillaud, Andréa Ferréol, Marie-Christine Descouard / Fransız filmi, 1983 / Getiren: Film Tan / Y.MELEK ve İNCİ'de.

Bu hafta İstanbul sinemalarında popüler iki Fransız oyuncusu Belmondo ve Delon'un rekabeti var. **Gizli Silah** da bir Delon filmi. Yönetmen olarak Delon, ustası Jacques Déray'den edindiği görgüyü değerlendirmeye çalışıyor. Hızlı, tempolu bir sinema diliyle beylik polisiye öyküler anlatmayı sürdürüyor. Bu kez de aynı türden bir örnek var karşımızda.

Kaynak roman, bu kez Jean-Pierre Manchette'in değil André Caroff'un imzasını taşıyor ama senaryoda, Manchette'den Déray için **Üç Adam Ölecek**"i (Trois Hommesà Abattre, 1980) ve Delon için ilk yönetmenlik denemesi **Örnek Mücadele**'yi (Paur la Peau d'un Flic l, 1981) senaryolaştıran Christopher Frank'ın (İstanbul Festivali'nde izlenen **Josepha**'nın yönetmeni) adı geçiyor... 8 yıl hapis yattıktan sonra afla çıkıp soyduğu mücevherlerin peşine düşen orta yaşlı Jacques Darnay'nin (A.Delon) öyküsü. Darnay, bir yandan yeni türemiş genç bir çetenin adamlarıyla boğuşur, sevgilisini ve eski ortağını yitirir, bir dostunun (F.Périer) ihanetine uğrarken, bir yandan da sempatik komiser Rouxel'i (P.Mondy) atlatmaya çalışıyor. Bu arada yeni kadınlarla da çeşitli serüvenler yaşıyor.

Aslını ararsanız, Delon'un **Gizli Silah**'ını, **Örnek Mücadele**'den, **Şok**'tan (Le Choc/R.Davis, 1982) ve **Üç Adam Ölecek**'ten belirgin çizgilerle ayırmaya olanak yok. Sanki tümü, aynı filmin bölümleri. Ama Delon, sonuncusunda entrikaya karışmış bir poker oyuncusuyken, **Şok**'ta bir kiralık katil, diğerinde polis eskisi bir dedektif, burada da bir soyguncuymuş. Hiç önemi yok bu ayrımın. Karşımızdaki kişi aynı kişi. Aynı donuk, katı yüz ifadesi, aynı mimikler, aynı kendinden emin davranışlar, aynı dövüş ustalığı, aynı olaylar (kavga, ölümler, entrika, aşk) berdevam. **Gizli Silah**'ın değişik görünen finali bile kimi ABD polisiyelerinde kullanılmış bir trük; üstelik güçlü bir anlamı da yok.

Jean Tournier'nin görüntü çalışması iyi. Christian Dorisse'in **Profesyonel**'de olduğu gibi diyalogsuz sahneleri süsleyen müzik derlemesi de öyküyle uyumlu. Ama ne yazık ki filmde kalıcı bir şey bulmak olanaksız. Ancak vakit öldürmek için gidilebilir. Polis romanı okumak yerine..

"Bazıları, yaşamda kazanmak için ölümü kolay gösterirler. Yani, hayatı doğrulamak için öl! Hayatı doğrulamak için ölünmez. Hayatı doğrulayan yaşamaktır."

"Yaşama yapışmak onu sevmekle olur"

MEHMET GÜLERYÜZ: 18 Aralık 1938'de İstanbul'da doğdu. Orta öğrenimini Saint- Joseph ve Saint Benoit Liselerinde, yüksek öğrenimini İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Y. Resim Bölümünde gördü.

1958 yılında girdiği I.D.G.S.A'dan 1966 yılında birinci derece ile mezun oldu. Resmin yanısıra Tiyatro ile ilgilendi. Değişik amatör topluluklarla çalıştı. 1963 yılında Asaf Çiğiltepe'nin kurduğu ve yönettiği Arena Tiyatrosunda (İstanbul) profesyonel oyunculuk ve kostüm çizerliği yaptı. Oynadığı oyunları kostüm çizimlerini de gerçekleştirdi. (ÜBÜ)- (ASLAN ASKER ŞVAYK) - (BAŞKALARININ KELLESİ)- (KAYIP MEKTUP).

1970 yılında kazandığı Devlet sınavı- bursu ile 1970-75 yılları arasında Paris'te ihtisas yaptı. Ve sergiledi. Paris'te 2, Roven'da 1, Perpignan'da 3 kişisel sergi açtı. Paris'te Theartr De Libcrte'nin Fransa'yı (le Nuage Amoureux) ile (Venedik Festivali'nde temsil ettiği) oyunun dekor görüntülerini gerçekleştirdi. 1975'de yurda dönerek I.D.G.S.A. (Y.Resim) bölümünde öğretim görevlisi oldu. 1979 yılında Sedat Simavi ödülü aldı. 1980 yılında I.D.G.S.A.'daki görevinden istifa edip New-York'a yerleşti. Halen orada çalışmaktadır.

ALEV ALATLI

Bir sergiye gider, bir dizi resim görür, telaşlanır, heyecanlanır ve iyi resmi kötüsünden ayıracak "eğitim"den yoksun olduğunuzun bilincinde, kıvranırsanız ne yaparsınız ?

"Beni heyecanlandırdığına göre, bu büyük bir ressam" der misiniz? öznel değerlerinize olağanüstü güveniniz yoksa, hayır. Peki, alkışlayan kitlelere mi, resimlerin ne kadar çok satıldığına mı bakarsınız? Yoksa, ressamın sırtını sıvazlayan meslektaşlarını mı izlersiniz, suskun eleştirmenleri mi irdelemeye çalışırsınız?

İyinin kıstaslarını kim savunur, ölçüler nerede? Çağdaş bir ozanımız, şiiri ile ilgili bir dizi soru karşısında, "konuşmalar düşüncelerini, görüşlerini, duygularını işleri gereği anlatamayan, açıklayamayanlarla yapılmalıdır... Sanat ve edebiyatla uğraşanların malları ortada, bir de konuşmanın ne gereği var..." der. Der de, bir iki hafta sergilenen bir dizi tablo, bir ressamın mesajını algılamaya yeter mi? Yetmediği bir amatörseniz, nasıl bir hamurdur uluslararası bir ressamı oluşturan diye meraklanırsanız, Mehmet Güleryüz'ü "istintak" etmeye gidersiniz, benim gibi. Ve sorarsınız,

"Mehmet Güleryüz, bu tablolar beni çok telaşlandırıyor? Niçin?"

"Bu soruyu kendine sor" diyor Mehmet Güleryüz. Ve tabii öfkeleniyorum, çünkü cevabını bilsem, onu rahatsız etmem.

"Zaten soruyorsun" diye ekliyor. **"Hep sormuyor muyuz kendimize, ne olduğumuzu, ne yaptığımızı, niçin yaptığımızı?"**

"Bilmiyorum. Hepimiz kendimizi böyle sorularla didikliyor muyuz, onu da bilmiyorum. Ama diyelim ki siz haklısınız, peki, niye didikliyoruz, siz neden didikliyorsunuz, niye habire fırça kalem uğraşıyorsunuz?"

"Bütün sorun da bu zaten. Bu dürtü ne? Kaynağı ne? Nereden besleniyor? Enerji nereden geliyor? öncesi ne?"

"Bunları soran benim. Kurallara göre Mehmet Güleryüz'ün cevaplaması lazım."

Bir profesyonel için, en zor şeylerden biri, kendisinden medet uman heyecanlı bir amatörle konuşmak olmalı. Sözcüklerini seçmek için duralıyor Güleryüz. Çekinerek soruyorum,

"Dünyadan bir Mehmet Güleryüz geçti"nin kanıtlarını bırakmak olabilir mi?"

"Bu kadar basit değil. Çünkü bir sürü insan, o kanıtı başka yollarla da bırakıyor . Kanıt gereksinimi var tabii, ama sadece bütünün bir parçası olarak,"

Mehmet Güleryüz sözcükleri seçmekte zorluk çektiğini söylüyor.

Ona sorarsanız, "kendisini yazarak ifade edebilse, zaten romancı olur".

"Dürtü ve kaynaklık eden galiba yaşamın çok büyük bir şey olduğunu farketmek. Yaşama layık olmaya çalışmak. Çünkü insan olmak, bir yaratık olmaktan öte, çok büyük bir armağan, bir hediye. Olay bunu farkettikten sonra başlıyor. Böyle bir armağana nasıl cevap verilir? Nasıl layık olunur? Yaşam çok ciddi bir şey; çok, çok, çok sevgili birşey; çok yoğun bir şey, ciddi derken çatık kaşlardan bahsetmiyorum. Kurallardan da bahsetmiyorum. Çünkü her yaratık yaşamı karşılıyor, kendisinden bekleneni yapıyor. Ama insan farklı, ondan beklenen yani onun kendisinden beklediği farklı. Yaşamı yorumlamak, karşılamak, cevaplamak zorunda."

"Bunu binlerce yıldır zaten yapmıyor mu? Binlerce yıldır, binlerce adamın kayda geçmiş yorumu yok mu ?"

"Var tabii. Ama onlar da yaşadı, bizde yaşıyoruz. Biz de kendimize göre yeniden yorumlamak ve cevaplamak zorundayız. Bu bizden öncekilerin ya da çağdaşlarımızın yorumlarındaki eksikliklerden değil. Yaşamla karşı karşıya kalındığında, bir de kendimizi sınamak ihtiyacından."

"Sınamak ?"

"Evet. Yaşama acaba biz de layık mıyız? Bu sorunun cevabını araştırmak."

"Orada bir kısır döngü yok mu? İnsan kendisinden beklenileni yine kendi saptamıyor mu?"

"Evet, zaten güçlük orada. Yaşamın ne olduğunu farketmek, onun sevincini duymak, ve gereklerini yerine getirmek, ve bunu bir başına göğüslemek."

"Bireysel algılama, ve bireysel karşılama mı?"

"Bütünüyle bireysel, hepberaber ama bireysel. Çünkü o bireysellikde bütün var."

"Bütün yoksa birey de yok, denebilir mi?"

"Evet, çünkü sadece kendi yaşamına ya da kendisini yaşatanlara sevinmiyor ki insan."

"Doğru anlayıp anlamadığımı saptamak için bir açıklama getirmek istiyorum. Ben "yaşam"dan, yaşamın bir hediye olmasından söz edilirken, etten, kandan, kemikten, atomdan, moleküllerden, binbir sperm içinden sıyrılıp yumurtayı dölleyen mucizeyi anlıyorum. Terimlerde bir farklılığımız var mı?"

"Ben kimya formüllerinden, fizik denklerimlerinden veya biolojiden, kaçıyorum. Bunları bünyemden hep uzak tuttum. Çok sonraları öğrendim ve içgüdülerimle. Atom dendiğinde irkiliyorum, örneğin."

"Niye:"

"Belki bilgisizliğimden, belki ilk tanışmalarım doğal ve güzel olmadığı için. Ben sonuçtan hare- [...] **pıyorlardı. Hasta için büyük ızdıraptı. Önce zehirliyorlardı, iliklerine kadar zehirliyorlardı, sonra bu ameliyeye girişiyorlardı. Kanı seyrettim, benden çıkışını, makinadan geçişini, beyazının yaşlı kadına, kırmızısının tekrar bana gelişini, ve gördüğüm tıbbı bir ameliye değil, yaşamdı. O kadının yüzünü aralıklarla tekrarlanan bu ameliyeler sırasında hiç görmedim. Garip bir dayanışmaya girdik. Ama mesele ne sadece onun, ne de sadece benim meselemdi. Birlikte verdiğimiz bir cevaptı hayata karşı. İkimiz birden yaşamı karşılıyorduk, ama mücadele eden oydu. İleri yaşta olmasına, müthiş acılarına rağmen göğüs geriyordu."**

"Kadına ne oldu diye sormayacağım, ama değer miydi?"

"Evet, tabii. Bırakmadı çünkü. Meselenin ucunu bırakmadı. O ve oğlu. Yaşama yapışmak onu sevmekle olur. Oğlunun çabasını merak ettim. Hiç görmediğim kadını merak ettim. Annen senin için neydi diye sordum oğluna. Adamın annesini değerlendirmesi söyle; okutmuş, hergün okula gelmiş, moral vermiş, destek olmuş, büyük bir kadın, sevecen bir kadın. Birliktelikleri bir candan olmuş olmaları değil. Kadın ona yaşamı cevaplamayı öğretmiş. Oğlu yüzde yüz güveniyordu ona. Doktorlar bıraksın diye ısrar ediyorlardı, adam hayır diyordu. Sonunda ben de inanmaya başladım. Desteklemeye başladım vargücümle. Ziyan oluyormuydu bunca gayret, bunca acı, hiç birimiz sormaz olduk. Bir gün geldi. "Sen ressamsın. Ne olur, bir hasta resmi yapar mısın?" dedi. **Sergiyi gördün . O portrelerin bazıları o dönemdende zaten. Ben zaten yapıyordum yahu. O zaman da ağlamıştım, şimdi de ağlıyorum"**

"Kadına değil?"

"Evet, hayır. Belki de adamın resme vardığını duyumsamakdan. Hakikaten resme vardı. Çünkü istediği hastasının resmi değildi. Kendi resmiydi. Resmi yapan da kendisiydi. Duyumsama meselesi. Gereksinim. Ölüm kalım boyutunda gereksinim."

"Resim gereksinimsiz olmaza mı gidiyor sözün [...]

"Bir de başka birşey var bildiğimiz. Toplu iğne başı kadar bir dünyanın içine sığınmış, ölümlü bir galaksinin anlık yaşayanları olmamız. Saniyede yitirilecek kayıt defterlerini bu denli özenle tutmak niye?"

"Çünkü, hangi haldeysek, öncelikle o hali cevaplamak gerekir. Şimdi yaşama halindeyiz ve onu karşılamamız, cevaplamamız lazım. Bunun aksi, bizi yaşarken ölmeye götürür. Yaşarken ölüme gitmek, ölümü yüreklendirir. O halin çoğalmasını destekler. Yaşamdan hangi "iyi" adına vazgeçeceğiz, söyler misin?"

"Bu bir militan anlatım değil, değil mi? Yani, doğruları' ayakta tutabilmek için, yaşam gerekir, dediğinizi çıkarmayalım."

"Hayır. Çünkü yaşam sadece doğrulardan oluşmaz. Ayıklanmamış bir enginar gibi de olabilir."

"Yani, biri tablasını yerken, bir başkası dikenlerinden yararlanabilir mi, demek istiyorsunuz."

"Hayır onu demiyorum. Salt fonksiyondan bahsetmiyorum. Şimdi, bir kere bir bitki o. O hale gelebilmesinin bir sürü evrelerden geçmesiyle kabil olabileceği bir gerçek. Topraktan başını çıkarması, kellesinin oluşması, renginin kan halini bulması, her yaprağının ucundaki dudak dikeninin, mor tüylerinin, sapının oluşması. Bizim ona yaklaşmamız bundan sonra. Ya o haliyle yetiniriz. Ya da onda ilerleyip, açıp, tanıyıp, alt tablasına kadar giden gayreti özümseyip, tadlarını keşfederiz. Enginar birinci haliyle de yeterli olabilir. Öteki halleriyle de. Hangi hali enginarın doğru hali olan? Enginarı limonla ovup, kehlibar etme evresine nasıl gelindi? O gayret ne?

"Bir şeyde daha da ilerlemek çabası mı?"

"Evet. Hudutları zorlamak, olanakları geliştirmek çabası. Yaşam da bir enginar. Kaç kişi geçti önünden ve gördüğü bir bitki oldu. Kimi baktı, bir çiçek gördü. Kim onunla elleşti. Kim eline limonu alıp ovdu? Ama limonla ovanla, bir bitki gibi görenin konumları farklı. Çünkü limona davranan bitkinin ilk halini bilmek zorunda. Ekmeden olmayacağını, beklemek gerekeceğini, ayıklamak gerektiğini bilmek ve bütün bu süreçleri yaşamak zorunda. Enginarı ilk farkeden, onunla halleşmeye, onu didiklemeye kalkışmasaydı, bugün enginar olmazdı. Yani, yiyemezdik.

"Yaşamla bağlantı kurarsak."

"Hayat ta böyle değil mi, ilk didiklemeye başladığınız da itiyor. Ama kehlibarı görmek için, tadına varmak için gayret yoksa, hayat da yok. Bazıları, yaşamda kazanmak için, ölümü kolay gösterirler. Hayat zaten değersiz, bırak, git öbür tarafta yaşa. Yani, hayatı doğrulamak için öl! Hayat adına birşey sağlanacaksa o ölenlerle sağlanmaz. Ölüm üzerine kazanım olmaz. Hayatı doğrulamak için ölünmez. Hayatı doğrulayan yaşamaktır. Çok basit bir laf ama bu böyledir."

"Siyah boyayla beyaz zemin boyanmaz, öyle mi?"

"Evet, ama beyazın beyazlığını ortaya koyan da siyahtır. Gerçek yaşam derken ölümü yadsımıyoruz. Ama yaşamdan konuşuyorsak yaşamın gerekleri yerine getirilir. Yaşam, ancak yaşam kadar önemli bir şeyi kurmak için tercih edilebilinir."

"Yine soruyorum, elde kalem fırça, çizerek ne yapıyorsunuz, Mehmet Güleryüz."

"Kaydediyorum. Envanter yapıyorum."

"Suya, sele gitse de mi ?"

"Evet, ama gitmiyor."

"Nereden biliyorsunuz? Kimlere emanet ediyorsunuz?"

"Etmiyorum. Bir tek güvencem var, o da onların gerekliliği."

"Peki, ya **"hakka makbul olmaz ise adem, halka menfur olmadan?"**

Yenilenen Güleryüz

SEZER TANSUĞ

Yeni bir sergi mevsimi Urart galerisinde Mehmet Güleryüz'ün resimleriyle açıldı. Birkaç yıl önce Akademi hocalığını kasvetli bulup ayrılan ve ardından Amerika'ya göçen Güleryüz, bu sergideki resimleriyle yepyeni bir üslup dönemine giriş coşkularını da yaşıyor.

1960'lardan bu yana belli figüratif eğilimleri paylaştığı kuşak arkadaşları arasında önde gelen bir yeri olan sanatçının çizimde gösterdiği büyük hüner dikkatle izleniyordu.Desen ustalığı ile ulaştığı eşsiz bir ritm duygusu. Güleryüzü değme heykeltraşa taş çıkartan bir hacimli plastiğin özgün ürünlerini de ulaştırdı. 1970-74 arasında ki Paris deneyimi bu yönden verimli sonuçlar getirdi ve Mehmet Güleryüz Akedemi hocalığında D grubundan sonrakilerin izlediği yeni biçimciliği tasfiye etmek isteyen çabalar arasında buldu kendisini. Ancak bir sanatçı böyle bir formalizm açmazı karşısında fazla vakit de harcayamaz. Ya sanatını aynı yönde kalıplaştırır ya da kurumun dışına çıkar. Mehmet Güleryüz bu ikinci yolu seçmekle kendi tavrını belirlemiş oldu. Kendi kuşak arkadaşları arasında aynı deneyimi yaşayarak ya da buna hacet kalmaksızın kurum dışını seçenler, uluslararası sanatın gerçek savaşım ortamında kendilerini yenilemek fırsatını da ele geçireceklerdir. Bir kurum içinde bilim yapılır, kurum içi koşullar ve olanaklardan sağlanabilen yazarlarla o alanda gelişmenin yollarını buluruz. Bazı istisnalar dışında özellikle pozitif bilim alanlarında bu iş böyledir. Sanata gelince, kurum içinde sanat yapılmaz, ancak kuru ve standart kalıplar tekrarlanır. Bazıları derslerden vakit bulamadığı için böyle bir sorunla karşılaşıldığını söylerler. Bu doğru değildir, çünkü sorun bir mizaç olgusu ya da bir yeteneğin yaşamla bağlantı kurabildiği tutkularla ilişkilidir.

Mehmet Güleryüz mizacının yenilenme ürenlerini şimdiye dek onda alışkın olmadığımız bir renk cesaretiyle toplamaktadır. Grotesk çehre ifadelerinde ulaştığı şaşırtıcı değişkenlik, yoğunlaştırılmış birer ifade olgusu gibi bir parmak motifinin polikrom çeşitlemelerinde de vardır.

SINAVA DOĞRU'ya
Abone olun...

SINAVA DOĞRU 2
SINAVA DOĞRU 3 — 10 EKİM 1983 — 75 TL.
SINAVA DOĞRU 4 — 17 EKİM 1983 — 75 TL.

✓ 30 sayı için / 2.250 TL. yerine 1.800 TL. ödeyin

✓ *Bir kitap armağanı kazanın*

✓ Okul kooperatifleri, kantinleri ya da 25'in üstündeki toplu abonelere bir özel indirim daha: 30 sayı 1.700 TL.

✓ *SINAVA DOĞRU aboneleri*
Üniversite giriş sınavını kazanınca kartınızın fotokopisini yollayın:
25 başarılı abonemize 20 biner TL. eğitim yardımı

ÇIKTI

- ✂

SINAVA DOĞRU
SINAVA DOĞRU
Türkocağı Cad. 39/41 Cağaloğlu-İstanbul

(Bu bölümü doldurun, kesin, yollayın)

Adı, soyadı: ....
Adres: ....

1.800 TL.'yi .... sayılı posta havalesiyle/pul olarak gönderdim. Makbuzu ektedir.
30 sayısını adresime göndermenizi rica ederim. İmza

ket ettim. Nasıl resmi yaparken, ilkönce siniri, kemiği düşünmeden ifadeye baktım, sonradan yani ifadeyi saptadıktan sonra sinire kemiğe döndüysem öyle.

"Ama sonunda mutlaka kemiğe, sinire bakmak gerekti değil mi?"

"Hem de nasıl. Sinire, kemiğe, dokuya, kana. Hele kana."

"Niye özellikle kana!"

"Kana birçok yönden bakılabilinir. Önce korkuyla, sonra saygıyla, sonra garip bir sevgiyle."

"Bu yaklaşım bana kanla özel bir uğraşınız olduğu izlenimini veriyor, doğru mu?"

"Evet. Çok yakın bir tarihte, bir kan kanserine kanımın beyazlarını verdim. Onun kanının kırmızıları beyazlarını yiyordu. Benim kanımı alıyorlar, beyazlarını ayıklıyorlar, kırmızısını bana geri veriyorlardı. Her seferinde, her seferinde böyle yaucu?"

"Aslında herşey gereksinime bağlı. O zaman söz doğru oluyor. Biçim doğru oluyor. Ortaya çıkan gerçek oluyor."

"Yaşam gereksizse resim yok mu demeye getiriyoruz ?"

"Evet, yaşam gereksizse, onu kaydetmeye gerek yok."

"Bazı dinler var, bu dünyadaki yaşamı mutlakın küçük bir parçası olarak gördükleri için önemsemiyorlar. Çocuklarını ölmeye gönderirken öpmek bile gelmiyor akıllarına. Kanla, dokuyla hiç bir iletişimleri yok gibi. Ölülerinin üzerine sinekler konuyor. Böyle inançlarla yoğrulmuş toplumlardan resim çıkmaz öyle mi?"

"Çıkmaz. Yaşam bu kadar gereksizse, onu kaydetmeye gerek yok."

yaşam hediyesini göğüslemektir. Enginarı kehlibara dönüştürene kadar ve daha ileri sınırları zorlamaktır. Bu çaba, eninde sonunda, halka da makbul olur."

"Peki ya ara zamanda? Enginarı soymadan limonladığını iddia edenler, ekmeden biçmeye kalkanlar varsa, ve onu hâlâ salt bir bitki olarak görenleri üşengeçliklerinden, ya da derme çatma bilgilerinden ötürü yanılturlarsa? Resimler kötü, müzik yoz, edebiyat nakarat olursa."

"O zaman, enginarı bitkiden, kehlibara giden süreç içinde izlemeyi göze alan, ve "arkadaşlar, bu enginar böyle yenir!" diyecek kadar işlerine güvenenler ortaya çıkar ve gerçekleri kanıtlarlar."

"Ya da susarlar ölüme dek, öyle mi?"

"Zaten ölüdürler, ve onun için susarlar."

Anna'nın günahları kimin boynuna?

MUSTAFA SERCAN

"Bakın ne diyor Brecht: ***"Eski ustalarınızın kötü çalıştıklarını ya da görevlerini yapmadıklarını söylemiyorum. Bence onlar görevlerini tam yaptılar, bundan utanmalısınız, çünkü yeni sorular soracak yerde eski sorulara yanıtlar bulmak çabasındasınız".*** Brecht adına, ona karşıt bir tiyatro yapmaya kimsenin hakkı yok.

Türkiye Tiyatrosunda Brecht 20 yılı aşkın bir süredir gündemde. Birçok kez **şanssızlıkla** karşılaştığı da bir gerçek. **"Anna'nın Yedi Ana Günahı"** böyle bir şanssızlık.

Türkiye'de Brecht uygulamaları konusunda S.Günay Akarsu bakın ne diyor. **"Şimdiye değin Brecht ya tek yönüyle çıkarıldı kamuoyu önüne, ya da onu hiç anlamayanların, anlamak da istemeyenlerin elinde kullanıldı. Eğer oyun yazarı Brecht ise söz konusu olan, oyunlarını en azından onunla aynı dünya görüşünü paylaşan yönetmenlerin ve oyuncuların sahnelemesi gerekirdi. (1).** "1979'dan bu yana hala aynı noktada mıyız?

Anna'nın günahları neden günah? Nedir bu günahların bedeli?

Yaşamda insanlar ilişki ve çelişki temelinde var olurlar. Sanatta da böyle olmalı. Varoluşları doğayla, öbür canlılarla, insanlarla ilişkilerini gerektirir. Çelişkilerse gelişimin itici gücüdür. Brecht'in oyunlarında, romanlarında şiirlerinde hep bu temel vurgulanmıştır. Belli bir zamanda, belli bir yerde, bilinen koşullar, ilişkiler, çelişkiler içindeki insanı göstermeye çalışır Brecht. Seyirciden **sahnedeki olaya yabancılaşarak,** kendisi için yararlı sonuçlar çıkarmasını ister. İşte bu nedenle sormalıyız. Her oyun için ama özellikle Brecht'in oyunları için: Hangi zamanda, nerede, hangi koşulda, hangi çelişkiler, hangi ilişkiler içinde insanı gösteriyor oyunumuz? Hangi gerçeği vurguluyor? İrdeleyelim...

Anna işte o maddi koşulların insanıdır. O ailenin kızıdır. Neden kasabadan çıkıp büyük kente gidiyor? Ailesinin yaşadığı ekonomik güçlük, kapitalist toplum yapısının bunalımından kaynaklanmıyor mu? Kendi kişiliğine, genelde insan kişiliğine aykırı özlemlerle davranıyor. Kendine karşıt, zararlı olan bazı özlemlerin ona benimsetildiğini görmek için özel gözlük gerekmiyor. Anna öznel değerlendirmesinde kendini etkin görüyor, oysa edilgen. Dış etkenlerin yol açtığı iç çelişkileriyle boğuşmakta. Düşlerini, isteklerini, ailesinin isteklerini gerçekleştirmesi için para kazanması zorunlu. Öbür yandan insan olarak da varlığını korumak zorunda. Aynı temelde birçok çelişki sıralanabilir daha. Tümü de Anna'nın çelişkisi. Elbette hepsi aynı belirleyicilikte, aynı etkileyicilikte değil.

Oysa yazar-yönetmen Şensoy Anna'nın yaşadığı koşullardaki dış çelişkileri neredeyse yok etmiş. İç çelişkilerini yalnızca birine indirgemiş. Dış çelişkilerle, iç çelişkilerin ilişkisi, bağlantısı mı? Öyle bir ilişkiden söz etmiyor Şensoy.

Anna'nın ailesi üretim ilişkilerinde nasıl bir yerde? Anna ile olan ilişkileri hangi alanda doğup gelişiyor? İnsanca bir gereksinme olan ev için, neden insanlığa aykırı bir yol seçmek zorunda kalırlar? Kapitalizm ile insanlık arasındaki bu çelişkiyi nasıl görmezden geliriz? Şensoy bu çelişkiyi saklamış. Çok derinlere. Oyun kağıtlarının arkasına.

Oyun Brecht'in "Küçük Burjuvaların Yedi Günahı" adlı Bale kantatının konusunu almış. Oyunun kurgusunda Brecht'in bazı şiirlerinden de yararlanılmış. Teksti oluşturan, aynı zamanda oyunun yönetmeni Ferhan Şensoy. Oyundaki şiirlerin çevirisi, oyunun kurgusu ve yorumu gibi tek yönlü ve tek düze. Yazar Şensoy yazdığı diyaloglarda temel çelişkileri görüntülerin ardına saklıyor. Genç bir kızın pazarlanışını batağa düşüşünü, kullanılışını, ünlenişini tek konum olarak belirlemiş yazar- yönetmen. Kantat tekstinde ve şiirlerde var olan kapitalizmin, kapitalist toplumun, ilişkilerin eleştirisi, oyunda kapitalist koşullar içindeki insanın eleştirisine dönüşmüş. bu nedenle oyun kendi içinde çelişik bir yapı konumda. Kapitalist toplum koşulları içindeki insan eleştirilmez mi? Elbet eleştirilir. Ama toplumsal ilişkilerinden soyutlamaksızın yapılırsa gerçekçi olur bu eleştiri. Oysa Şensoy'un eleştirisi bir adım bile atmıyor bu yolda.

Brecht kendi de başka yazarlardan konu almıştır. Ama olan konu almaktan çok bir yazarın kullanılışı burda. Şu **"temize çekme"** adı bile bir espri uğruna nelerin feda edildiğini gösteriyor. Sanki Brecht karalama yaptı da Şensoy temize çekiyor. Kaldı ki yalnız konu almak değil, bir konuya dayanarak, yeni bir **sorunsalın** işlenişidir Brecht'in yaptığı. Bakın ne diyor Brecht: **"Eski ustalarınızın kötü çalıştıklarını ya da görevlerini yapmadıklarını söylemiyorum. Bence onlar görevlerini tam yaptılar, bundan utanmalısınız, çünkü yeni sorular soracak yerde, eski sorulara yeni yanıtlar bulmak çabasındasınız"(2).** Brecht adına, ona karşıt bir tiyatro yapmaya kimsenin hakkı yok.

Şu **epik**'in ne olduğu, diyalektik kurgunun nasıl bir şey olduğu konusu da çok önemli. Oyunu epik ya da diyalektik yapan, örneğin episodlardan oluşması değil. Tek başına biçimsel olan hiç bir tiyatro öğesi epik ya da diyalektik tiyatroyu oluşturmaya yetmez. Bu her şeyden önce bir bakış açısı, bir yöntem sorunu. Yaşamın diyalektiğini soyuttan somuta indirgeyerek sahneye aktarmak. Yoksa ne yabancılaştırma etkenleridir epik tiyatro, ne epik perdesi... **"Epiğin epiği"**ne yazık ki yok Sayın Şensoy.

Tiyatroya yabancı etkenlerle, yabancılaştırma etmenlerini karıştırmak nelere taşır bizi? Türkçe-İngilizce kırması bir dili sahnede kullanarak **seyirciyi, oyundaki olaya ya da kişilere değil, oyuna yabancılaştırıyor.** Şensoy. Müstehcenlik de oyunu seyirciye yabancılaştıran bir başka etken. Yardımcı bir öğe olabilecekken, müstehcenlik oyunun amacı haline getirilmiş. Oyun müstehcenliğe yardım ediyor, sanki tüm diyaloglar sonunda müstehcen bir espri yapılsın diye gelişiyor.

Asaf Çiğiltepe, 1960'lı yıllarda, seyirciye **"tiyatronun geviş getirme yeri olmadığını"** söylemişti. Tiyatronun salt eğlence aracı olmadığını anlatmaktı amacı. Çiğiltepe yaşasaydı şimdi ne derdi acaba? Şensoy olayı tersine çevirmiş. Şöyle mi yazardı: "Tiyatro tiyatrocuların kendini doyurma, geviş getirme yeri değildir"? Ortaoyuncular sahnede rollerini çiğneyip durdular.

"Anna'nın Yedi Ana Günahı" Ferhan Şensoy'un boynuna.

1) S.Günay Akarsu- Oyun Aylık Tiyatro Dergisi. Sayı 1 Mart 1979
2) B.Brecht- Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum. S.25- Günebakan Yayınları

yazko somut
HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

Oktay Akbal ile bir konuşma:

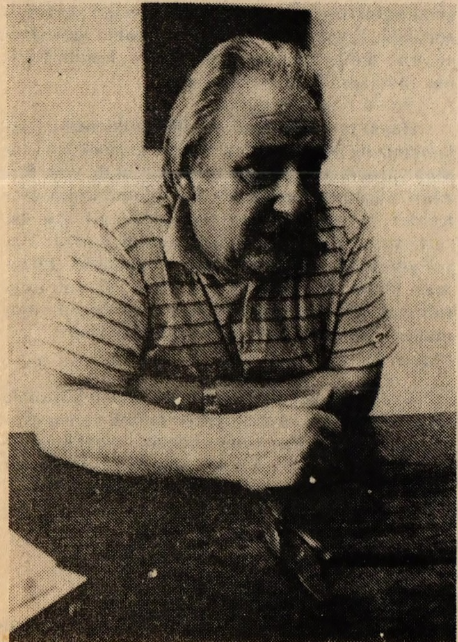
'Biz politikada, yönetimde bir yer kapmak niyetinde değiliz'

YASEMİN YAZICI

Fotoğraflar: Nazım Timuroğlu

Geçtiğimiz günlerin birinde Oktay Akbal, bir yazısı nedeniyle üç aya mahkûm oldu. Özel yasa gereğince, gündüzleri gazeteye gelip çalışabiliyor, geceleri de cezaevine dönüyor. Kendisiyle karşılaştığımızda oldukça durgun görünüyordu. Okuyucularından birisinin getirdiği çiçeği gösterirken; olabildiğince duygulandığı gözlemleniyordu. Okuyucularıyla olan iletişiminin bir zaman ertelenmesi doğal olarak kendisini etkilemişti.

Ülkemizde köşe yazılarının özgün bir konumu var. Başarılı köşe yazarlarının toplumsal harekete verdikleri güç tartışılmaz. Bir gün tarih sayfaları açıldığında; köşe yazarlarının savaşımı yazdıklarıyla anılacaktır. Her köşe yazısı çağının tarihsel belgesi olma yükümlülüğünü de taşımaktadır. Konuşmamızın başlangıcında Sayın O. Akbal da köşe yazarlarının Türkiye'deki konumlarına ilişkin düşüncelerini, "Dünyanın uygarlıkta ileri düzeye ulaşmış ülkelerde bizdeki gibi "köşe yazarı" yoktur. Olsa olsa birkaç tanedir. Köşe yazıları imzasızdır. Ya da haftada bir kez yazan kişiler vardır. Birçok ülke gezdim, bu ülkelerin ünlü gazetelerini gidip gördüm, yöneticileriyle konuştum. Her gün yazdığımı söyleyince şaşırıp kaldılar. Amerika'da olsun, Rusya'da, Yugoslavya'-

da olsun, ya da başka ülkelerde olsun... Ne yazıyorsunuz her gün? diyorlardı. "Bizde sütun yazarları vardır, ama haftada bir-iki kez yazarlar" diyorlardı. Hatta biri bir yazıyor. Arıyor ki, her gazetede üç dört köşe yazısı ve yazarı var. Bunların çoğu işe yaramaz, gereksiz gevezeliklerle; yalan yanlış bilgilerle dolu yazılarla yer doldururlar. Ama birkaç köşe yazarı var ki, 1960 sonrasında gerçekten etkili olmuşlardır. Bunları herkes bilir."

Sayın Akbal, sanatçı kişiliğiniz ile köşe yazarlığınızı uzun süreden beri bağdaştırıyorsunuz. Bu ikisi arasındaki bağlantıyı açıklar mısınız?

"Ben 1956'dan bu yana köşe yazıları yazmaktayım. "Vatan", "Barış", "Öncü" ve 1969 Eylülünden bu yana "Cumhuriyet" gazetelerinde... Her yazarın başka bir kişiliği bir deyiş biçimi, bir yaklaşımı vardır. Ben öykücülükten geldiğim için güncel konuları ve sorunları bir edebiyat adamı gözüyle görüyor, inceliyorum. Bundan kaçınmam olanaksız.

Yazarlık bir anlamda sözcükleri tümleştirme sanatıdır. Bu öyle bir beceri gerektiriyor ki, bir yandan sözcüklerin biçimini düzenleyeceksiniz öte yandan da anlam derinliklerini belirginleştirecek, vurgulayacaksınız. Elbette özel yetenek ve çalışma isteyen bir iş.

Dediğim gibi, sanatçı yanımla gazeteciliğimi köşe yazılarımda belirli bir uyumla birleştirmek istedim. Bir başarım var mı bilmem. Bunca yıldır yazdığıma ve pek çok okurum bulunduğuna göre bu yolda başarılı olduğumu sanıyorum. Köşe yazarının güçlüğü buradadır, her gün okur onun yazdıklarıyla başbaşadır, bıkarsa ondan hoşlanmazsa hemen belli olur, o yazar da köşesinde tutunamaz. Bu yüzden, bakın, son yirmi yıldır "köşe yazarı" adı verilen yazarlar bir avuç. Yenileri pek zor yetişiyor. Ben bir politika adamı, bir doktrinci, bir bilgin, bir filozof olarak bakmıyorum yaşama, olaylara; bir öykü yazarı olarak görüyorum toplumsal olayları, olguları. Bir dost gibi aktarıyorum duygularımı, düşüncelerimi okurlarıma. Bir iletişim kurmak. Belli bir konuda beş on dakika da düşündürmek okuru. Bu bana yetiyor. Herhalde okurlarıma da..."

Bir de şunu öğrenmek istiyorum. Yazarlığınızın toplumsal işlevi Türkiye'de oluşan değişimlerle birlikte nasıl bir nitelik kazanmıştır?

"Gazete yazarı, etkin bir kişiliğe, bir güce sahipse, belli bir okur kesimini koşullandırır. Dolayısıyla yönetim başındakileri de düşündürür, onlara doğru -eğri yolları belirler. Köşe yazarlarının içtenlikle belirttiği bir yanlış, bir yanılgı, yöneticileri de uyarmalıdır. Biz politikada, yönetimde önemli bir yer kapmak niyetinde değiliz. Yazarlık dışında bir savımız yok. Bu yüzden yazarlardan maz. Olsa da bu tür girişimler sonuç vermez."

Yazımın başında, yazarın şu sıralarda hükümlü olduğuna değindim. Konuşmamız da kendisine gazetede çalışması için verilen günlerden birinde gerçekleşti. Sanırım pek çok okuru da, kendisinin cezaevinde süren yaşamının yazın çalışmalarını nasıl etkilediğini merak etmektedir. Ben de benzer merakla şimdilerdeki yazın çalışmalarını sordum.

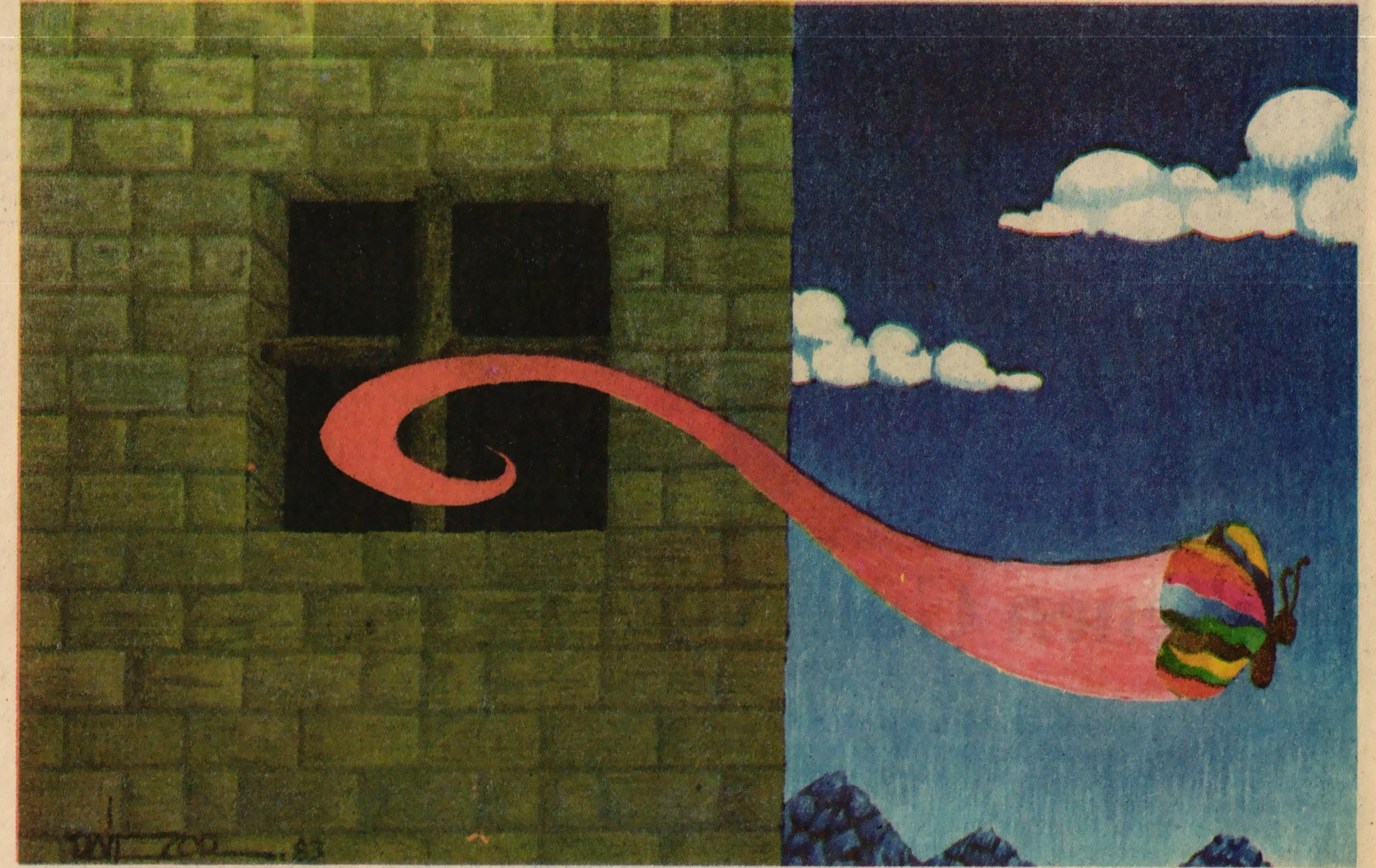
"Yazılarımı sürdürebilirim. Yakında yeniden her gün yazmaya başlayacağım. Şimdilik ara verdim. Kısa bir romanım vardı. "Düş Ekmeği" Yirmi-otuz gün sürecek uzun bir öykü. Düş Ekmeği'nin bitmesinden sonra yazılara başlamak istiyorum. Ben, genç yaşta yazmaya, yayımlamaya başladım. Ömrüm yazmakla geçti. Otuz yıla yakın bir zamandır hemen her gün köşe yazısı yayınladım. Türlü türlü serüvenler geçti başımdan. Değişik dönemler, değişik iktidarlar, tutumlar. Birçok kez adalet önüne çağrıldım, ama şimdiye dek hiç mahkûm olmamıştım. Bir ayı aşkın süredir, bir hükümlü olarak değişik bir süreç içindeyim. Bu da bana yeni izlenimler, duyarlıklar, gözlemler kazandırdı. Yazarlar yaşamın her biçiminden, her güçlüğünden yararlanmasını bilirler. Ben de bu üç aylık mahkûmluk döneminden kazançlı çıkmaya çalışacağım. Bir yazımda da dediğim gibi, Türk yazınında, gazeteciliğinde hapis cezasına çarptırılmamış pek az kişi vardır. Ben bir "istina" gibiydim. Şimdi o da kalmadı."

Biraz da son edebiyat ürünlerinizden söz edebilir miyiz?

"Kısa bir romanım bugünlerde Cumhuriyet'te yayınlanıyor. Varlık Yayınları'nda bir öykü kitabım "Lunapark" çıkıyor. Yazko'da bir günce kitabım; Yeryüzü Korkusu "1970-1982 arasındaki anılarım... Çağdaş yayınlarında da "Yaşayıp Görmek" başlıklı bir deneme kitabım yayına hazır.

Görüldüğünce, ünlü yazarımızdan bu yıl kitaplığımıza katacağımız pek çok yapıt bulunuyor. Yapıtlarında genellikle duygusal anlatımlardan yana olan yazarımız için; bir söylenti de var. Yazdıklarına kadın okurların daha fazla eğilim göstermesinden kaynaklanıyor. Bu nedenle kendisine kız yazarı da diyorlar. Söyleşimizin bitimine doğru, bunu anıştırınca gülümseyerek:

"Böyle bir kanı yaygınlaşmış durumda... Doğru mu bilmiyorum. Kadın-erkek okur diye bir ayrım yapılmasından yana değilim. Kimi kadın okurlar belki daha duyarlı, yazarak duygularını daha çok belirtiyorlar da ondan mı? Kadın olsun, erkek olsun, okurlarımın beni gereği gibi tanımalarını, doğru olarak değerlendirmelerini isterim. Olduğum gibi. Ne eksik, ne fazla.. İnandığı doğruları yazan, içtenlikli bir kişi olarak..."

Raif Zor

Cumhuriyetin 60. yılında bir genel af gereklidir

Askeri ve sivil cezaevlerindeki mahkûm ve tutuklu sayısı: 120 bin

Sivil cezaevindeki mahkûm ve tutuklu sayısı: 80 bin

zımın satırlarını, sözcüklerini, harflerini bile hesapladı, ortaya korkunç bir sayı çıktı, yılda binlerce, on binlerce sözcük sözcük. Bir rekor'' *diyerek dile getiriyor* .

Gerçekten de bir rekor. Her gün yazı üretmenin güçlüğü bir yana taşınan toplumsal yükümlülük de yazarın yaşamına önemli kaygıları getiriyor. Ülkemizde; sabah gazetesini açar açmaz inandığı köşe yazarının ne yazdığını öğrenmek isteyen pek çok yurttaşımız yaşıyor. Bu nedenle önemli bir işlevi var köşe yazılarının. Türk basınındaki köşe yazılarının etkinliği üzerine sorduğum soruyu da, O. Akbal şöyle yanıtlıyor:

''Türk basınında, ''köşe yazıları'' etkilidir, önemlidir. Türk okuru böyle yazıları arı-

korkmamalı, onlardan ürkmemeli, çekinmemeli. Otuz yıldır yazan, kitaplarıyla, her günkü söyleşileriyle toplum önünde sınav veren bir yazar, bu ülkenin en güvenilir kişisi sayılmalıdır.''

Yazarlık bir anlamda sözcükleri tümleştirme sanatıdır. Bu öyle bir beceri gerektiriyor ki, bir yandan sözcüklerin biçimini düzenleyeceksiniz, öte yandan da anlam derinliklerini belirginleştirecek, vurgulayacaksınız. Elbette özel yetenek ve çalışma isteyen bir iş. Günümüzde ise yoğunlaşan bir tartışma var Dil kurumunun akademiye dönüştürülmesi Sayın Akbal'la konuşmamızda bu konuya da değinmeden geçemiyoruz.

T.D. Kurumu'na ilişkin oluşan değişiklikler üzerine çeşitli yazılar yazdınız. Bir kez daha bu konudaki düşüncelerinizi özetler misiniz?

''T.D.K. dediğinizce de Atatürk'ün en önemli yapıtlarından biridir. Öyle de kalacaktır. Şimdi bir değişime uğradı. Ama bu yeni uygulamanın sonuçsuz ve yararsız olacağı inancındayım. Yanlış yoldan er geç dönülür. Atatürk, dil ve kültür işlerinin ''devlet yönetimi''nin dışında, özgürce, özgür tartışmalarla yürütülmesini istiyordu. Bu yüzden dil ve kültür işlerini bir akademinin ya da bir genel müdürlüğün eline bırakmamıştı. Yeni oluşturulan Kültür Genel Müdürlüğü gibisinden kuruluşlardan bir yarar gelmez. Eninde sonunda Atatürk'ün yoluna dönülür, vasiyeti uygulanır. Ben bu inançtayım. Dil devrimi, yerleşmiş, tutunmuştur. Bundan geri dönülemez.

Peki, sizce bu yeni oluşan durumdan genç kuşaklar nasıl etkilenebilir?

''Az önce değindiğim gibi, genç kuşaklar Osmanlıcaya geri dönemezler. Zaten çağdaş dünyada da hiçbir zaman geriye dönüş ola-

•

Fransız Lut İkili Konseri

Fabienne Verlé-Philip Huelle adlı Fransız lut ikilisi, 27 Ekim 1983 Perşembe saat 18.30'da Atatürk Kültür Merkezi'nde bir konser verecek. Konuk sataçılar 24 Ekim Pazartesi 24'de Ankara Fransız Kültür Merkezi'nde ilk konseri verecekler.

Finlandiya Devlet Korosu geliyor

Dünyaca ünlü Finlandiya Devlet Korosu ülkemize gelecek ve 6 Kasım 1983 pazar günü saat 18.00'de Atatürk Kültür Merkezi'nde tek konserini verecek. 50 kişilik koro, değişik bestecilerin yanısıra Türk bestecisi Muammer Sun'un da bir bestesini seslendirecek.

Soprano Müfide Özgüç 25 Ekim Salı gecesi bir resital verecek

Soprano Müfide Özgüç Ankara Alman Kültür Merkezi Konser Salonu'nda 25 Ekim gecesi saat 20.30'da bir resital verecek. Sanatçıya piyanoda Naci Özgüç eşlik edecek. Konserin programının tümü doğumunun 150. yıldönümü nedeni ile Johannes Brahms'ın yapıtlarından oluşuyor.

Müfide Özgüç şan öğrenimini Ankara Devlet Konservatuarı'nda Muazzez Gökmen'in öğrencisi olarak yaptı. 1965 yılında Devlet Operası'na solist sanatçı olarak atandı. Figaro'nun Düğünü, Sihirli Flüt, Don Giovanni, La Boheme, Madame Butterfly, Don Pasquale, Telefon operalarında oynadı. Birçok kültür merkezlerinde, radyo ve televizyonda, yurtiçi ve yurtdışında konserler verdi. Gluck'un Orpheus, Beethoven'in 9. Senfonisi, A.A. Saygun'un Yunus Emre Oratoryosunu seslendirdi. F. Tüzün'ün Çeşme Başı adlı eserini Münih Senfoni Orkestrası eşliğinde plak için seslendirdi. Bavyera radyosunda Türk Eserlerinden oluşan bir program yaptı. Romanya'da 5'nci Georges Enezcu Konkuru'nda Roman Kompozitörler Birliği'nin tek ödülünü kazandı ve diploma aldı. 1978 yılında Salzburg'ta Uluslararası Mozart Şarkıcıları Konkuru'nda ilk dördegirip diploma aldı. Sovyetler Birliği, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Almanya, İtalya ve Kıbrıs'ta konser ve temsiller verdi.

Sanat Eki'nin üçüncü sayısı çıktı

Kayseri'de yayınlanan Hakimiyet gazetesinin vermiş olduğu aylık Sanat Eki'nin üçüncü sayısında; tanınmış şairlerin gençlere yöneltttiği eleştiriler ele alınıyor, bu konudaki savlara karşıt görüşler getiriliyor. Ahmet Ada'nın yazısı da sorunsala değişik açılardan yaklaşmayı deniyor.

Sanat Eki'nin Ekim 1983 tarihli sayısında Burhan Günel'in öyküsünden başka, Bedrettin Aykın'ın, Ayhan Gülsoy'un, Hasan Akarsu'nun, Hüseyin Sungur'un şiirleri de yer alıyor.

Geride bıraktığımız yıllar içinde ülkemiz, gerek ekonomi-politik, gerek sosyo-politik büyük bir çalkantının içinden geçmiştir. Toplumun daha da gelişmesi için belletilen bilgilerle tam tersi uygulamalar, insanlarımızın yaşamı üzerine bir karabasan gibi yüklenmiştir. Gençlerimizi Cumhuriyete, topluma ve ülkeye sahip çıkmak için yetiştirdiğimiz halde, düşüncelerinin tartışılmasına bile tahammülsüzlük gösterilmiştir. Ekonomi bütünüyle iflâsa yönelirken, düşünsel çöküntü, tartışma ortamını, vuruşma ortamına çevirmiştir.

Böylesine gelişen olayların sonunda, herşeyin sorumluluğunu yüklenecek kesimler bulmak zor değildir. Oysa, toplumsal bir kargaşanın temelinde, her kesimin kitlesel olduğu gibi, herkesin de tek tek sorumluluğu ve suçu vardır.

Genç insanlar, düzenli bir toplum yapısında sürekli aydınlanan bir gelecek isterler. Gençliğin geleceği simgelemesinin nedeni de budur. Çünkü, bir toplumda, toplumun bütünü sağlıklıyken, bir tek kesimin isteği ve gücü ne olursa olsun tek başına bütün bir toplumu sarsacak büyüklükte olay çıkartması olanaksızdır. Çünkü, bütün diğer kesimlerin sağlıklı sağlamlığı, her türlü kışkırtıcı etkinliğe dayanıklı bir engel oluşturur. Ve o durumda da, tartışmanın geliştirici güzelliğinden yararlanılır.

Ne var ki, toplumun bütünündeki çarpık gidiş ve yapısına uygun olmayan yaşam tarzı, ister istemez bütün kesimleri etkiler ve yozlaştırır. Ekonomik yapının sarsıntısı kısa zamanda politik yapıyı yozlaştıracağından, devletin gücünü kemirmeye başlar. Uzlaşmazlığın boyutları geliştikçe, her kesim kendi güncel çıkarlarının kavgasında, işi daha da katılaştırmaktan çekinmez. Devlet parsellenir... Toplum güncel çıkarların çakışmasındaki buluşmalardan oluşan küçük küçük birimlere bölünür. Ve birimlerin hepsi, düşünce tartışması yerine silahlı çatışma ile en büyük payı almaya yönelir. Kargaşa denilen o büyük çalkantı, bireyden topluluklara yayıldıkça, insanların, kardeş olması, birbirinin mutluluğu için çalışması ve topluma adanması gereken yerde, düşmanlık, kin ve öç duyguları gelişir. Bunun sonucu ya bir içsavaştır... Ya da zorbalıktır. Tarihin insanlığı yargılarken verdiği hüküm budur...

Bu hüküm, ancak toplumun çok sağlam ve sağlıklı olduğu ülkelerde, bir başka örneği de kapsar. Geçiş dönemleri, yozlaşmanın yeni bir bileşime dönmesini sağladıktan sonra, yeni bir gelişmenin ilk basamağı olur. Çağımız dünyasında bir toplumun böyle bir gelişmeye dönmesini engelleyecek binbir oyun ve baskı uygulanır. Ama toplumun sağlamlığı bütün dolapları ve baskıları aşarak, gelişmesini sürdürecektir. Ne var ki, geçiş sürecinin de kendine göre kuralları vardır.

Yozlaşmanın nedeni sayılan bütün kesimlere eşit oranda sorumluluk yüklenmesi bunun başlıcalarından biridir. Kesimlerden sadece biri, sorumlu bulunup cezalandırıldığında, toplumsal bir haksızlık, uğrun uğrun işleyen bir yara haline gelir.

Yazık ki, çok uzun zamandır, toplumun bütününün suçunu, bir tek kesime, gençliğe yüklemenin sorumsuzluğunu yaşıyoruz. O gençleri, sahiplik amacıyla yetiştirdiğimiz halde, seslerine kulaklarımızı tıkayıp, tartışma ortamını kendimiz yitirerek, çaresiz bıraktığımızı bile bile... Tek kesimi sorumlu ve suçlu ilan edince de, büyük bir gönül rahatlığıyla, bütün cezayı ona yüklemekte, akıl almaz işkencelerle, en ağır cezaları vermekte hiç sakınca görmüyoruz.

Bazı polislerin cezalandırılmasını unutmadan mahkeme tutanaklarına geçen bir işkence iddiasını olduğu gibi yayınlıyoruz.

Aynı şekilde, şimdiye kadar gözaltına alınanlarla tutuklananların ve mahkûm edilenlerin sayısal miktarı, tek başına hangi kesimin sorumlu tutulup suçlandığını ve cezalandırıldığını açıklamaya yetecektir. Bütün bunlar, yeni bir döneme geçerken işlenilen toplumsal haksızlığın, ölçütlerini vermekte bir ipucudur. Görülmekte olan davalar üzerinde tartışmak amacında değiliz. Ancak, bir olguyu belirlemekte yarar görüyoruz. Toplumun bütün yükünü bir tek kesime yüklemek haksızlıktır. Bu kesim, sözünü dinletememiş, bilgi ve görgüsünün gereklerini demokratik kurumlara duyuramamış ve sonunda can güvenliğinin zorunluluğu altında vuruşmaya gitmiş bile olsa, tek başına sorumlu ve suçlu değildir. Toplum aradan geçen zaman içinde bu savın doğruluğunu kabullendiği için, ölüm cezasının kaldırılmasını ve bir genel affı beklemektedir.

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
1 NCİ ORDU VE SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞI CEZAEVİ MÜDÜRLÜĞÜ
SELİMİYE

23 9 1982

İNFAZ 9035-2303 -82
KONU Cezaevi giriş muayene formu Hk.

SIKIYÖNETİM 3 NOLU ASKERİ MAHKEMESİ BAŞKANLIĞINA

İLGİ :SYNT.3 Nolu As.Mah.sinin 21.9.1982 gün ve SAYI:1981 2225-689(3)O.T.C. sayılı yazı.

İlgi yazı ile istenen sanık Hüseyin ALPAYRAK'a ait Cezaevi giriş muayene formu ekte sunulmuştur.

Arz ederim.

Dinçer AKKUŞ
P.Yb.
SYNT.Cezaevi Md.

E K İ
1 Adet cezaevi giriş muayene formu.

981/654

SELİMİYE CEZA-TUTUK VE GÖZETİM VE GİRİŞ MUAYENE FORMU

Giriş Tarihi :
Muayene Tarihi : 15-10-1981

Adı Soyadı : Hüseyin Albayrak
Baba Adı : Hüseyin
Doğum Yeri : Malatya
Doğ. Tarihi : 1958

EKİMOZ ve HEMATOM

Hasan Adil ÖZTAN
Tbp. Yzb.
Selimiye Ceza—Tutuk ve Gözetimevi Tbp.

Dr. Ömer EDER
Tbp. Atğm.
Dip. No. 2541

13 haziran 1983 tarihli açıklamayla 300 civarında idam istemi İdam cezası verilmiş olanlar: 126, infaz edilenler: 23, firar edenler: 4.

Ayrıca Türkiye'deki cezaevlerinin kapasitesi 120 bine karşılık sadece 55 bin kişilik. E tipi bir cezaevinin maliyeti ise 450 milyon lira.

''İşkence'' davası yeniden başladı

621 sanıklı yasadışı Dev-Yol örgütünün merkez komite üyesi olduğu iddianamede belirtilen Oğuzhan Müftüoğlu'na Emniyet Müdürlüğü'nde göz altında bulunduğu sırada işkence yapmaktan sanık polis memuru Bekir Pullu'nun yeniden yargılanmasına başlandı. Bir süre önce yine aynı suçtan 5 yıla kadar hapis istemiyle yargılanan Bekir Pullu ''delil yetersizliği'' nedeniyle beraat etmişti. Ancak karar Askeri Yargıtay tarafından bozulmuştu. Askeri Yargıtay'ın kararında Oğuzhan Müftüoğlu'nun kendisine işkence yaptığını öne sürdüğü ve resmini çizdiği polisin Bekir Pullu'ya çok benzediği be-

Dev-Sol II. Davasında mahkeme tutanağına geçen Avukat Nebi Barlas'ın işkence konusu başlıklı savunma metnini aynen yayınlıyoruz. D.No: 981/654

''İşkence konusu 1971' den bu yana Türkiye'nin gündemine çok geniş boyutları ile dahil olmuş, başta Avrupa Konseyi olmak üzere İnsan Hakları ile ilgili yükümlülüğümüzden doğan örgütler bu husustaki ihlalleri sürekli olarak gündeme getirmişlerdir.

Bunun yanında 12 Eylül 1980'den bu yana en yetkili kişiler işkencenin yasak olduğu, faillerinin yakalandığı taktirde soruşturmaya tabi tutulduğunu açıklamak gereğiniduymuşlardır. Bunun yanında SIKIYÖNETİM KOORDİNASYON BAŞKANLIĞI'NIN BÜLTENLERİNDE ve BASINDA İŞKENCE altında ölen sanıkların varlığını öğrendiğimiz gibi işkence sonucu sakat kalan kişilerin de mevcudiyeti bu konudaki iddiaları doğrular mahiyettedir.

Kaldı ki başlangıçta 90 gün olan ve halen 45 güne indirilen gözaltı süresi ve Ek: 7 maddesi gereğince her an sorgulama için emniyete geri götürülmenin yasallaşması bir anlamda gözaltı süresini sınırsızlaştırmış bulunmaktadır. Bu koşullar içinde gözaltında bulunan sanığın işkenceye maruz bırakıldığını kanıtlaması adeta olanaksızdır. Bunun yanında çok geliştirilmiş ve iz bırakmadan ızdırap veren ELEKTROŞOK'dan - ELEKTRİKLİ COBA kadar çeşitli araçların varlığı herkes tarafından bilinir durumdadır. (Bu konuda Brezilya'da bir parlamenterin ülkemizde yayımlanan bir gazetede yer alan İŞKENCE kullanımında faydalanılan elektrikli aletleri gösteren beyanatını anımsatmak isterim.)

Gerçekten basit bir sahra telefonunun çağırma devresinde bulunan manyetodan çıkan bir cereyan özel bir elektroşok aleti kadar etkili olduğunu gerek uygulayanlar, gerekse bu uygulamaya maruz kalan kurbanlar çok iyi bilmektedirler.

Uluslararası Bilimsel Araştırmalarda maddi İŞKENCE yöntemleri yanında psikolojik ve fizyolojik işkence yöntemlerinin geliştirildiğini ve bu amaçla özellikle az gelişmiş ülke cezaevlerinin ve TEMİZLİK OPERASYONU yapılan ülkelerdeki sanıklarla, esir kamplarının bu amaçla DENEY LABORATUVARI olarak kullanıldığı kesinlikle bilinmektedir.

Ayrıca sorgulamada, yasalarımızda olmadığı halde FARMOLOJİK YÖNTEMLERİN kullanılabileceği daha 1963'lü yıllarda Amerikan Talimnamelerindentercüme edilerek emniyet görevlilerine ders olarak okutulduğu da bir gerçektir. Bu anlayış içerisinde genellikle büyük bir çoğunluğunu SADOMAZOİST-PSİKOSOMATİK bünyeli kişilerin oluşturduğu İŞKENCECİLER bazen dozajı kaçırmakta ve İŞKENCEDE ölüm olayları yanında İŞKENCE arazları da uzun gözaltı süresi dışına kadar taşabilmektedir. Örneğin; davamızda ilk duruşmada herkes tarafından gözlenen ve bu konuda Sadık Varer'in belirttiği üzere:

''Ekrem Sami Kızıltan'a yapılan İŞKENCEYİ sanık cezaevinde devamlı olarak yaşıyor. Cezaevinde herkes onun ne ifade verdiğini kelimesi kelimesine biliyor. Çünkü Ekrem Sami Kızıltan İŞKENCE olayını aynen yaşıyor ve biz de tüm arkadaşlar aynen yaşıyoruz. Çünkü Ekrem Sami Kızıltan cezaevinde CANLI YAYIN görevini yerine getiriyor.'' şeklindeki beyanıyla bu konudaki gerçeği tümüyle gözler önüne sermiştir. Herkesi dehşet ve üzüntü içinde bırakan Ekrem Sami Kızıltan'ın bu durumunun tutuksuz sanıkların savunmalarının yapıldığı 14.4.1983 tarihli celsedede aynen yaşandığı gözlemlendi.

Yine sanıklardan Cevat Akkaya'nın İŞKENCE sonucu felçli durumda olduğu açıkça görülmüştür. Ayrıca sanık Hüseyin Albayrak'ın gözaltı tarihinden çok sonraki tarihe rastlayan İŞKENCE RAPORU bu konudaki iddiaları doğrulamaktadır. (Duruşma Tutanağı 282)

Sanıklara İŞKENCE yapılmak suretiyle alınan emniyet ifadelerinin gerçekten geçersiz kabul edilmesinin başlıca nedeni aşağıda belirteceğim yöntemlerle kişilerin BEŞ DUYUSU zaafa uğratılmak yoluyla şuurluluğun ileri derecede kaybedilmesi ve serbest irade kaybı sağlanmak suretiyle insan iradesinin ortadan kaldırılması suretiyle istemediği ve bilmediği konularda beyanda bulunmaya zorlanmış olmasından kaynaklanmaktadır:

1. Mekân 2. Gözaltı Süresi 3. Oksijen azlığı 4. Parazitler 5. Işık durumu 6. Gözün bantla kapatılması 7. Fena kokular 8. Duyulan işkence sesleri ve demir kapı gıcırtısı 9. Beslenme bozukluğu, tuz eksikliği 10. Uykusuzluk 11. Tuvalet zorlukları 12. Baskı suretiyle kolların felce uğratılması 13. Su kullandırılmaması 14. Traş olmasına müsaade edilmemesi 15. Devamlı İŞKENCE tehdidi 16. Sorgulama yöntemleri 17. İnsan onurunun kırılması 18. Oryantasyon bozukluğu (İnsanın bulunduğu yeri idrak edememesi)

Belirttiğimiz bu yöntemlerle insan iradesi tamamen zaafa uğratılmak suretiyle ifade serbest irade ile alınmamış olmaktadır.

''İŞKENCE bütün dinlerin günah saydığı bir şeydir. Ama bazı günahların kefaletini öbür dünyaya bırakmadan bu dünyada ödetmek için hukukla-tıbbın işbirliği yapması gerekiyor.'' Şeklinde yer alan BİR SUÇ ve KURBANLARI başlıklı yazıyı muhterem mahkemenize arzetmek isterim. (Bir yazarın makalesinden bahsediliyor.)

Bu konuyu bitirirken BECCARIA'yı anımsıyor, uygarlık ve hukuk tarihi adına utanç duyuyor ve de onun yüzyıllarca önce İŞKENCE konusunda söylediklerinin aradan yüzlerce sene geçmiş olmasına rağmen hâlâ bir çok ulusların gündeminde uygulama ve tartışma alanı bulmuş olmasının da insanlık ve hukuk adına kaygıyla karşılıyorum...''